

MONIMUOTOINEN USKOMUKSEN KÄSITE

Dispositionalismin ja interpretationismin yhteensovittelua

Vili Sundquist

Maisteritutkielma

Filosofia

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Humanistis-

yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

kevät 2021

MONIMUOTOINEN USKOMUKSEN KÄSITE

Dispositionalismin ja interpretationismin yhteensovittelua

Vili Sundquist

Filosofia

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Jari Kaukua

Kevät 2021

79 sivua

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkastellaan uskomuksen käsitettä monimuotoisena dispositiona. Tarkoituksena on analyttiselle filosofialle tyypillisin keinoin tarkastella, vertailla ja yhteensovittaa erilaisia uskomukset dispositionaalisina hahmottavia lähestymistapoja, pääasiassa dispositionalismia ja interpretationismia.

Tutkimuksen lähtöpisteenä toimii 1969 julkaistu H. H. Pricen kirjoittama ja hänen pitämänsä luentosarjaan perustuva teos *Belief*, jossa erotellaan uskomusten perinteinen tapahtuma-analyysi, moderni dispositionaalinen analyysi, sekä Pricen näiden pohjalta kehittelemä uudistettu dispositionaalinen analyysi. Pricen uskomuksen käsitteen dispositionaalisen analyysin pohjalta lähdetään tarkastelemaan dispositionaalisen kannan kehitystä vertaamalla sitä Eric Schwitzgebelin 2002 muotoilemaan fenomenaliseen dispositionaaliseen teoriaan. Kehityksen kartoitusta jatketaan perehtymällä myös interpretationismiin, josta esimerkkeinä toimivat Daniel C. Dennettin mutoilema intentionaalinen kanta, sekä Donald Davidsonin radikaalin tulkinnan teoria.

Näkemyksen itsensä esittelyn jälkeen analysoidaan kunkin vahvuuksia ja heikkouksia uskomusten määrittämisen (engl. *belief ascription*) kannalta, huomioiden missä määrin nämä kannat yhtenevät ja eroavat näkemyksissään. Näiden huomioiden pohjalta muodostetaan mahdollisimman monia vahvuuksia hyödyntävä dispositionalismin ja interpretationismin yhdistelmäteoria, jossa kuitenkin yhtä lailla korostuu uskomusten monimuotoisuus ja uskomusten määrittämisen tarkkuus. Tämän yhdistelmän soveltuvuutta testataan tarkastelemalla, kuinka hyvin sen osat kykenevät hyödyntämään muita uskomuksen käsitteen kaltaisia, mutta siitä olennaisilla tavoilla poikkeavia ja erotettavissa olevia mentaalisia tiloja, joiden huomiointi on merkittävää uskomusten määrittämisen prosessissa. Vertailun tarkoituksena on osoittaa, että tämänkaltainen yhdistelmäteoria pystyy hyödyntämään näitä käsitteitä paremmin, kuin mitä teoriat yksinään kykenisivät.

Avainsanat: Uskomus, Dispositionalismi, Interpretationismi, Epistemologia, Kielitiede, Analyttinen filosofia, Arkipsykologia

SISÄLLYS

1. JOHDANTO – USKOMUSTEN MONIMUOTOISUUS.....	1
2. KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY.....	4
2.1. Uskomukset käsitteenä.....	4
2.2. Perinteisen tapahtuma-analyysin heikkouksia.....	6
2.3. Dispositionaaliset kannat.....	10
2.4. Interpretationistinen kanta.....	30
3. NÄKEMYSTEN YHTEENSOVITTELU.....	41
3.1. Pricen ja Schwitzgebelin yhdistely.....	41
3.2. Interpretationismin ja dispositionalismin yhteensovittaminen.....	46
3.3 Oman yhteensovitteluni lopputulos.....	52
4. USKOMUSTEN JA MUIDEN TILOJEN VERTAILUA.....	55
4.1. Hyväksyntä (engl. <i>Acceptance</i>).....	55
4.2. Myöntyminen (engl. <i>Assent</i>).....	61
4.3. Mieliopide (engl. <i>Opinion</i>).....	67
5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOKYSYMYKSET.....	72
6. PÄÄTÄNTÖ.....	76
LÄHDELUETTELO.....	79

1. JOHDANTO – USKOMUSTEN MONIMUOTOISUUS

Tämän tutkimuksen inspiraationa oli lähteä tutkimaan uskomusta filosofisena käsitteenä, sekä sen suhteita muihin sitä muistuttaviin mielentiloihin. Käsitteenä uskomus on läheisesti kytköksissä todellisuuden varmentamisen asenteisiin, eli käsityksiin siitä mitä pidetään todellisena. Uskomukset ovat aiheena laaja sekä monitulkintainen, mutta yleisesti kyseessä on jonkinlainen mielentila, käsitys tai asenne todellisuudesta. Uskomuksilla on siis varsin tiivis yhteys yksilön toimintaperiaatteisiin ja käyttäytymiseen. Tutkimustyöni noudattaa pitkälti analyyttisen filosofian perinteitä, kun analysoin, vertailen ja yhteensovittelen erilaisia uskomuksen käsitteen tulkintoja arvioiden näistä johdettavan päättelyn niin loogisia kuin arkisempiakin käytännön johtopäätelmiä.

Tämän monimuotoisuuden vuoksi uskomuksia onkin tutkittu ja tulkittu hyvin poikkeavin tavoin, ja on mahdollista tehdä jako perinteisen ja modernin uskomuksen käsitteen välillä. Tällainen jako voidaan löytää esimerkiksi Henry Habberley Pricen kirjoittamasta teoksesta *Belief* vuodelta 1969, joka perustuu hänen Aberdeenin yliopistolla pitämilleen Gifford luennoille vuonna 1960 (Price 1969, 13). Perinteinen käsitys uskomuksista katsoo, että kyse on jonkinlaisesta erityisestä mentaalista aktista, eli tilasta tai jopa teosta. Tällöin uskomuksia tutkiessa on keskitytty esimerkiksi siihen, kuinka tämä erityinen akti voidaan erottaa muista mentaalista akteista, ja millaisia seuraamuksia ja sitoumuksia niihin liittyy. (Price 1969, 19–20) Moderni käsitys uskomuksista puolestaan ei näe uskomuksia mielessä itsenäisesti tapahtuvina tiloina tai akteina, vaan ennemminkin jonkinlaisina taipumuksina tai luonteenpiirteinä (Price 1969, 20). Tästä taipumuksia korostavasta uskomusten ilmenemismuodosta ja luonteesta tulen pitkälti käyttämään termiä 'dispositio'. Ominaista on myös uskomusten kuvaileminen erilaisten propositioita sisältävien esimerkkilausekkeiden avulla, joissa henkilöt uskovat jonkinlaisen proposition paikkansapitävyyteen. Näiden propositioiden avulla hahmotettavien näkemysten nähdään merkittävällä tavalla ohjailevan yksilöiden toimintaa. Uskomusten mukaisten propositioiden paikkansapitävyyden kannalta relevanteissa tilanteissa yksilöt myös toimivat uskomustensa mukaisesti, tai vastaavasti ovat yllättyneitä, jos todellisuus ei vastaakaan heidän odotuksiaan. Modernissa mallissa uskomukset eivät siis ole itsenäisiä

mielentiloja tai akteja, vaikkakin niiden voidaan nähdä ilmenevän monissa mentaalisisissa ja psyko-fyysisissä tapahtumissa (engl. *mental and psycho-physical occurrences*). (Price 1969, 20)

Tässä tutkimuksessa olen lähinnä kiinnostunut uskomusten moderneista dispositionaalisista tulkinnoista ja niihin liittyvistä rajaehdoista, vaikkakin perinteisempien näkemysten piirteisiin tulen myös ajoittain perehtymään. Keskeisenä tutkimuskysymyksenä on lähteä tarkastelemaan uskomusten käsitteellisten rajojen ja ehtojen mahdollista kehitystä, sekä tässä tapahtuvaa muutosta dispositionalismiin jakautuessa kahdeksi eriäväksi kannaksi: liberaaliksi dispositionalismiksi ja interpretationismiksi. Pyrkimyksenäni on paikantaa näiden kantojen vahvuudet ja heikkoudet, ja näiden tarkemman vertailun kautta selvittää, miten niiden avulla uskomukset tulisi ymmärtää. Lisäksi tarkastelen kuinka nämä kannat mahdollisesti suhtautuvat muihin uskomusta muistuttaviin käsitteisiin, jotka myös kuvaavat suhtautumista tietoon ja todellisuuteen. Vastaavanlaisia näkemysten omaksumiseen liittyviä käsitteitä ja tiloja tulevat olemaan hyväksyntä (engl. *acceptance*), myöntyminen (engl. *assent*) ja mielipide (engl. *opinion*). Tämän näkökantojen tarkastelun ohessa muotoilen oman yhdistelmäteorian, jonka tarkoituksena on maksimoida uskomusten käsitteellinen ja täten myös käytännön soveltamisen moninaisuus. Kantojen yhteensovittamisen kautta pyrin osoittamaan, etteivät kannat välttämättä ole vahvuksiensa suhteen ristiriitaisia. Tällöin ne olisi käytännön soveltamisen kannalta mahdollista muotoilla tavalla, joka jättäisi tilaa useampien kantojen vahvuuksien hyödyntämiseen uskomusten määrittämisen kontekstissa.

Koska uskomukset ovat käsitteenä niin laaja ja moniulotteinen, on minun kuitenkin tehtävä niiden analysoinnin suhteen merkittäviä rajoituksia. Tulen tässä työssä lähtökohtaisesti keskittymään vain dispositionalismiin ja interpretationismiin välisiin suhteisiin ja niissä ilmeneviin olennaisimpiin uskomusten ominaispiirteisiin. Muita uskomuksia tulkitsevia kantoja olisivat esimerkiksi representationalismi, funktionalismi, eliminativismi ja instrumentalismi (Schwitzgebel 2006, 1.1–1.5), joista kaikista varmasti löytyisi paljon mielenkiintoisia huomioita, mutta en yksinkertaisesti voi niihin tämän työn yhteydessä keskittyä. Liberaali dispositionalismi ja interpretationismi ovat molemmat kantoina kehittyneet perinteisen dispositionalismiin pohjalta, joten on varsin ilmeistä, miksi rajoitan

tarkasteluni näihin kahteen kantaan. Pysin myös itse olemaan ottamatta erityisemmin kantaa uskomusten internalismiin tai eksternalismiin, eli kysymyksiin siitä missä määrin uskomukset määrittyvät yksilöiden sisäisten tai ulkoisten tekijöiden kautta (Schwitzgebel 2006, 3.3).

2. KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

2.1. Uskomukset käsitteenä

Uskomus on käsitteenä varsin laaja ja monikäyttöinen, joten tulen tässä työssä käyttämään sitä muutamalla erityisellä tavalla riippuen tarkastellusta kontekstista. Pricen luennoissa uskomuksia tulkitaan kahdella eriävällä tavalla. Perinteinen tapahtuma-analyysi (engl. *Traditional Occurrence Analysis*) tulkitsee uskomuksia erityisinä mentaalisinä akteina tai tapahtumina, joita pyritään tunnistamaan ja erottamaan muista mahdollisista mielen sisäisistä tapahtumista. Toinen tulkinta on moderni dispositionaalinen analyysi, joka puolestaan lähestyy uskomuksia taipumuksina toimia jollain oletetulla tavalla.

Molemmissa analyyseissä uskomuksia lähestytään lausekkeiden avulla, jolloin 'hän uskoo proposition p ' pyrkii kuvaamaan yksilön mielessä tapahtuvaa uskomisen aktia, tai tämän taipumusta toimia kyseisen oletetun väittämän mukaisesti. (Price 1969, 19–20) Tarkemmin dispositiolla Price tarkoittaa yksilöiden tapaa ja kykyä esimerkiksi hyödyntää oppimiaan asioita, vaikka ne eivät olisikaan jatkuvasti heidän mielessään. Uskomusten tapa toimia on täten verrattavissa esimerkiksi siihen, kuinka opittua tietoa hyödynnetään. Matemaattinen lauseke ' $7 \times 7 = 49$ ' on opittua tietoa, jota voi hyödyntää milloin tahansa, mutta se ei kuitenkaan ole jatkuvasti aktiivisesti mielessä, vaan yksilö on kykenevä palauttamaan sen mieleensä tarvittaessa. Yksittäiset uskomukset eivät tällöin itsessään ole erillisiä mielessä säilyviä ja muusta mielen toiminnasta erottuvia akteja, vaikka ne ilmenisivätkin sellaisina aika ajoin, vaan dispositioita jotka palautetaan mieleen niille relevanteissa tilanteissa.

(Price 1969, 42) Vaikka jonkin proposition tietoista harkitsemista tai mieleensä palauttamista voitaisiinkin kutsua 'mentaaliseksi aktiksi', ei siihen uskomisen itsessään olisi mikään tästä erillinen tai erityinen akti (Price 1969, 243).

Pääosin tulen tarkastelemaan ja hyödyntämään dispositionaalista käsitystä, mutta perinteistäkin mallia tulee hyödynnettyä niissä kohdissa, joissa tarkastelen Pricen perinteisen tapahtuma-analyysin muotoilua. Lisäksi on jälleen huomioitava, että alkuperäinen dispositionaalinen malli on edelleen kehittynyt, jolloin on tehtävä erottelu perinteisen dispositionalismin, liberaalin dispositionalismin ja interpretationismin välillä. Väärinkäsitysten minimoimiseksi selvennän vielä lyhyesti, että perinteisillä käsityksillä

tarkoitan Pricen muotoilemaa tapahtuma-analyysiä; perinteinen dispositionalismi vastaa Pricen ”modernia” disposionaalista analyysiä; liberaaleja dispositionalismin muotoiluja ovat Pricen tekemät dispostionaalisen analyysin tarkennukset ja muut nykypäivän disposionaaliset mallit; ja interpretationismi on myös perinteisen dispositionalismin ongelmiin vastaava kanta.

Määrittelen nämä kannat omissa alaluvuissaan tarkemmin, mutta lyhyesti perinteinen dispositionalismi nähdään kyvyttömänä todentaa mielen sisäisinä pidettyjä uskomuksia, sen pyrkiessä selvittämään niitä pelkän ulkoisen toiminnan perusteella. Tällöin seuraa ongelmia esimerkiksi sen suhteen, kuinka jostain tietystä uskomuksesta voisi eri yksilöiden kohdalla seurata eriävää toimintaa ilman, että toimintaa ohjailevien uskomusten verkostosta tulee ylitsepääsemättömän laaja ja käytännön todentamisen kannalta liian monimutkainen. Myös sellaiset uskomukset, joista ei koskaan seuraa minkäänlaista toimintaa, jotka eivät täten ole koskaan ulkoisesta käytöksestä johdettavia, ovat perinteisille disposionaalisille malleille ongelmallisia. Liberaalit mallit ovat puolestaan pyrkineet lieventämään suoraa yhteyttä havaittuun käytökseen, jolloin luovutaan reduktionistisena pidetystä tavasta olettaa uskomuksia suoraan käytöksen kautta, ja kyseisiä taipumuksia pyritään puolestaan selittämään muiden mentaalisten tilojen kautta. Näitä voivat olla esimerkiksi yksilöiden tunteissa tapahtuvat muutokset. Interpretationismi puolestaan pyrkii säilyttämään uskomusten yhteyden ulkoisesti havaittavaan käytökseen ja toimintaan, mutta pyrkii näitä tulkitessa hyödyntämään fysikalistisia näkemyksiä ja menetelmiä. (Schwitzgebel 2006, 1.2 – 1.3) Kaikki nämä näkökannat pyrkivät kuitenkin jossain määrin selittämään, kuinka uskomuksilla on jonkinlainen toimintaa ohjaava ominaisuus tai rooli, ja missä määrin toimijoiden uskomusten kartoittaminen on mahdollista ja perusteltua.

Sekä liberaali dispositionalismi, että interpretationismi hyväksyvät uskomusten asteellisuuden. Suurin osa tässä työssä hyödyntämäni teorioista ja malleista hyödyntävät uskomusten asteellisuutta hahmotellessaan Bayesiläistä kuvausta. Varsin tiivis versio tästä mallista löytyy Brian Skyrmsin teoksesta *Choice and Chance: An Introduction to Inductive Logic* (2000), luvusta ”Rational Degree of Belief”. Tämän mallin mukaisesti uskomuksia ei rajoiteta vain ’kaikki tai ei mitään tapauksiin’ (engl. *all or nothing affair*), vaan

asteittaisuutta pyritään kuvaamaan numeroilla hahmotettavien todennäköisyysarvioiden kautta. (Skyrms 2000, 137) Tämän vuoksi uskomuksia kuvaillaan usein myös asioiden totena pitämiseen suhteutettuina vetoina, sillä tämän kautta on mahdollista muodostaa analogia vedonlyöntiin ja todennäköisyyksien arviointiin liittyvään käytökseen. Kun uskomusten asteittaisuutta hahmotetaan numeroiden avulla, suurempi arvo vastaa vahvempaa uskomusta, jonka avulla voidaan puolestaan tarkastella tästä seuraavan toiminnan rationaalisuutta. (Skyrms 2000, 137–138) Numeroarvona 0 vastaa täyttä varmuutta proposition paikkansapitämättömyydestä, jolloin henkilön tekemä todennäköisyysarvio proposition suhteen on 0 %. 1 puolestaan vastaa absoluuttista 100 % varmuutta sen totuusperäisyydestä, ja 0.75 uskomusta joka ei aseta asialle aivan täyttä varmuutta. Kun arvioinnin rajat hahmotetaan 0 ja 1 välillä, ei voi muodostua näkemystä todennäköisyydestä, joka olisi negatiivinen, tai vastaavasti yli 100 %. Vedonlyöntiin suhteutettuna 1 vastaa täyttä varmuutta voittoa, 0 täyttä varmuutta hävitä, jonka kautta esimerkiksi tautologioiden voidaan nähdä voittavan aina, ja ristiriitojen puolestaan häviävän. (Skyrms 2000, 138) Käytännössä asia ei kuitenkaan ole niin selkeää, kuin mitä tämä asettelu ensin antaa ymmärtää, sillä todennäköisyyksiin liittyvät valinnat ja niiden mukainen käytännön toiminta on kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Tämän vedonlyöntiin analogisen lähestymistavan mukanaan tuomia implikaatioita tulen tarkastelemaan myöhemmin, sillä niihin suhtaudutaan eri kannoissa hieman toisistaan poikkeavin tavoin.

2.2. Perinteisen tapahtuma-analyysin heikkouksia

Price ei halua hylätä perinteistä tapahtuma-analyysissä suoralta kädeltä, koska näkee sen tarkemman analyysin ja vakuuttavan muotolun kehittelyn mahdollisuutena oppia uutta uskomuksesta käsitteenä (Price 1969, 189). Perinteiselle tapahtuma-analyysille on ominaista pitää uskomuksia erityisinä mentaalisina akteina, jotka on mahdollista huomioida introspektiivisesti, ja keskeinen pyrkimys on ollut erottaa ne muista mielen tiloista, kuten pelkästä propositionien neutraalista harkinnasta (Price 1969, 19–20). Nämä hetkelliset uskomisen aktit ovat Pricen edustaman modernin näkemyksen mukaan suorastaan myyttisiä entiteettejä, ja ovat verrattavissa tietämisen akteihin, joita hänen aikalaisensa eivät myöskään enää pidä todellisina mielen tapahtumina (Price 1969, 20). Pyrkimys määritellä ja paikantaa uskomisen akti johtaa Pricen mukaan tutkijan harhateille,

sillä hän voi löytää ainoastaan mahdollisia uskomuksiin liitettävien prosessien ilmentymiä, kuten propositionien mielessä pitämistä, tai uskomusten omaamisen alkamisen ja loppumisen ajankohtia. Nämä eivät kuitenkaan ole varsinaisesti uskomuksia itsessään. (Price 1969, 243).

Price kykenee varsin vaivattomasti osoittamaan, kuinka perinteisen mallin puolustajien on myönnyttävä tiettyjen yleisesti käytettyjen lauseiden dispositionaalisiiin tulkintoihin. Esimerkiksi lausetta 'Jones uskoo että p ', voidaan käyttää dispositionaalisella tavalla, koska tämän kieltäminen tarkoittaisi sitoutumista paradoksaaliseen johtopäätökseen: Jones lakkaisi uskomasta kyseiseen propositioniin, mikäli hänen huomionsa ja ajattelunsa p :n suhteen häiriintyisi millään tavalla. Pricen mukaan on itsestään selvää, että propositioniin voidaan uskoa pitkiäkin aikoja, vaikka kyseinen propositio olisi aktiivisesti ajattelun kohteena vain harvoin. Esimerkkinä Price käyttää uskomusta maapallon pyöreydestä, johon propositiona hänen harvoin tarvitsee aktiivisesti myöntyä, mutta joka kuitenkin on uskomus, jonka hän on jatkuvasti omannut varsin pitkään. Perinteisen tapahtuma-analyysin mukaan tämä uskomisen dispositionaalinen käyttötapa on kuitenkin toissijainen. Tämä pyritään osoittamaan väittämällä uskomuksia koskevien propositionien aktiivisen harkinnan johtavan introspektiivisesti havaittavissa oleviin uskomisen kokemuksiin, joista saattaisi esimerkiksi seurata erilaisia tunnetiloja. (Price 1969, 21) Pricen mukaan esimerkiksi David Hume voidaan nähdä perinteisen mallin kannattajana, hänen painottaessaan uskomista introspektiivisenä kokemuksena, jossa propositionit nostattavat esiin erilaisia tunteita riippuen siitä, että uskotaanko niihin vai ei (Price 1969, 186).

Perinteisen tapahtuma-analyysin määritelmän alle voidaan nähdä kuuluvan monenlaisia näkemyksiä, jotka kaikki eivät suinkaan ole kaikista yksityiskohdista samaa mieltä. Price huomauttaakin, kuinka René Descartesilla ja David Humella oli lähes täysin poikkeavat näkemykset myöntymisen vapaaehtoisuudesta (engl. *freedom of assent*) (Price 1969, 22 ja 221). Tämä on erityisen tärkeä huomio, sillä propositioniin myöntyminen on tapahtuma-analyysin vakuuttavan muotoilun kannalta äärimmäisen keskeistä. Price esittää, että ilmaisut kuten 'uskomus-tapahtumat' (engl. *belief-occurrences*), 'tapahtuvat uskomiset' (engl. *occurrent believings*) ja 'uskomisen aktit' (engl. *acts of believing*) ovat kielellisesti teknisiä ja keinotekoisia, joten ne kykenevät kuvailemaan vain merkityksiltään ilmeisen

fiktiivisiä kokonaisuuksia (Price 1969, 189). Olennaisempaa on pyrkiä tulkitsemaan tapahtuma-analyysiä myöntymisen analyysinä, sillä proposition myöntyminen (engl. *assenting to a proposition*) on jotain sellaista, jonka voidaan Pricen mukaan luonnollisesti nähdä kuvaavan introspektiivistä mielen tapahtumaa tai aktia. Myöntymiset on edes jossain määrin mahdollista ajoittaa johonkin tiettyyn hetkeen, joten niillä on myös tapahtumiseen viittaavat käyttönsä. Esimerkiksi 'myönnyin proposition p puoli neljältä tänään' on luonteeltaan järkevämpi ilmaisu, kuin 'ryhdyin uskomisen aktiin, että p , puoli neljältä tänään'. (Price 1969 189–190)

Tästä myöntymisen aktiin sitoutumisesta seuraa kuitenkin ongelmia, sillä proposition aktiivinen myöntymisen edellyttää tämän proposition mielessä olemista (engl. *entertaining a proposition*), joka toimii myös monen muun proposition suhtautumistavan edellytyksenä, ja onkin jotain mistä lähes kaikki ajattelun muodot jollain tapaa riippuvat (Price 1969, 190). Se on kuitenkin myös tiukasti sidoksissa propositionien ymmärtämiseen ja sitä kautta tietoon, sillä proposition mielessä oleminen vaatii sen sisällön ymmärtämistä. Price esittää, että mikäli jotain lausetta, kuvaa tai muuta ilmaisutapaa ei ymmärrä, ei myöskään voi pitää sen sisältämiä propositionia mielessä, sillä jostain jota ei ymmärrä ei voi seurata minkäänlaista siitä johdettavien väittämien tulkintaa. (Price 1969, 195) Proposition mielessä oleminen edellyttää, että kykenee kuvittelemaan, mitä sen totena pitäminen tarkoittaa, jolloin sen ymmärtäminen on välttämätöntä (Price 1969, 194–195). Tietäminen ja ymmärtäminen ovat kuitenkin luonteeltaan dispositionaalisia sanoja ja verbejä, eivätkä ne kykene täysin kuvaamaan tapahtumasidonnaista propositionien mielessä olemista. Lauseiden ja propositionien ymmärtäminen ei voi mielen aktina alkaa vasta kun ne kuullaan, tai vastaavasti päättyä, mikäli niihin ei enää kiinnitetä huomiota. (Price 1969, 195) Propositionien mielessä oleminen on niin perustavanlaatuinen älyllinen ilmiö, ettei sitä Pricen mukaan ole mahdollista täysin selittää, mutta siihen on mahdollista viitata erilaisin tavoin (Price 1969, 199).

Price jatkaa propositioneihin myöntymisen analyysiä tarkastelemalla, mihin kaikkeen sitoudutaan, kun propositioneihin myönnytään ja niitä pidetään mielessä. Myöntymisen seurauksena mielessä olevaan propositioniin päädytään suhtautumaan jollain tapaa, ja tästä seuraavalla asenteella on kaksi osaa: preferenssi (engl. *preference*) ja luottamus (engl.

confidence). (Price 1969, 204–205 ja 207) Myöntyessä propositioon väistämättä päätyy hylkäämään ja olemaan eri mieltä ainakin joistain sen vastakohtista. Tämä kertoo propositioon kohdistuvasta preferenssistä, ja lisäksi näihin propositioihin myös suhtaudutaan jonkinasteisella luottamuksella. (Price 1969, 207) Tämänkaltainen propositioihin suhtautuminen on kuitenkin lähtökohtaisesti harkinnan alaista ja itse tuotettua, mutta toisaalta on varsin helppo osoittaa, että propositioita hyväksytään usein myös empimättömästi (engl. *in an unquestioning manner*) (Price 1969, 208–209). Arkisissa tilanteissa erilaisia vaihtoehtoja harvoin aktiivisesti puntaroidaan ja yksinkertaisesti 'ollaan vaikutelman alaisena että p ' (engl. *being under an impression that p*). Tähän propositioon myöntymisestä seuraavaan asenteeseen ei näyttäisi liittyvän preferenssi eikä luottamus millään tapaa. Vaihtoehtoiset propositiot eivät edes käy mielessä, jolloin tehtyyn johtopäätökseen ei sisälly minkäänlaista varaa epäilylle. (Price 1969, 210–211)

Propositioihin suhtautumista ei kuitenkaan Pricen mukaan tule jakaa vain perustelluiksi uskomuksiksi ja hataroiksi vaikutelmiksi. Näiden kahden ääripään välillä on myös liuta erilaisia suhtautumistapoja, eikä esimerkiksi eletyn kokemuksen perusteella tehty arvio ole kumpaakaan näistä. Tämänkin suhteen on siis syytä huomioida suhtautumisen mahdollinen asteittaisuus. (Price 1969, 216–217) Vaikka arvio muistuttaakin harkinnan kautta tehtyä perusteltua uskomusta, siihen on kuitenkin päädytty muodostamalla näkemys todistusaineiston pohjalta, joka ei täysin vastaa perustellun uskomuksen vaatiman todistusaineiston kriteereitä. Kysymyksiin kuten 'mikä on vaikutelmasi x :n suhteen?' päädytään usein vastaamaan tavalla, jota ei kuitenkaan osata sen erityisemmin perustella. (Price 1969, 217–218) Tämänkaltaisia arvioita päädytään kuitenkin usein käyttämään myöntymisen tavoin perusteluina sille, että ollaan jotain mieltä, koska niihin liittyy myös asenteita kuten asteittaista luottamusta (engl. *confidence which varies in degree*) (Price 1969, 219). Tietynlainen suhtautuminen uskomuksen myöntymisen perusteena toimivaan todistusaineistoon on sitäkin kautta erityisen merkittävää, että uskomuksia yleisesti pidetään perusteltuina tai perustelemattomina. Uskomuksiin suhtaudutaan vaihtelevin tavoin riippuen siitä, millaisen todistusaineiston nähdään vaikuttaneen niiden muodostumiseen. Uskomusten tapahtuma-analyysille ja sen mukaisille uskomisen akteille on ilmeisen ongelmallista, jos tämä perustelu tukeutuu esimerkiksi todistusaineistoon, jota

henkilö ei itse aktiivisesti muista, tai jos uskomukset ovat päässeet muodostumaan empimättömästi. (Price 1969, 218–219)

Jotta perinteinen tapahtuma-analyysi pääsisi monista näistä ongelmista yli, on sen myönnettävä verbien ja ilmaisujen kuten 'uskoa', 'epäillä että', 'olla mieltä että' ja 'olla vakuuttunut että' dispositionaaliseen käyttöön. Price esittääkin, että toteamukset, jotka ovat muotoa 'x uskoo että p ', ovat analysoitavissa ainoastaan dispositionaalisina. (Price 1969, 244) Uskomusten dispositionaalinen analyysi on täten välttämätöntä, vaikka pyrkisi mahdollistamaan uskomusten tapahtumiset ja niiden aktit.

2.3. Dispositionaaliset kannat

Pricen dispositionaalinen uskomuksen analyysi lähtee toteamuksesta, että perinteinen näkemys uskomuksista mielen tapahtumina on pyrkinyt etsimään vastauksia kysymykseen, jota ei olisi koskaan pitänyt kysyä. Pricen mukaan on absurdia tarkastella, millaisia mielen tapahtumia tai akteja uskomukset ovat, sillä uskomisen ei ole luonteeltaan kumpakaan näistä. Propositionien aktiivinen harkinta voidaan nähdä mielen aktina, mutta harkittuun proposition uskominen on jotain tästä harkinnasta erillistä. Tämän vuoksi uskomisen kontekstissa kyse ei ole mistään erillisestä muun mielen toiminnan ylittävästä aktiivisesta 'uskomisen aktista'. Tästä seuraten uskomusten saamista ja niiden muodostumista, tai vastaavasti uskomusten lakkaamista ja niistä luopumista, voidaan kuvata mielen tapahtumina. Kuitenkaan uskomusten omaamista itsessään ei voida kuvata tämänkaltaisina tapahtumina. (Price 1969, 243) Dispositionaalisten kantojen ei ole pakko kiistää uskomusten ja mielen tapahtumien olemassaoloa tai niiden välisiä suhteita, tai aliarvioida niiden tärkeyttä uskomusten analyysin kannalta. Olennaisin huomautus on, etteivät uskomukset ole itsessään tapahtumia, vaan dispositioita, joita omataan eri pituisten ajanjaksojen ajan. Price tiivistää, ettei ole olemassa 'uskomisen akteja' (engl. *acts of believing*), yhtä lailla kuin ei ole olemassa 'tietämisen akteja' (engl. *acts of knowing*) (Price 1969, 244).

Uskomukset ovat dispositionaalisena käsitteenä tietyin tavoin verrattavissa tiedon käsitteeseen, jolla on myös dispositionaaliset käyttötapaansa, mutta näitä ei Pricen mukaan

suinkaan tule pitää toisiinsa täysin verrattavina, tai pyrkiä johtamaan toisistaan. Vaikka tiedon käsitteen johtaminen totuusperäisten uskomusten kautta onkin tietyissä tapauksissa yllättävänkin osuvaa, Price huomauttaa, ettei se kykene vastaamaan kummankaan käsitteen tarpeisiin niiden laajemmissa käyttötarkoituksissa. (Price 1969, 91) Esimerkiksi tieto, mihin päädytään suoran empirisen toteamisen tuloksena, ei vaadi minkäänlaista propositioihin asennoitumista, eikä sitä täten ole mahdollista määritellä uskomusten kautta (Price 1969, 89–90). Uskomukset ja tieto molemmat perustuvat pyrkimyksille hankkia todistusaineistoa ja perusteita, joiden avulla pyritään ymmärtämään kaikenlaisia asioita ja niiden tiloja. Uskomukset ja uskominen ovat kuitenkin huomattavasti tietoa ja tietämistä vapaampia käsitteitä ja ilmaisuja, ja täten myös totuusperäisyydeltään ja perusteellisuudeltaan epävakampia. Esimerkiksi tiedon vaatiessa perusteellisia todisteita, jotka eivät usein ole saatavilla, uskomukset voivat perustua huomattavasti puutteellisemmalle aineistolle. Tämän kautta uskomukset toimivat eräänlaisena toissijaisena vaihtoehtona pyrkimyksissä ymmärtää maailmaa ja todellisuutta. (Price 1969, 72)

Toisin kuin perinteinen tapahtuma-analyysi, dispositionaalinen kanta ei pidä uskomista mielen tilana, vaan rajoittaa käsitteen käytön ainoastaan puhtaan dispositionaaliseksi. Tällöin tehdään selvä ero niihin käsitteisiin, joita voidaan pitää mielen tapahtumina. Edelleenkin uskomukset voivat kenties olla niiden aiheuttajia, mutta eivät koskaan niiden kaltaisia tapahtumia. Price käyttää esimerkkinä tämän suhteen ilmentämiseksi 'pelätä'-verbiä (engl. *to fear*). Tätä verbiä voi ongelmitta käyttää lauseissa kuten 'minä pelkään kyykäärmeitä', joka kertoo koetusta pelkotilasta itsestään, kun kohtaa kyykäärmeen. Tämän lisäksi se voi myös kertoa dispositionaalisesta taipumuksesta kokea kyseiset pelon tunteet, mikäli niiden aiheuttajia on läsnä. Sellaisen ei kuitenkaan tarvitse aina olla läsnä tämän väitteen paikkansapitävyyden kannalta. 'Pelätä'-verbillä on Pricen mukaan ilmaisuna niin mielen tapahtumaa kuin myös dispositiota kuvaavat käyttötarkoitukset. 'Uskoa'-verbille (engl. *to believe*) puolestaan ei ole dispositionaalisen analyysin mukaisesti osoitettavissa minkäänlaista itsenäistä mielen aktia, eikä sitä voida itsessään käyttää kuvailemaan mitään tapahtumia, jotka jostain dispositiosta seuraavat. Tästä johtuen sitä ei voida käyttää samalla tavalla, kuten 'pelätä'-verbiä voidaan käyttää ensimmäisen esimerkin mukaisessa kontekstissa. (Price 1969, 245–246) Väitteen 'minä uskon kyykäärmeisiin' ei

nähdä aiheuttavan minkäänlaista uskomisen tapahtumaa tai tunnetta kyykäärmeitä kohdattaessa. Se kertoo ainoastaan dispositiosta uskoa kyykäärmeiden olemassaoloon ja tavasta tunnistaa nämä käärmeet olemassa olevana lajina, mikäli sellaisen jossain kontekstissa kohtaa. Tästä kohtaamisesta seuraavat mahdolliset mielentilat ja tunteet eivät ole osa uskomusta itseään.

On myös syytä huomioda, että toisiin henkilöihin viittaavat ilmaisut, kuten 'uskon henkilöä X ', itse asiassa viittaavat vain johonkin tämän henkilön X asettamaan proposition. Tämä väittämä on *propositio*, johon puhuja kohdistaa huomionsa, ja itse asiassa näin tehdessään vain ilmaisee jotain omista uskomuksistaan, jotka liittyvät kyseiseen proposition. Puhuja ei ilmaise 'uskomisen' tunteistaan henkilöä X kohtaan, vaan yksinkertaisesti hän ilmaisee, että hän yhtä lailla myös uskoo johonkin X kertomaan proposition. (Price 1969, 38–39)

Uskomusten dispositionaalisella luonteella on kuitenkin merkittäviä tietoteoreettisia seurauksia. Price huomauttaa, että mikäli ' A uskoo että p ' on dispositionaalinen väite koskien A :ta, on tämän väitteen totuusperäisyyden määrittäminen varsin haastavaa (Price 1969, 248). Dispositionaalinen analyysi ei voi tukeutua ainoastaan siihen, että A itse 'suoraan tunnistaisi' (engl. *direct inspection*) uskomisensa ja voisi täten todistaa sitä muille. Hänen 'suora' tietonsa siitä on yhtä epäsuoraa, kuin kenen tahansa muun tekemät havainnot. Dispositioita itsessään ei ole mahdollista tunnistaa tarkkailemalla niitä, koska kaikki se, mitä olisi näin tehtäessä mahdollista löytää, ovat vain niiden väliaikaisten seuraamusten ilmentymiä. (Price 1969, 249–250) Dispositionaaliset väittämät ovat verrattavissa sarjaan konditionaalisia väittämiä, joiden kaikki ehdot eivät joka ilmentymässä täyty. Kyse on mahdollisista tilanteista ja oletetuista seurauksista, jotka voivat tarpeen tullen tapahtua tai jäädä tapahtumatta, mikäli nämä tarpeet eivät täyty. Väittämät kuten ' x uskoo että p ' ovat induktiivisia hypoteeseja, joiden paikkansapitävyys on riippuvainen niiden kohteesta sekä siitä ajanjaksosta, jonka puitteissa ne ilmenevät. Price huomauttaa, ettei esimerkiksi persoonan hyvin tunteminen (engl. *knowing a person*) oikeastaan eroa itsensä hyvin tuntemisesta (engl. *knowing oneself*), sillä jälkimmäinen on mahdollista asettaa myös muotoon: 'tuntea millainen persoona itse on' (engl. *knowing what sort of a person one is*). Niin toisten kuin itsensäkin tuntemiseksi on käyty hyvin

samanlaiset käytöksestä johdettavien yleistysten muodostamisten prosessit. (Price 1969, 249–250) Uskomusten selvittämiseksi on siis otettava selkoa siitä, mitä näistä dispositioista ylipäättään seuraa: mihin henkilöllä, joka uskoo proposition p , itse asiassa on dispositio. (engl. *what is a person disposed to*) (Price 1969, 250–251).

Uskomusten mukaisten oletusten toteutuessa eivät ne itse toteudu mielen tiloina, vaan niillä on muunlaisia seurauksia. Varsin yksinkertaisen dispositionaalisen analyysin mukaisesti uskomusten toteutumisesta seuraa toimintaa ja ulkoisesti havaittavaa käytöstä. Tällöin yksinkertaisimmillaan proposition uskomisen on dispositio toimia tavalla, joka olettaa uskomuksen olevan tosi. Kyseinen malli on ensisilmäykseltä vakuuttava, ja sitä myötäilee esimerkiksi tuttu sananlasku 'teot puhuvat enemmän kuin sanat' (engl. *acts speak louder than words*), mutta liika yksinkertaisuus tulee johtamaan ongelmiin. (Price 1969, 250–251)

Price pyrkii osoittamaan nämä yksinkertaisuudesta seuraavat ongelmat esittelemällä dispositionaalisen analyysin version, jota hän kutsuu nimellä 'toimia aivan kuin' (engl. *Acting-as-if*) (Price 1969, 251). Kyseinen malli on radikaalimpi versio R. B. Braithwaiten artikkelissa "The Nature of Believing" (1932–1933) esittämästä teoriasta, josta Price jättää pois myönnytykset perinteiselle tapahtuma-analyysille. Braithwaite jätti tilaa uskomisen käsittämiseksi mielentilaksi myöntämällä sen olevan mahdollista, mikäli uskomus on täysin yhdistettävissä aktiiviseen propositionien pohtimiseen, jolloin yhteys tämän proposition paikkansapitävyyden ja sen oletettaman disposition mukaisen toiminnan välillä säilyy (Braithwaite 1932–1933, 132). Braithwaite myöntyi myös hetkellisiin uskomisen tunteisiin propositionien pohdinnan yhteydessä, mikäli kyse ei ole täydestä varmuudesta, eivätkä ne ole suoraan verrattavissa uskomiseen itseensä (Braithwaite 1932–1933, 142). Pricen puhtaasta 'toimia aivan kuin'-mallista nämä myönnytykset puuttuvat. Tämän vuoksi proposition uskomisella tarkoitetaan ainoastaan kyseisen disposition mukaisesti toimimista aivan kuin dispositio pitäisi paikkansa. Proposition mukaisen uskomuksen omaava henkilö on todella sitä joskus harkinnut, ja on myös taipuvainen toimimaan sen mukaisesti. (Price 1969, 252)

Kyseinen malli ilmenee kuitenkin tarkemman tarkastelun jälkeen kehämäiseksi. Price esittää, että mikäli henkilö toimii aivan, kuin *propositio p* olisi tosi, hänen olisi uskottava, että kysymys 'onko *p* tosi vai epätosi?' olisi relevantti hänen tarkoitustensa toteutumiseksi tilanteissa, joissa hän on, tai tarkemmin uskoo olevansa. Tällöin uskomisen käsite on esitettävä uudelleen ja analyysi on kehämäinen. (Price 1969, 254) Tämä tulee erityisen ilmeiseksi, kun lähdetään tarkastelemaan tilannetta, jossa henkilö uskoo *propositioon p* ja toimii sen mukaisesti, mutta ei kuitenkaan ole tietoinen siitä, että tämä *propositio* on relevantti kyseiseen tilanteeseen. Itse asiassa hän päätyykin tämän vuoksi toimimaan uskomustaan vastaan. Price antaa esimerkin miehestä, joka uskoo karpässien olevan myrkyllisiä. Täten hänen olisi oltava taipuvainen välttämään niiden syömistä. Tästä huolimatta hän kuitenkin söi ateriansa yhteydessä karpässieniä uskoessaan niiden olevan tavallisia ruokasieniä. Tällöin uskomuksesta ei seurannutkaan oletettua toimintaa, sillä mies ei ollut tietoinen siitä, että karpässien syömättä jättäminen oli relevantti uskomus kyseisessä tilanteessa, hänen uskoessaan tilanteen olevan toisenlainen. Täten miehen toiminnan selvittämiseksi 'toimia aivan kuin'-malli päättyy kehämäiseksi. (Price 1969, 253–254) Selittääkseen mitä 'toimia aivan kuin *propositio p* pitäisi paikkansa' tarkoittaa, malli päättyy turvautumaan uskomuksen käsitteeseen toistuvasti, sillä uskomista hyödynnetään niin relevantin kontekstin, jossa uskotaan oltavan, kuin myös *proposition p* paikkansapitävyyden suhteen (Price 1969, 254).

Kyseinen kehämäisyys johtuu kuitenkin vain mallin puutteellisesta muotoilusta. Kyseiseltä kehämäisyydeltä on mahdollista välttyä, mikäli taipumusta toimia tarkastellaan hieman laajemmin. On vain todettava, että 'aivan kuin *p* olisi tosi'-periaatteen mukaan toimiminen tarkoittaa muutakin, kuin vain *premissin p* mukaisesti toimimista. Toiminnan taustalla on kuitenkin usein useampia *premissiä*, jolloin toiminta on useamman uskomuksen samanaikaista toteutumista. Uskomus *p* on vain yksi niistä. (Price 1969, 254) Price muotoilee analyysin uudelleen seuraavalla tavalla:

"kun sanomme että henkilö uskoo *propositioon p*, tarkoitetaan (1), että *p* on osa hänen *premissiensä* joukkoa (2), jota hän on taipuvainen käyttämään *premissinä* käytännöllisessä pohdinnassaan tai käytännöllisissä päätelmissään, päätelmissä joiden johtopäätökset, jos niille annettaisiin sanallinen ilmaus, olisivat muotoa 'täten teen siis *x*' eivätkä 'täten *q* on tosi'. Hän ei välttämättä kykene koskaan

vetämään käytännöllistä johtopäätöstä ainoastaan yhdestä näistä premissistä. Hänen on aina käytettävä kahta tai useampaa yhdessä, ja yksi niistä saattaa tulla lisätyksi hänen premissien joukkoonsa vain hetki sitten (esim. 'tiellä on jäätä'). Mutta yhä jokaisella propositiolla hänen premissien joukossaan on potentiaalisen premissin status jonain mahdollisen tulevan käytännöllisen päättelyn osana; ja tätä tarkoitetaan kun sanotaan hänen uskovan sen, mikäli uskomusten toimia aivan kuin analyysi pitää paikkansa”

Engl. ”when we say that a person believes a proposition p we mean (1) that p is a member of his stock of premisses (2) he is disposed to use it as a premiss in his practical reasoning or practical inferences, inferences whose conclusions, if put into words, would be of the form 'let me therefore do x ' as opposed to 'therefore q is true'. It may well be that he cannot ever draw a practical conclusion from any one of these premisses alone. He may always have to use two of them, or more, in combination, and one of them may only have been added to his stock of premisses a moment ago (e.g. 'there is ice on the road'). But still any one of the propositions in his stock of premisses has the status of a potential premiss in some possible piece of practical reasoning; and that is what we should have to mean by saying that he believes it, if the Acting-as-if Analysis of belief is correct. ” (Price 1969, 254–255)

Tässä mallissa ei tarvita toisen asteen uskomusta, joka määrittäisi ensimmäisen asteen uskomuksen relevanttiuden. Tämä malli muutettuna käytäntöön tukee ’mitä minun pitäisi tehdä?’ kaltaisia pohdintoja, joissa on huomioitava useampia propositioita. Näin ollen esimerkiksi uskomus bussin ruuhkaisuudesta voi yhtä lailla ohjata käytöstä ja johtaa useampaan eri toiminnan malliin, jotka kaikki ovat käytännöllisen järkeilyn tuloksia eivätkä vain vaistomaisia ruumiillisia liikkeitä. (Price 1969, 255) ’Toimia aivan kuin’-malli onnistuu pyrkimyksessään osoittaa, että uskottuja propositioita käytetään premissinä käytännön järkeilyssä. Tällöin uskomukset onnistuneesti vaikuttavat ja ohjailevat niin toimintaa kuin käytännön valintojakin.

Uskomuksilla on kuitenkin muitakin funktioita, joita ’toimia aivan kuin’-malli ei yhtä tyydyttävästi kykene täyttämään, kuten rooli varman tiedon toissijaisena korvaajana. (Price 1969, 266) ’Toimia aivan kuin’-malli ei myöskään kykene osoittamaan sellaisten uskomusten olemassaoloa, joista ei syystä tai toisesta koskaan seuraa minkäänlaista toimintaa. Vaikka se ei niiden olemassaoloa suoraan kieltäisikään, niin sillä ei myöskään ole mitään keinoa koskaan löytää niitä. Pelkkä toteamus ’minä uskon että p ’ ei ole riittävä, sillä kyseisen uskomuksen varmaksi toteamiseksi teoria vaatii sen mukaista toimintaa, ja

tämä pitäisi myös omien uskomusten itselleen toteamiseen. Uskomuksia voi Pricen mukaan mitä ilmeisimmin omata ilman, että niiden pohjalta tulee koskaan toimimaan. Näin on esimerkiksi monien puhtaasti teoreettisten uskomusten kohdalla. Ilmaisuihin 'etelänavalla on vuoria' ei uskomuksena mitä todennäköisimmin koskaan johda minkäänlaiseen toimintaan monien maallikoiden kohdalla, eikä 'toimia aivan kuin'-mallin mukaisesti sitä ole mahdollista todentaa omaa tai muiden toimintaa tarkkailemalla. Tämän vuoksi malli ei kykene tätä uskomusta oikeutetusti varmentamaan. (Price 1969, 265) Price huomauttaa, kuinka puheaktien laskeminen toiminnaksi yrityksenä kiertää tämä ongelma johtaa 'toimia aivan kuin'-mallin yhteydessä ojasta allikkoon. Mallin on asetettava huomattavasti enemmän painoarvoa teoille ja toiminnalle kuin sanoille, sillä on varsin ilmeistä, ettei periaate 'toimia aivan kuin p olisi tosi' ole yhteensopiva lauseen 'puhua aivan kuin p olisi tosi' kanssa. (Price 1969, 256) Vaikka puhuminen onkin toimintaa, sitä ei voida uskomusten määrittämisen suhteen asettaa samalle viivalle muun käytöksen kanssa. Pelkän puheaktin kontekstissa henkilö ilmaisee jotain uskomuksiinsa liittyen, mutta näin tehdessään hänen ei ole välttämätöntä käyttää tätä uskomusta minkäänlaisena premissinä tai käyttää sitä käytännön järjestyksessään. Uskomusten kielellinen ilmaisu ja niiden mukaan toimiminen ovat tästä johtuen Pricen mukaan eri asioita. (Price 1969, 258–259) Ilmeisiä ongelmia syntyy myös sen kautta, ettei puheidensa mukaan toimiminen ole pakollista. Vaikka puhuisi aivan kuin p olisi totta, voi silti päätyä toimimaan toisin ilman, että kyse on vain arkisesta valehtelusta (Price 1969, 257). Uskomuksen käsitteen itsensä määrittäminen puheen kautta myös ajautuu helposti kehämäiseksi. Jos spontaani puhe määrittäisi mitä uskoo, niin se mitä uskoo määrittäisi sellaisen spontaanin puheen kautta, joka perustuu sille mitä uskoo. (Price 1969, 258)

Koska kyseinen pelkkään käytökseen perustuva malli on liian yksinkertainen ja tarkastelu kohteiltaan kapea, on pyrittävä selvittämään, millä kaikilla muilla tavoilla nämä uskomukset voivat näyttäytyä, jolloin on pyrittävä osoittamaan niiden monimuotoisuus. Price aloittaa huomautuksella, että toiminnan lisäksi myös toimettomuus voi olla uskomuksen ilmentymä (engl. *action, inaction*). Tämä on kuitenkin vain pieni lisähuomio, ja suurempi askel on uskomusten ja erilaisten tunnetilojen yhteyksien huomiointi. Tunnetilat ovat verbeinä hyvin monikäyttöisiä, ja niistä on johdettavissa monenlaisia tietoteoreettisia ja loogisia kysymyksiä. Ne voivat johtaa 'että-lausekkeisiin' (engl. *govern*

that-clauses), jonka vuoksi ne voivat olla oikeutettuja, perusteltuja tai jopa absurdeja. (Price 1969, 267–268)

Price aloittaa toivon ja pelon tunteiden tutkimisella ja viittaakin toivon ja uskomuksen välisen suhteen olevan itsestään selvä Jonathan Harrisoniin (1963) ja James Melville Owen Wheatleyhin (1958) tukeutuen. Mikäli toivoo jonkin tapahtuvan, on vähintään uskottava tämän tapahtumisen olevan mahdollista. Vastaavasti jos täysin vakuuttuu toivotun asian mahdottomuudesta, nämä toivon tunteet näyttäisivät katoavan. Tapahtumien loogisuus ja kausaalinen mahdollisuus ovat siis toivon ja uskomusten suhteelle varsin merkittäviä. Toivon säilymiselle on merkittäväällä tavalla olennaista, että vähintään kykenee uskomaan sen kohteen kausaaliseen mahdollisuuteen. (Price 1969, 268) Toivo katoaa kuitenkin myös, mikäli uskomuksen suhteen on täysin vakuuttunut. Ei ole mitään syytä toivoa, jos ei ole minkään taseisia epäilyksiä kyseisen asian suhteen. Ollessaan jostain täysin varma, ei tarvitse enää tukeutua toiveiden varaan, koska tämä varmuus on jotain toiveita parempaa. Toivoon siis turvaudutaan, kun ollaan jossain kahden vastakkaisen vakaumuksen välillä, jolloin ei olla absoluuttisen varmoja jonkin tapahtumisesta tai tapahtumattomuudesta. Toivolla on kuitenkin myös toinenkin uskomuksiin liittyvä vaikutus, sen toimiessa myös niitä arvottavana tekijänä. Toivo liittyy uskomuksiin, joiden paikkansapitävyyttä ja tapahtumista pidetään hyvinä asioina tai vähintäänkin neutraaleina, mutta ei huonoina. Tämä toivon arvottava puoli ei kuitenkaan vaadi samankaltaista epävarmuutta, vaan päinvastoin tyypillistä on olla varsin varma toivotun asian hyvydestä. (Price 1969, 269–270) Kolmanneksi epävarmuudet faktuaalisista uskomuksista mahdollistavat toiveet nykyhetkessä huomaamatta jääneeseen liittyen, mikäli ollaan epävarmoja esimerkiksi jonkin jo tapahtuneen suhteen. On hyvin tyypillistä esimerkiksi toivoa, että eilen sairaana ollut tuttu olisi jo tänään tervehtynyt, mikäli tästä ei ole kyseisellä hetkellä mitään asiaa varmentavaa tietoa. (Price 1969, 270)

Price esittää pelon tunteiden ilmenevän vastaavalla tavalla. Niiden ominaisuuksien ilmeisin ero toivon tunteisiin verrattuna on odotettujen seurausten negatiivisuus. Price huomauttaa kuitenkin, että on virheellistä olettaa tämän olevan niiden ainoa ero. Pelko on toivoa passiivisempi suhtautumistapa, jolloin jonkin tapahtumisen pelko eroaa tämän jonkin varsinaisesta pelkäämisestä. Vastaavasti toivo on autonomisempaa, sillä vaikka toivon

tunteita on mahdollista pyrkiä luomaan esimerkiksi suostuttelun kautta, on toivon tietoinen vastustaminen huomattavasti helpompaa, kuin mitä tulee pelkoon ja sen tuntemiseen. Onkin varsin tyypillistä esimerkiksi pelätä asioita vain ajatusten tasolla, vaikka näiden pelättyjen asioiden tapahtumista ei edes pitäisi todennäköisenä. (Price 1969, 272–273) Tämän kautta Price osoittaa toiveiden ja pelkojen toimivan uskomusten indikaattoreina toiminnan ja toimimattomuuden ohella, eikä kumpikaan näistä tunteista ole redusoitavissa pelkästään ulkoisesti havaittaviin kehollisiin tiloihin tai niiden muutoksiin. Molemmista tunteista löytyy myös sisäinen puolensa, jonka tunnistamiselle on olennaista niiden itsensä kokeminen. Price erityisesti painottaa, kuinka tarkastelun kohteelta itseltään kysymällä näistä tunteista voidaan saada uskomusten määrittämislle relevanttia todistusaineistoa, vaikka introspektiivisenä lausuntona se ei olisikaan itsenään tätä määrittämistä ratkaiseva. Huomioitavaa ovat myös toivon tunteiden havainnointiin liittyvät huomiot. Toivon tunteita ei ole kovinkaan helppoa havaita kiistattomasti vain ulkoisten toimintojen perusteella. (Price 1969, 274) Näin toiveiden ja pelkojen analyysin kautta voidaan todeta, että introspektiivisestä todistusaineistosta onkin tietyllä tapaa erityistä hyötyä uskomusten todentamisen ja määrittämisen kannalta (Price 1969, 274–275).

Toivoa ja pelkoa tärkeämpiä uskomusten indikaattoreita ovat Pricen mukaan yllättyneisyys (engl. *surprise*) ja epäily (engl. *doubt*). Siinä missä toivoon tai pelkoon täysin kykenemättömät oliot voidaan nähdä mahdollisesti uskomuksia omaavina, yllättymiseen ja epäilyksiin kykenemättömien, mutta silti uskomuksia omaavien olioiden kuvittelu on huomattavasti hankalampaa. Niiden tulisi kokea uskomukset kaikista muista tuntemistamme olioista liiaksi poikkeavalla tavalla. (Price 1969, 275) Price myöntää, ettei yllättymistä voida kuvata ja analysoida tunteena aivan samalla tavalla, kuin miten toivon ja pelon suhteen tehtiin. Yllättyminen on silti jotakin, mikä koetaan tunteena ja siihen usein liitetään orgaanisia jälkiseurauksia, etenkin äärimmäisen yllättymisen kohdalla. Price esittää yllättymisen olevan jopa kaikista tunteista läheisimmin sidoksissa uskomuksiin, sen ollessa jotain mitä tunnetaan, kun premissi, mihin uskotaan osoittautuu vääräksi. Pelkän uskottua premissiä vastustavan todistusaineiston kohtaaminen voi aiheuttaa yllättymisen tunteita ilman, että kyseinen todistusaineisto olisi millään tapaa lopullisesti vakuuttavaa. Uskomusta p voidaan jopa kuvata lauseella 'olis in yllättynyt jos $\neg p$ ', ja tähän voidaan lisätä uskomuksen varmuuden astetta osoittava tekijä vertaamalla sitä yllättyneisyyden

asteeseen. Tällä tavoin uskomuksen vahvuutta on usein kuvailtu pienimmästä varmuudesta suurimpaan esimerkiksi: 'epäilen että ...', 'ajattelen että ...' ja 'olen lähes täysin varma että ...'. Vastaavasti ne voidaan myös muuntaa muotoon 'olisin vain hieman yllättynyt jos ei- p ', 'olisin varsin yllättynyt jos ei- p ' ja 'olisin erittäin yllättynyt jos ei- p '. Täyttä vakuuttuneisuutta ei Pricen mukaan yleensä pyritä edes erikseen kielellisesti ilmaisemaan. Täten mikäli joku on yllättynyt proposition p vääräksi osoittautumisesta, voidaan tätä pitää erittäin vahvana todistusaineistona siitä, että hän aiemmin uskoi tähän proposition. (Price 1969, 276) Yllättymisen tunteita ilmenee kuitenkin myös muissakin konteksteissa, kuten kun löydetään jotain täysin uutta ja odottamatonta, joka asettuu vanhoja uskomuksia vastaan. Tämän ei välttämättä tarvitse varsinaisesti johtua virheellisestä uskomuksesta, vaan kyse voi myös olla vain pelkästä tietämättömyydestä. Toisaalta mikäli ollaan täysin tietämättömiä, eivät uudet asiat yleensä tule yllätyksinä, sillä kaikki on yhtä lailla samalla tavalla uutta. (Price 1969, 277). Yllättyneisyyttä ja siitä seuraavia johtopäätelmiä on myös mahdollista aktiivisesti vastustaa, esimerkiksi uskottelemalla itselleen hallusinoineensa tai jollain muulla tavoin vain uneksineensa jonkin tilanteen, joka osoitti uskomuksen vääräksi (Price 1969, 277–278).

Epäily on Pricen mukaan yllättymisen tavoin varsin läheisesti uskomuksiin liittyvä tunne, sen ollessa myös sisäinen eletty kokemus, mitä kuvaillaan usein ilmaisemalla, että tunnetaan epäilystä jotakin kohtaan. Mikäli uskotaan proposition p , niin samalla tunnetaan epäilystä muita propositionia kohtaan, jotka ovat sopimattomia sen kanssa, että p olisi tosi. Epäily ei kuitenkaan välttämättä ole uskomisen vastakohta tai vaadi täyttä epäuskoa, vaikka sitä kielellisesti voidaankin käyttää sen ilmaisuna. Pricen mukaan epäilyn tunteita voidaan osuvammin kuvata tunnettuna taipumuksena olla uskomatta jotain. Epäilyksen ei myöskään tarvitse olla toiveajattelua tai mitenkään erilaisia uskomuksia arvottavaa, vaan se toimii lähinnä järkeenkäyvänä vastapainona: mikäli uskoo proposition p , niin on rationaalisesti sitoutunut epäilemään ristiriidassa olevaa propositionia q , vaikka itse proposition p epäily ei myöskään ole täysin poissuljettua. (Price 1969, 278–279) Yllättyminen ja epäily ovat siis molemmat yhdistettävissä uskomuksiin, mutta yhteyksiä löytyy myös niiden toistensa väliltä. Price esittää epäilyn kohteiden olevan tyypillisesti jotain, jonka todeksi osoittautuminen yllättää. Olennaisin huomio on kuitenkin, että epäily ja yllättyminen ovat jälleen sisäisiä ja introspektiivisiä tunteita. Vaikka niistä voi seurata

ulkoisesti havaittavaa käytöstä, kuten toiminnallista epäröintiä tai hämmentyneisyyttä, usein tarkempi tieto epäilyksen tunteista saadaan selville vain kysymällä niistä henkilöltä itseltään. Esimerkiksi vaikka kykenee ulkoista oireilua tarkkailemalla päättämään toisen olevan äärimmäisen hämmästynyt, saadaan tämän hämmästyksen aiheutumisen kannalta relevanttia tietoa vain, mikäli kysytään toiselta, mikä hänet on yllättänyt. (Price 1969, 279)

Kiistanalaisempi uskomuksiin yhdistettävä tunnetila on luottamus (engl. *confidence*). Henkilöiden voidaan nähdä tuntevan vaihtelevissa määrin luottamusta uskomiansa propositioiden suhteen, etenkin mikäli he aktiivisesti harkitsevat niitä. Propositioon *p* uskova tuntee enemmän luottamusta harkitessaan propositiota *p*, kuin mitä hän tuntee harkitessaan propositiota *q*, ja tällöin luottamus toimisi tietynlaisena uskomisen merkkinä. Price kuitenkin huomauttaa, että tämänkaltaisen luottamuksen tunteen olemassaoloa on kyseenalaistettu, ja ylipäättään on tehtävä selväksi, mitä koettua tunnetta tämä luottamuksen käsite kuvaa, sillä sitä käytetään kielellisesti hyvin eriävin tavoin. Luottamusta voidaan ilmaista tavoilla, jotka osoittavat sen olevan jaettavissa asteisiin, tai vaihtoehtoisesti tavalla, joiden mukaan sei ei ole jaettavissa. Tähän liittyy ilmaisun 'tuntea varmaksi' (engl. *feel sure*) analysointi. Mikäli esimerkiksi tarkastellaan lauseita, joissa luottamuksen määrää ja sen tuntemista kuvataan sanoin 'tunnen varmaksi että ...' (engl. *I feel sure that...*) ja verrataan sitä ilmaisuun 'tunnen varmemmin tästä kuin tuosta' (engl. *I feel more sure of this than of that*), niin huomataan näiden välillä eroja varmuuden kautta tunnetun luottamuksen asteittaisuuden suhteen. Ensimmäisessä luottaminen on varmaa ja ilmenee tämän vuoksi asteettomana tunteena, mutta jälkimmäisessä varmuuden tunteminen on puolestaan selvästi asteittaista. Lisäksi voidaan vielä tarkastella tapaa kuvata luottamusta varmuuteen itseensä suhtautumisen määrän arvioinnin kautta, mikäli esimerkiksi tarkastellaan lausetta 'kuitenkaan en tunne absoluuttisen varmaksi kumpaakaan' (engl. *All the same, I do not feel absolutely sure of either*), missä varmuuden tunne ei ole asteittainen, mutta siihen samaistumisen arviointi puolestaan on. (Price 1969, 279–280) Olennaista on huomioda, kuinka ilmaisulla 'tuntea varmaksi' on kaksi toisistaan poikkeavaa käyttötapaa, jotka ovat analogisia ilmaisujen, kuten 'sinun kuppisi on täydempi kuin minun, mutta se ei ole aivan täysi' (engl. *your cup is fuller than mine, but yours is not quite full*) kanssa. Tästä voidaan päätellä, ettei näiden sanojen arkikäytössä usein vaivauduta tekemään erottelua jonkin arvioinnin asteittaisuuden ja tämän jonkin itsensä asteittaisuuden välillä. (Price 1969,

280) Tämän vuoksi Price ehdottaa, että 'luottamisen'-tunteisiin (engl. *confidence*) tulisi suhtautua asteittaisena, mutta 'varmuuden'-tunteisiin (engl. *sureness*) ei (Price 1969, 281). Price argumentoi, etteivät nämä uskomuksiin liittyvät luottamuksen tunteet ole selitettävissä vain epäilyksen tunteiden poissaololla tai jonkin muun levottomuutta aiheuttavan tuntemuksen puutteella, vaan luottamuksen tunteet ovat itsenäinen positiivisena koettu tunnetila (Price 1969, 289). Luottamuksen tunteet asettuvat kuitenkin tietyllä tapaa epäilyksen tunteita vasten, jolloin luottamus ja epäily näyttävät jollain tavoin kamppailevat keskenään. Nimenomaan tämä luottamuksen ja epäilyksen välinen jännittyneisyys on jotain mitä tunnetaan, kun 'epäillään että *p*', 'ajatellaan että *p*' tai 'ollaan lähes varmoja että *p*'. (Price 1969, 288) Sivuhuomiona myönnettäköön, että luottamus on tunteena myös siltä kannalta kyseenalainen, että sen tulkintaan vaikuttaisi liittyvän monia kieli- ja mahdollisesti kulttuurikohtaisia eroja. Suomeksi ymmärrettynä luottamusta ei voi jakaa samalla tavalla eri sanoiksi, miten englannin '*confidence*' ja '*trust*' selvästi voidaan toisistaan erottaa. Englanniksi termi '*confidence*' tunteena tai asenteena ei ole täysin verrattavissa '*trust*'-termin kanssa. Suomeksi 'luottamus'-termi kuitenkin jakaa molemmat merkitykset.

Kyseisten tunnetilojen analyysin perusteella saadaan tukea näkemykselle uskomusten monimuotoisuudesta dispositiona (Price 1969, 267), joka ei ole redusoitavissa pelkkään ulkoiseen käytökseen. Lisäksi vaikka joitain tunnereaktioita voidaan havaita myös ulkoisen käytöksen ja oireilun kautta, on niistä mahdollista saada merkittävää tietoa vain niiden kokijalta itseltään, antaen erityistä painoarvoa myös introspektiivisesti tehdyille huomioille.

Dispositionaaliseen mallin on Pricen mukaan kyettävä kuitenkin sisällyttämään myös toinen olennainen uskomusten ilmenemismuoto, nimittäin uskomusten tapa seurata toisistaan päättelyn kautta. Uskottujen propositioiden käyttö premisseinä ei suinkaan rajoitu ainoastaan käytännön pohdintaan, vaan niiden perusteella päädytään tekemään kaikenlaisia johtopäätöksiä. Kuitenkin muotoilu propositioihin uskomisesta taipumuksena tehdä niistä johtopäätöksiä on ilmeisen kehämäinen, kyseisten johtopäätösten ollessa itsessään tapa päätyä uskomaan jokin propositio. (Price 1969, 290) Johtopäätös ja premissi eivät voi tämänkaltaisesti tukea toinen toisiaan omissa muodostumisprosesseissaan.

'Toimia aivan kuin'-mallin pohjalta kehitetyn version tulee siis mahdollistaa jatkopäätelmien tekeminen ilman kehämäisyyttä, ja Price ehdottaakin seuraavanlaista muotoilua:

"uskomuksella että p on tapana levittää itseään tai laajentaa itseään muihin propositioihin jotka seuraavat p :stä varmuudella tai todennäköisyydellä."

Engl. "the belief that p has a tendency to spread itself or extend itself to other propositions which follow from p , whether with certainty or with probability." (Price 1969, 290)

Tämä uskomusten 'levittäytyminen' (engl. *extensibility*) kuuluu niihin tärkeimpiin ominaisuuksiin, joiden avulla voidaan osoittaa sellaiset uskomuksia koskevat väitelauseet vääriksi, jotka syyllistyvät erilaisiin paradokseihin tai ylipäätään eivät ole johdonmukaisia. Mikäli henkilö väittää uskovansa propositioon, mutta samalla ei kuitenkaan usko edes mitä ilmeisimpiin siitä pääteltävissä oleviin seurauksiin, voidaan perustellusti osoittaa epäilystä hänen propositioon uskomistaan kohtaan. (Price 1969, 290) Uskotuista propositioista johdettu päättely tukee uskomusten roolia käytöksen ja ajattelun ohjauksessa, jolloin proposition p uskomisesta seuraa kysymyksiä kuten: ' p , joten mitä minun pitäisi tehdä?' (engl. *so what am I to do?*) ja ' p , joten mitä muuta olen oikeutettu uskomaan?' (engl. *so what else am I entitled to believe?*). Samalla näihin uskomuksiin liittyvät tunteelliset suhtautumistavat vaikuttavat kukin omalla tavallaan uskomuksesta tehtyihin jatkopäätelmiin, jolloin epäilystä herättäneestä propositiosta johdettuun päätelmään suhtaudutaan samalla epäilyksellä. Vastaavasti mitä varmempia proposition suhteen ollaan, sitä varmempia tyypillisesti ollaan myös siitä tehdyistä johtopäätöksistä. (Price 1969, 291) Johtopäätöksiin ei kuitenkaan aina suhtauduta täysin samalla varmuudella, vaan mikäli tiedostetaan q :n olevan vain todennäköinen p :n seuraus, usko q :n paikkansapitävyyteen on ymmärrettävästi luonteeltaan asteittain heikompaa (Price 1969, 291–292).

Tämä prosessi, jossa uskomukset 'leviävät' propositioista niiden seurauksiin, on Pricen mukaan dispositionaaliselle analyysille erittäin tärkeä, sillä sen avulla voidaan osoittaa kyseisten dispositioiden tapauskohtainen ilmeneminen (Price 1969, 293). Tämähän oli monessa kohtaa osoittautunut pelkkiin ulkoisiin tekijöihin kohdistuville malleille

äärimmäisen vaikeaksi, dispositioiden ollessa jotain, mitä ei itsessään kyetä suoraan havaitsemaan. Price jatkaa, kuinka propositiosta toiseen johtava päättely voi olla jotain mitä koetaan, mutta joskus myös yksinkertaisesti päädytään tuntemaan jollain tapaa johtopäätöksiä kohtaan ilman, että niitä on aktiivisesti etukäteen pohdittu. Päättely (engl. *inferring*) ja johtopäätöksen tekeminen (engl. *drawing a conclusion*) ovat kokemuksia, jotka voivat olla niin tiedostettuja kuin tiedostamattomiakin. Price esittää, että autonomisen rationaalisen olion olisi jopa mahdollista halutessaan estää niiden toteutuminen, mikäli hän ei ole esimerkiksi riittävän vakuuttunut siitä, että q on p :n looginen seuraus. (Price 1969, 293)

Edellä mainittujen lisähuomioiden pohjalta Pricen uskomusten dispositionaalinen analyysi lausekkeesta ' A uskoo että p ' kykenee osoittamaan tästä tehdyn uskomusta koskevan dispositionaalisen toteamuksen A :han liittyen olevan seurauksiltaan monimuotoinen, sillä se voi toteutua ja ilmetä monilla eri tavoilla. Näitä ovat esimerkiksi A :n toiminta, toimettomuus, tunteellisten tilojen muutokset, sekä propositiosta tekemät jatkopäätelmät. Kaikki nämä ilmentymät eivät ole ulkoisia, vaan ne voivat sisältää myös täysin sisäisiä puolia. (Price 1969, 294–295) Toistaiseksi puuttuu kuitenkin vielä mekanismi, jolla voidaan erottaa toisistaan perustellut ja perustelemattomat uskomukset (engl. *reasonable*; *unreasonable*). Tähän Price päättää hyödyntää perinteisen tapahtuma-analyysin keskiössä olevaa mentaalista aktia, nimittäin 'propositioon myöntymistä' (engl. *assenting to a proposition*). (Price 1969, 296)

Myöntymisen akti on merkittävä uskomusten leviämislle päättelyn kautta. Mikäli henkilö, joka uskoo että p , on taipuvainen käyttämään propositiota p premissinä päätelmissään, on hänen myönnyttävä sekä premissiin että sen johtopäätöksiin, jotta päättely voi olla tietoista ja eksplisiittistä. Tämänkaltaiset mentaaliset aktit tai tapahtumat toimivat jälleen dispositioiden ilmentymisinä. Uuteen johtopäätökseen myöntymisen ei kuitenkaan ole jomatun uskomuksen disposition tapauskohtainen ilmenemismuoto, vaan se on jonkin uuden uskomuksen ja täten disposition alullepano. (Price 1969, 296–297) Vastaavasti mikäli tarkastellaan uskomuksia perusteltuina tai perustelemattomina, voidaan kiinnittää huomiota myöntymisen aktia ohjanneisiin tekijöihin, jotka voivat vaihdella pätevistä päättelystä pelkkään toiveajatteluun. Molemmissa tapauksissa uskomuksista seurannut

päätely pysyy kuitenkin johdonmukaisena, oli alkuperäisen uskomuksen taustalla sitten toiveajattelua tai todistusaineiston tutkimisen pohjalta tehty informoitu huomio. (Price 1969, 297) Myöntyminen ei kuitenkaan välttämättä aina toteudu, kuten voi käydä mikäli omaa tiedostamattomia uskomuksia (engl. *unconscious beliefs*). Mikäli henkilön voidaan todeta omaavan muita uskomuksesta seuraavia ja siitä johdettavissa olevia ilmentymiä, esimerkiksi mikäli hän käyttäytyy kuin premissiä p käytännön päätelyssään käyttävä henkilö, tai hänen tunteelliset tilansa antavat tämän ilmi, mutta hän ei kuitenkaan tietoisesti premissiä harkitessaan myönnä siihen, voidaan hänen käytöstään pyrkiä selittämään tiedostamattoman uskomuksen avulla. Price huomauttaa, kuinka tämän kaltaisten määritelmien, kuten myös tiedostamattomien toiveiden tai pelkojen, kieltäminen pelkkien terminologisten sääntöjen perusteella johtaa kyvyttömyyteen kuvailla ihmisluonnon monimutkaisia faktoja. Tämän vuoksi myös tiedostamattoman uskomuksen käsite on huomioitava ja siitä on tehtävä mahdollinen, josta seuraten ' A uskoo että p ' voi silti väittämänä olla totta, vaikka A ei myöntäisi proposition p hänen harkitessaan sitä ja kiinnittäessään siihen huomiota. (Price 1969, 299–300) Price huomauttaa, kuinka eräs tiedostamattomien uskomusten tyypillinen ilmenemismuoto liittyy sellaisiin uskomuksiin, joita yksilöt itsestään omaavat omiin luonteenpiirteisiinsä liittyen, mutta joita ei yleisesti pidetä erityisen hyväksyttävänä. Esimerkiksi voidaan pitää varsin tyypillisenä, että henkilöt pitävät itseään korvaamattomina ja arvottavat itsensä toisia tärkeämmiksi, vaikka yleinen konsensus olisikin, ettei kukaan ole täysin korvaamaton. Lisäksi on ymmärrettävää, ettei tämänkaltaista kenties moraalisesti moitittavaa näkemystä haluta itsestään ja itselleen tietoisesti myöntää, vaan se pyritään jopa alitajuisesti tukahduttamaan. (Price 1969, 301)

Price myöntää itsekkin dispositionaalisen analyysin mallin olevan monimutkainen, sillä monet jopa perinteisen tapahtuma-analyysin löydöt ja huomiot ovat siihen yhdistettävissä. Myöntymisen tyylliset mentaaliset tapahtumat ovat uskomusten kaltaisten monimuotoisten dispositioiden analyysin kannalta merkittäviä, eikä perinteistä tapahtuma-analyysiä tule täysin hylätä vain sen muodollisten virheiden vuoksi. (Price 1969, 299) Uskomukset ovat luonteeltaan hieman epämääräisellä tavalla jatkuvia, ja esimerkkinä toisesta dispositionaalisesta tulkinnasta vertaan seuraavaksi Pricen mallinnusta Eric Schwitzgebelin (2002) esittämään fenomenologiseen dispositionaalisen malliin, jossa yhtä lailla tämä uskomusten dispositionaalisuudesta seuraava monimutkainen ja monimuotoinen luonne

nähdään olennaisena. Schwitzgebel asettaa erityistä painoarvoa sellaisten tilanteiden tarkastelulle, joissa henkilön tulkitaan olevan jossain uskomisen ja uskomisessa epäonnistumisen välillä. (Schwitzgebel 2002, 249–250)

Schwitzgebel perustelee mallinsa olevan dispositionaalinen, koska se kohtelee uskomista ainoastaan taipumuksena tehdä ja kokea tietynlaisia asioita. Fenomenaalisen mallista puolestaan tekee se, että tyypillisistä dispositionaalisista näkemyksistä poiketen hän asettaa tietoisuuden kokemuksen keskeiseen asemaan. (Schwitzgebel 2002, 250) Schwitzgebelin mallissa uutta ja erityistä on sen tapa hyödyntää dispositionaalisen stereotyypin käsitettä, millä tarkoitetaan sellaisia enemmän tai vähemmän tarkkoja ominaisuuksien kimppuja, jotka usein assosioidaan dispositionaalisia ominaisuuksia omaaviin asioihin. Esimerkkinä tästä hän antaa stereotyypin äkkipikaisena olemisesta, jonka voidaan nähdä sisältävän taipumuksen vastata vihaisesti pieniin provokaatioihin, muiden vastaavien taipumusten ohella. Uskomista voidaan Schwitzgebelin mukaan kuvailla paljolti samalla tavalla. Näin usein tehdäänkin, kun lähdetään listaamaan erilaisia johonkin tiettyyn uskomukseen assosioitavia tekoja, lausahduksia, odotettavissa olevia reaktioita tai tunnetiloja. (Schwitzgebel 2002, 250–251) Tämänkaltaista johonkin tiettyyn uskomukseen sopivien dispositioiden keksimistä, ja täten siihen linkittämistä, voidaan kuitenkin jatkaa lähes rajattomasti. Tämän vuoksi yksittäiseen uskomukseen stereotyyppisesti liitetyt dispositiot eivät voi olla juuri siihen eksplisiittisesti liitettyjä jonkinlaisen tietoisuuden uskomusten ja dispositioiden yhdistämiseen pyrkivän prosessin kautta. Tarkastelun lähtökohtana on ennemminkin oltava, että millaisia dispositioiden kimppuja (engl. *cluster of dispositions*) ollaan taipuvaisia assosioimaan tarkastelunkohteena olevaan uskomukseen. (Schwitzgebel 2002, 251) Schwitzgebel käyttää esimerkkinä uskomusta 'jääkaapissa on olutta', ja listaa siihen yleisesti assosioitavia dispositioita seuraavanlaisesti:

dispositio sanoa sopivassa kontekstissa lause 'jääkaapissani on olutta'; dispositio katsoa jääkaappiin mikäli tahtoo olutta; valmius tarjota olutta janoiselle vieraille; dispositio lausua hiljaa itsekseen sopivassa kontekstissa 'jääkaapissani on olutta'; taipumus kokea yllättäväksi mikäli ei löydä jääkaapista olutta; dispositio tehdä johtopäätöksiä jotka liittyvät propositioon että jääkaapissa on olutta (esim. että jääkaapissa on jotakin; että talossa on olutta); ja niin edelleen.

the disposition to say, in appropriate circumstances, sentences like 'There's beer in my fridge'; the disposition to look in the fridge if one wants a beer; a readiness to offer beer to a thirsty guest; the disposition to utter silently to oneself, in appropriate contexts, 'There's beer in my fridge'; an aptness to feel surprise should one go to the fridge and find no beer; the disposition to draw conclusions entailed by the proposition that there is beer in the fridge (e.g., that there is something in the fridge, that there is beer in the house); and so forth. (Schwitzgebel 2002, 251)

Kielen generatiivisen luonteen vuoksi listausta niin mahdollisista uskomuksista, kuin uskomus-stereotypeistä on tämänkaltaisesti mahdollista jatkaa loputtomiin. Schwitzgebel huomauttaa, kuinka tämä ylettyy myös sellaisiin uskomuksiin, joita kukaan ei ole koskaan edes harkinnut. Psykologisen kyvykkyyden vuoksi jopa entuudestaan tuntemattomiinkin uskomuksiin kyetään assosioimaan dispositioita vain niiden kielellisen muotoilun pohjalta. Tämän vuoksi on hyödyllistä rajoittaa tarkastelua stereotyypisten ominaisuuksien kimppuihin, jolloin osaa näistä ominaisuuksista pidetään keskeisinä ja yleisesti hyväksytyinä, osaa taas marginaalisina. Schwitzgebel esittää, kuinka yhtä lailla voidaan yleisellä tasolla hyväksyä enemmistö tuolin stereotypian keskeisimmistä ominaisuuksista, jotka määrittävät millaisia tyypilliset tuolit ovat tai eivät ole. Tätä samaa prosessia voidaan hyödyntää uskomusten suhteen, jolloin on mahdollista saavuttaa yleinen, vaikkakin epätäydellinen yksimielisyys. (Schwitzgebel 2002, 251–252) Schwitzgebel myöntää tämän johtavan äärimmäisissä tapauksissa uskomusten määrittämisen tarkkuuden mahdolliseen relatiivisuuteen, näkemyksen mahdollistaessa erilaisten stereotyyppien kimppuja omaavat tekemään samasta henkilöstä vaihtelevia päätelmiä uskomusten suhteen. Hän kuitenkin sivuuttaa tämän huolen toteamalla, että tällöin kyse on vaihtelusta, joka johtuu pikaisesti tehdyistä määrytyksistä, eikä se kuvasta vaihtelevaisuutta subjekteissa itsessään. (Schwitzgebel 2002, 252 ja 271 loppuviite 6)

Schwitzgebel jakaa uskomus-stereotyyppien dispositionaaliset ominaisuudet kolmeen pääkategoriaan: käyttäytymisdispositioihin (engl. *behavioral dispositions*), fenomenaalisiin dispositioihin (engl. *phenomenal dispositions*) ja kognitiivisiin dispositioihin (engl. *cognitive dispositions*). Käyttäytymisdispositioilla tarkoitetaan sanallista tai ei-sanallista käytöstä, kuten taipumusta sanoa tai tehdä jotain tilanteeseen liittyvää. Fenomenaalilla dispositiolla tarkoitetaan taipumuksia tietoihin kokemuksiin, jotka seuraavat jostain uskomuksesta, kuten yllätyksen tunteet, mikäli kyseinen uskomus osoittautuu

virheelliseksi. Kognitiivisilla dispositioilla tarkoitetaan taipumuksia asettua sellaisiin mielentiloihin, jotka eivät ole täysin fenomenologisesti karakterisoitavissa. Näitä olisivat esimerkiksi taipumus tehdä johtopäätöksiä uskomuksesta seuraaviin käsityksiin liittyen, sekä taipumukset kehittää uusia haluja tai tapoja, jotka ovat yhdenmukaisia uskomuksen kanssa. Kategoriat eivät ole toisiaan poissulkevia, ja monimuotoiset stereotypiat voivat samanaikaisesti kuulua useampaan niistä. Mitä enemmän henkilö omaa johonkin tarkastelun alaiseen ja relevanttiin uskomukseen liitettäviä stereotypioiden mukaisia dispositioita, sitä tarkemmin hänen voidaan kuvailla omaavan kyseisen uskomuksen. Vastaavasti sellaiset henkilöt, jotka eivät omaa yhtäkään stereotypialle relevanttia dispositiota, ei voida paikkansapitävästi kuvata omaavan niihin assosioitavaa uskomusta. (Schwitzgebel 2002, 252)

Tiivistetysti Schwitzgebelin mallin mukaisesti se, että 'uskoo P ' tarkoittaa sovellettavissa ja riittävässä määrin dispositionaaliseen stereotypiaan ' P uskomisesta' sopimista, ja tämä sopivuus on kontekstuaalisesti vaihtelevaa, jääden tämän vuoksi uskomuksen määrittelijän päätettäväksi (engl. *left to the ascriber's judgement*). Tästä seuraava epämääräisyys ja kontekstisidonnaisuus eivät kuitenkaan heikennä uskomusten määrittämisen arvoa tai hyödyllisyyttä. Pikemminkin ne tekevät siitä mukautumiskykyistä ja responsiivista, toisin kuin sellaiset näkökulmat ja menetelmät, jotka vaativat ehdottomia 'kyllä tai ei'-vastauksia kaikkiin kysymyksiin siitä, mitä toiset uskovat. (Schwitzgebel 2002, 253)

Schwitzgebelin mallin ei ole tarkoitus pyrkiä selvittämään, mitä uskomukset oikeastaan itsessään ovat, eikä se kykene antamaan yksinkertaisia kriteereitä uskomusten läsnä- tai poissaolon määrittämiseksi (Schwitzgebel 2002, 269–270). Sen tarkoitus on ennemminkin muotoilla uudelleen dispositionaalinen lähestymistapa hyödyntäen stereotypian käsitettä selittämään tilanteita, jotka voisivat muuten olla uskomuksia määritteleville malleille ongelmallisia. Hyvä esimerkki tästä on itsepetos tapauksissa, joissa yksilöt tietyissä konteksteissa mitä ilmeisemmin ensin uskovat, mutta ovat kuitenkin taipuvaisia kieltämään tämän muissa konteksteissa. Schwitzgebel käyttää esimerkkinä vanhemmasta, joka yksinkertaisesti kieltäytyy myöntämästä itselleen, että hänen poikansa käyttää huumeita. Suurimman osan ajasta tämä vanhempi suhtautuisi hyvinkin epäilevästi, ellei suorastaan kieltävästi väitteisiin pojan huumeiden käytöstä. Toisaalta keskustellessaan asiasta pojan

kanssa hän huomaa epäilevänsä ja pelkäävänsä huomattessaan pojan selkeästi valehtelevan. Pelkkä turvautuminen uskomusten asteellisuuteen tai muihin välimuotoihin, ei aina välttämättä ole riittävää tämänkaltaisen henkilön uskomuksia määrittäessä. On varsin vaikeaa esimerkiksi väittää vanhemman omaavan vähäisen määrän luottamusta, mikäli joissain tilanteissa hän selvästi kiistää uskomuksen, mutta toisessa kontekstissa puolestaan päätyy myöntymään vastakkaisiin väittämiin. Vielä vaikeammaksi tilanne saadaan Schwitzgebelin mukaan pohtimalla, mitä kyseinen henkilö tosiasiallisesti uskoo sellaisella hetkellä, jossa tarkastelun alaisena olevat dispositiot eivät vaikuta suuntaan tai toiseen. Stereotyyppioihin tukeutuvalle mallille kuitenkin riittää huomiota siitä, missä määrin kyseisissä tapauksissa stereotyyppien yhdyttyä, ja missä määrin niistä poiketaan. Näiden huomioiden pohjalta voidaan alkaa tarkastella, mistä nämä vastaavuudet tai poikkeavuudet mahdollisesti johtuvat, tehden tilaa niin tieteelliselle tutkimukselle kuin arkiselle tiedustelulle. (Schwitzgebel 2002, 260–261)

Toinen tyypillinen dispositionaalisten mallien ongelmakohta on ollut niihin kohdistetut anti-behavioristiset huomautukset. On kyseenalaistettu, kuinka mallit kykenisivät tarkasti määrittämään uskomuksia yksilöille, jotka näyttävät toimivan tilanteissa jotenkin normista ja perinteisistä oletuksista poikkeavalla tavalla. Tyypilliset esimerkit hahmottavat ongelmaa tarkastelemalla uskomusten määrittämistä henkilöille, jotka eivät näytä reagoivan vaikkapa kipuun millään tavalla. Vielä arkisempi esimerkki pohtii henkilöä, joka ei näytä toimivan omaamansa tiedon ja uskomusten perusteella, koska jokin toinen uskomus, halu, tai muu lähtökohtainen kyvyttömyys toimia estää tämän uskomuksen mukaisen käyttäytymisen. (Schwitzgebel 2002, 258–259) Schwitzgebel pyrkii kuitenkin osoittamaan, kuinka fenomenalisiin dispositioihin tukeutumalla nämä vastalauseet voidaan sivuttaa. Vaikka tarkastelun kohteille ei onnistuttaisi määrittämään tarkkoja käyttäymisdispositioita, on heillä silti oltava jotain fenomenalisia tai kognitiivisia dispositioita, sillä muutoin tarkastelun kohteita ei ylipäättäen voitaisi pitää uskomuksina omaavina (Schwitzgebel 2002, 259). Vaikka tarkastelun kohteen ulkoisesti havaittavat reaktiot olisivatkin epänormaaleja, tai kenties olemattomia, ei tämän perusteella voida tehdä johtopäätöstä uskomusten olemattomuudesta, sillä näiden uskomusten sisäiset ilmentymät voivat olla ulkoisista riippumattomia.

Siinä missä Price päätyy lisäämään tahallisen yksinkertaiseen dispositionaaliseen malliin tunnetilojen analyysin kautta uusia uskomusten hahmottamisen kannalta olennaisia luonteeltaan dispositionaalisia elementtejä, Schwitzgebel hyödyntää mallissaan hyvin samantyyllisiä jaotteluja, lisäten kuitenkin stereotyyppien tarkastelun tuomat mahdolliset vapaudet ja rajoitteet. Molemmat näkemykset voidaan kuitenkin nähdä liberaaleina dispositionaalisina näkökulmina, sillä ne hylkäävät perinteiseen dispositionalismiin liittyvän reduktionismin, eivätkä pyri selittämään uskomuksia tai muita mentaalisia tiloja joidenkin muiden (usein vähemmän paheksuttujen) käsitteiden kautta, eikä kumpikaan näistä malleista täten ole varsinaisesti sitoutunut materialismiin tai filosofiseen behaviorismiin. Schwitzgebel myöntää suoraan, ettei häneltä tämänkaltaista materiaalista tai behavioristista agenda löydy (Schwitzgebel 2002, 258), ja Pricen kohdalla tämä tulee ainakin osittain selväksi sen kautta, että hän pyrkii näkemyksessään säilyttämään uskomuksen luonteen sekavana ja monikäyttöisenä käsitteenä, joka ei ole redusoitavissa pelkkiin ulkoisesti tehtyihin havaintoihin. Molemmat näkevät tämän (liberaalin) dispositionaalisen mallin vahvuutena, jolloin uskomuksia pystytään käsitteenä tarkastelemaan myös tilanteissa, missä on vaikea määritellä yksiselitteisiä vastauksia kysymykseen siitä, mitä tarkasteltava kohde tosiasiallisesti kyseisellä hetkellä uskoo. Molemmille on olennaisempaa pyrkiä mahdollistamaan kaiken sen informaation hyödyntäminen, mitä tilanteesta on mahdollista eri tavoin kerätä. Nähdäkseni Price pyrkii toteuttamaan tämän korostamalla uskomusten ja muiden mentaalisten tilojen välisiä suhteita ja säännönmukaisuuksia, jolloin näkyvien tunteiden tapahtumisten kautta voidaan oikeuttaa myös introspektiivisten todisteiden suomat oletukset, niiden ollessa yhteenkietoutuneita (Price 1969, 295–296). Schwitzgebelille nämä suhteet puolestaan hahmottuvat stereotyyppioissa, eikä hän sen tarkemmin ota kantaa niiden varsinaiseen sisältöön. Schwitzgebelille riittää, että stereotyyppiat eivät ole eksplisiittisen linkittämisen tulosta, vaan ovat yleispätevien oletusten kimppuja. Molemmat kannat keskittyvät uskomuksia määrittäessään analysoimaan sekä niiden ulkoisia että sisäisiä ilmentymiä ja näiden säännönmukaisuuksista tehtäviä johtopäätelmiä, mutta samalla korostaen molempien riittämättömyyttä yksinään. Price pyrkii antamaan esimerkkejä siitä, mihin kaikkeen muuhun tulee ulkoisen käytöksen lisäksi kiinnittää erityistä huomiota uskomuksia määrittäessä, ja millaisia sudenkuoppia tulee uskomuksen, totuuden ja toiminnan käsitteiden suhteita hahmottaessa välttää. Schwitzgebelin malli jättää määrittelijälle

huomattavasti vapaammat kädet, kunhan vain pyritään maksimoimaan tarkkuus yleispätevyyksien ja niistä poikkeamisen tarkastelun kautta.

2.4. Interpretationistinen kanta

Interpretationismi on liberaalin dispositionalismin tapaan perinteisen dispositionalismin ongelmiin vastaava kanta, joka perustuu toiminnan ja reaktion malleille, mutta pyrkii säilyttämään vahvan yhteyden ulkoisesti havaittavan käytöksen ja uskomusten välillä. Interpretationismi nähdään tämän vuoksi usein fysikalistisena kantana, havaittavan käytöksen ollessa pitkälti luonteeltaan fysikaalista. Keskeisimpiä interpretationististen mallien kehittäjiä ovat olleet Daniel C. Dennett ja Donald Davidson. (Schwitzgebel 2006, 1.3)

Siinä missä Price ja Schwitzgebel lähestyivät uskomuksia aiheena varsin suoraan, Dennett ja Davidson keskittyvät niihin usein toissijaisesti, eivätkä uskomukset varsinaisesti ole samalla tavalla heidän teostensa pääteemoina. Dennettin tapauksessa lähtökohtainen pyrkimys on intentionaalisen näkökannan muotoilu ja puolustaminen, mitä hän tekee esimerkiksi teoksissa *Brainstorms: Philosophical Essays on Mind and Psychology* (1981) ja *The Intentional Stance* (1989) (Dennett 1989, ix). Davidsonin huomio teoksessa *Inquiries into Truth and Interpretation* (1984) puolestaan keskittyy erityisesti sanojen merkityksien ja muiden ilmaisujen tulkitsemiseen (Davidson 1984, xiii). Mielen toimintoihin ja tiloihin liittyviä ongelmia hän tarkastelee myös esimerkiksi artikkelissa ”What is Present to the Mind?” (1991). Molemmat päätyvät kuitenkin käsittelemään ja analysoimaan uskomuksia tavoilla, jotka vastaavat perinteisen dispositionalismin ongelmiin, mutta kuitenkin pyrkivät nimenomaan säilyttämään erityisen yhteyden ulkoisesti havaittaviin käytöksen tai ilmaisun muotoihin. Interpretationismi on yhtä lailla liberaalin dispositionalismin ohella tyytymätön perinteisen dispositionalismin kyvyttömyyteen selittää esimerkiksi tilanteita, joissa kaksi saman uskomuksen omaava henkilöä päätyvät toimimaan eri tavoilla. Kuitenkaan vastausta ei pyritä hakemaan sisäisiä ilmiöistä kuten tunteista, vaan ulkoisesti havaittavien ilmaisujen tarkastelumenetelmänsä pyritään hiomaan paremmaksi (Schwitzgebel 2006, 1.3).

Dennett lähestyy uskomuksia näkökulmasta, jossa uskomuksia pidetään objektiivisena ilmiönä, mutta niitä ei voida todentaa hyödyntämättä jonkinlaista ennustavaa strategiaa. Tämän vuoksi Dennett näkee uskomusten olemassaolon todentamisen olevan riippuvainen tämän strategian toimivuuden osoittamisesta. Hänen näkemyksensä omaa tästä seuraten sekä realistisia, että myös interpretationistisia piirteitä. Dennett argumentoi intentionaalisen strategian puolesta, jota hän kutsuu myös intentionaaliseksi kannaksi (engl. *intentional stance*). Metodien pyrkimys on ennustaa rationaalisenä pidettyjen toimijoiden käytöstä niille osoitettujen uskomusten, halujen ja muiden mentaalisten tilojen kautta. (Dennett 1989, 15) Dennettin suhtautumista uskomuksiin avaa myös hänen toteamuksensa, etteivät uskomukset ole hyviä teoreettisia asioita (engl. *theoretical things*), eivätkä uskomisen tilat ole hyvin määriteltävissä teoreettisina tiloina (engl. *not a well-defined or definable theoretical state*), toisin kuin esimerkiksi elektronit tai neuronit (Dennett 1981, xx).

Intentionaalisen kannan ymmärtämiseksi Dennett vertailee sitä kahteen muuhun toimintaa ennustavaan strategiaan: suunnittelukantaan (engl. *design stance*) ja fysikaaliseen kantaan (engl. *physical stance*). Suunnittelukanta toimii sillä oletuksella, että mikäli tiedämme tarkalleen, kuinka jokin tietty järjestelmä on suunniteltu toimimaan, se myös noudattaa tätä ohjelmointia. Tämän ymmärryksen kautta sen toimintaa voidaan kyseisen tiedon pohjalta tarkasti ennustaa. Suunnittelukantaa käytetäänkin lähinnä mekaanisten tai luonnollisten objektien toiminnan ennustamiseen: kirjoituskoneen kello kilahtaa, kun teksti lähestyy marginaalia. (Dennett 1981, 4) Fysikaalinen asenne puolestaan perustuu tietoon tarkasteltavan kohteen fysikaalisesta tilasta, jolloin ennustuksia ohjaavat lähinnä luonnon lait ja niiden ymmärryksen hyödyntäminen: lumen paino tulee tietyssä pisteessä katkaisemaan heiveröisen oksan (Dennett 1981, 4–5). Kuitenkin mitä monimutkaisemman järjestelmän toimintaa pyritään ennustamaan, sitä tehottomammiksi nämä kaksi strategiaa muuttuvat. Dennett käyttää esimerkkinä shakkia pelaavaa tietokonetta, josta on kehitetty niin monimutkainen, etteivät edes sen suunnittelijat kykene käytännössä ennustamaan sen tekemiä siirtoja pelkän suunnittelukannan avulla. Fysikaalinen kanta puolestaan ajautuu myös usein käytännön ongelmiin, sillä olivatpa luonnon lait kuinka säännöllisiä tahansa ja fysiikan tietämys kuinka edistynyttä, niin läpikäytävän informaation määrä paisuu käytännön soveltamisen kannalta ylitsepääsemättömän suureksi (Dennett 1981, 5; 1989, 16). Intentionaalinen kanta toimiikin kyseisessä tilanteessa huomattavasti tehokkaammin

sen suhtautuessa koneeseen kuin älykkääseen ihmiseen. Intentionaalinen kanta pyrkii selvittämään koneen ohjelmoinnista seuraavia prioriteetteja ja päämääriä ikään kuin ne olisivat uskomuksia. Prioriteettien, päämäärien tai uskomusten määrittämisen avulla pyritään hahmottamaan, millaisia siirtoja kone olisi taipuvainen tekemään keräämänsä informaation perusteella. (Dennett 1981, 5–6)

Intentionaalinen kanta perustuu siis tapaan pyrkiä selvittämään rationaalisen toimijan käytöksen taustalla vaikuttavat uskomukset ja halut, muodostaen niistä käytöstä ohjaavia malleja ja kaavoja. Dennett pyrkii osoittamaan artikkelissaan ”Real Patterns” (1991) kuinka tämä kaavamaisuus on jotain todellista ja kuinka sitä kyetään havaitsemaan interpretaation avulla. Näin toimitaan esimerkiksi silloin, kun arkipsykologian (engl. *folk psychology*) avulla tulkitaan ihmisten välistä vuorovaikutusta ja pyritään ennustamaan toisten käytöstä (Dennett 1991, 29). Tämän ennustamisen laskennallisen luonteen kannalta on lähes samantekevää, omaako tarkasteltava kohde oikeasti ylipäättään minkäänlaisia uskomuksia tai muita mentaalisia kykyjä. Intentionaalista kantaa voidaan hyödyntää kaikenlaisissa tilanteissa, joissa pyritään ennustamaan optimaaliseen toimintaan pyrkivän toimijan käytöstä, mutta suunnittelu- ja fysikaalinen kanta osoittautuvat liian raskaiksi tai epäkäytännöllisiksi. (Dennett 1981, 7–8) Intentionaalista kantaa voidaan soveltaa niin koneisiin, eläimiin kuin ihmisiinkin, sillä ne kaikki voidaan nähdä intentionaalisina systeeminä, jotka pyrkivät omien kykyjensä puitteissa tarkoituksenmukaiseen toimintaan. Dennett huomauttaakin, kuinka monet ”maalaisjärkeen” perustuvat selitykset ovat usein luonteeltaan intentionaalisia, sillä ne odottavat tarkastelun kohteiltaan tietyn tasoista rationaalisuutta, Oli kyseessä sitten odotukset uusien tuttavien suhtautumistavoista eriäviin puheenaiheisiin tai odotukset hiiren käytöksestä kissan läheisyydessä. (Dennett 1981, 9–10)

Kaavamaisuuksien tunnistamisessa esiintyy kuitenkin merkittäviä yksilö- ja tapauskohtaisia eroja ja idiosynkraattisia omituisuuksia, jolloin esimerkiksi tiedolla on merkittävä vaikutus tähän kaavojen tunnistus- ja huomiointikykyyn. Taitavat shakin pelaajat kykenevät hetkessä hahmottamaan laudan nappuloiden asetelmien perusteella pelin kokonaistilanteen, mikäli kyse on oikeasta shakkipelistä eivätkä nappulat ole aseteltu laudalle täysin satunnaisesti. Kokemattomalle pelaajalle molemmat asetelmat olisivat

puolestaan yhtä työläitä painaa mieleen ja analysoida, koska häneltä puuttuu kokemuksen ja pelinlukutaidon tuoma kyky huomioida tiettyjä pelille ominaisia kaavamaisuuksia. (Dennett 1991, 34) Yksilöt voivat myös hahmottaa samasta datasta varsin eriäviä kaavoja, mutta tätä ei Dennettin mukaan tule suoraan pitää merkinä erimielisyydestä, vaan ennemminkin vaihtelevien intressien ja perspektiivien selittämistä priorisointeina (Dennett 1991, 35). Molemmat tavat analysoida dataa ja tunnistaa sen perusteella kaavamaisuuksia voivat olla yhtä päteviä ja tosia, ja niiden väliseen valintaan kohdistuu omanlaisiaan paineita. Nämä paineet voivat olla evolutiivisia sekä aistielimiin liittyvän kehityksen vuoksi, että kulttuurisistakin syistä. (Dennett 1991, 36)

Hyvin samantapaisia piirteitä voidaan löytää Donald Davidsonin ilmaisujen tulkintaa käsittelevistä esseistä ”Radical Interpretation” (1984) ja ”Belief and the Basis of Meaning” (1984), joissa käsitellään uskomusten ja merkitysten suhdetta puheen ja toiminnan tulkinnassa. Davidson pyrkii selvittämään kielellisten ilmaisujen merkityksiä, ja joutuu samalla selvittämään myös ilmaisujen takana vaikuttavat uskomukset erotellessaan niihin vaikuttavia asenteita muun saatavissa olevan relevantin informaation ohessa. Davidsonin mukaan on välttämätöntä tarkastella lauseisiin myöntymisen muodostamia kaavamaisuuksia, jotta voidaan päätellä, mitä tarkoitetaan tai mitä uskotaan. (Davidson 1984, xvi–xvii) Davidson tarkastelee radikaalia tulkintaa hyödyntävien teorioiden seurauksia, jotka mahdollistaisivat tulkinnan avulla saavutetun ymmärryksen myös tilanteissa, joissa tarkasteltavan kohteen asenteista ja suhtautumistavoista ei ole ennakoivaa käsitystä. Davidson itseasiassa samalla argumentoi, kuinka ylipäätään toisten puheen ymmärtäminen lähtökohtaisesti sisältää radikaalia tulkintaa (Davidson 1984, 125). ’Radikaali’ terminä tässä yhteydessä viittaa radikaalin käännöksen teoriaan, jonka on muotoillut Willard Van Orman Quine, ja joka liittyy kielten ja sanojen kääntämiseen liittyvään määrittelemättömyyteen (engl. *indeterminacy*) (Davidson 1984, 126 alaviite 1). Davidsonin radikaali tulkinta ottaa radikaalista käännöksestä mallia, kun ilmaisujen tulkitsija ikään kuin kääntää toisen toiminnasta johdettavia tulkintoja toisen toiminnan kielestä omalle kielelleen (Davidson 1984, 129). Radikaalius lisäksi tarkentaa tilannetta olettamalla, että toisen käyttämää kieltä ei tunneta entuudestaan, jolloin ei voida etukäteen tietää, mitä toinen tarkalleen aikoo ilmaista, mutta tulkinta pyritään mahdollistamaan tästä huolimatta (Davidson 1984, 128).

Davidsonin mukaan toimijan aikomusten (engl. *intention*) selvittämiseksi on yhtäaikaaisesti saatava selkoa sekä tämän uskomuksista että hänen käyttämiensä sanojen tai muiden ilmaisujen merkityksistä. Radikaalin tulkinnan suhteen tässä prosessissa ei voida turvautua minkäänlaisiin valmiisiin aikomusten tai uskomusten kokoelmiin. Minkäänlaiset oletamat, joissa tulkitsija ennalta tietää erilaisten ilmaisujen ja merkitysten spesifejä yhteyksiä, eivät voi auttaa täysin uusien ilmaisujen tai sanojen tulkinnassa. (Davidson 1984, 127) Davidson huomauttaakin, kuinka tulkitsijan on ylipäättään kyettävä tästä johtuen tekemään selkoa äärettömästä määrästä mahdollisia ilmauksia. On kuitenkin täysin ymmärrettävää, ettei mikään yksittäinen teoria mahdollista tätä käytännössä. Universaali tulkinnan metodi vaatisi, että tulkitsija kykenisi sen avulla ymmärtämään äärettömän määrän erilaisia lauseita. Tästä seuraisi, että kun pyritään selvittämään, mitä tämä universaali tulkitsija tarkalleen tietää, ja mikä tämän kaiken mahdollistaisi, olisi tämä informaatio kyettävä osoittamaan rajallisessa muodossa. Davidsonin mukaan tuleekin keskittyä järjestelyihin, jotka keskittyvät tulkitsemaan ilmaisuja yhdellä tai useammalla, mutta kuitenkin rajallisella määrällä kieliä. Lyhyesti sanottuna tulkinnan teoriaa hyödyntävän on kyettävä tulkitsemaan ilmauksia, joiden tulkitsemiseen kyseinen teoria on muotoiltu soveltuvaksi. (Davidson 1984, 127–128)

Toinen vaatimus tulkinnan teorialle on, että sen tekemiä tulkintoja tukeva todistusaineisto on tulkitsijan itsensä saavutettavissa. Ei voida olettaa, että tulkitsija saisi ymmärrykseen vaadittavat perustelunsa jostain, mitä hän ei itse tiedosta tai hallitse. Hänen on kyettävä vertaamaan havaintojaan ja tulkintojaan esimerkiksi omaan kieleensä. Hän osaa kieltään sen verran hyvin, että kykenee sen avulla testaamaan muiden teorioiden mukaisten tulkintojen paikkansapitävyyttä, vaikka ei itse osaisikaan sellaista omalle kielelleen muotoilla. (Davidson 1985, 128) Radikaalin tulkinnan kohdalla ei kuitenkaan voida hyödyntää mitään sellaista, jonka sopivuus on oletettavissa ennakkoon. Radikaalissa tilanteessa on siis kyettävä osoittamaan, kuinka on mahdollista hyödyntää sellaista todistusaineistoa, joka on saatavilla teorian käyttäjälle, mutta koska hän ei ennalta osaa tulkita kyseisiä ilmauksia, on todistusaineiston ja teorian soveltamisen mahdollistettava se hänelle. Tämän vuoksi tulkinnassa hyödynnetty todistusaineisto ei voi muodostua esimerkiksi minkäänlaisista merkityksistä, tulkinnoista, synonyymeistä tai muista

vastaavanlaisista lingvistisistä käsitteistä. Edeltävät ovat kuitenkin jotain, mitä ei voida ymmärtää ilman kielellistä ennakkoymmärrystä. (Davidson 1984, 128) Davidson pyrkii selviytymään näistä haasteista sovittamalla totuusteorioita luonnollisen kieleen. Tämän prosessin seurauksena hän päätyy osoittamaan, kuinka uskomukset ja merkitykset ovat toisistaan riippuvaisia:

”puhuja pitää lausetta totena johtuen siitä, mitä tämä lause (hänen kielellään) merkitsee, ja siitä, mitä hän uskoo. Tietäessämme hänen pitävän lausetta totena ja tietäessämme merkityksen, voimme päätellä hänen uskomuksensa; tarpeellisella informaatiolla hänen uskomuksistaan voidaan kenties päätellä merkitys.”

Engl. ”a speaker holds a sentence to be true because of what the sentence (in his language) means, and because of what he believes. Knowing that he holds the sentence to be true, and knowing the meaning, we can infer his belief; given enough information about his belief’s, we could perhaps infer the meaning.” (Davidson 1984, 134–135)

Radikaali tulkinta ei kuitenkaan voi tukeutua aineistolle, joka olettaa tietämystä merkityksistä tai uskomuksista. Davidsonin mukaan voidaan kuitenkin keskittyä esimerkiksi lauseen totena pitämisen asenteeseen. Vaikka kyseinen asenne onkin uskomus, niin se on yksittäinen asenne, joka soveltuu kaikkiin mahdollisiin lauseisiin, ja jonka tulkitsija voi tunnistaa ennen ilmaisun sisällön varsinaista hahmottamista. Tästä seuraten olisi mahdollista tunnistaa pyrkimys ilmaista jonkinlainen totuus ilman, että oikeastaan edes tietää, mikä totuus tarkalleen on kyseessä. Aktin pyrkimys kuvata suhdetta jonkin asian totuuteen tai vääryyteen voidaan itsessään tunnistaa. (Davidson 1984, 135)

Davidson hahmottelee metodin laatia totuusteoria tuntemattomalle äidinkielelle. Hänen metodinsa on tarkoitus ohittaa uskomusten ja merkitysten keskinäisen riippuvaisuuden tuomat ongelmat. Tämä toteutetaan pitämällä uskomuksia mahdollisimman muuttumattomina, samalla kun yritetään selvittää niiden kohdetta ja täten myös ilmaisun merkitystä. Prosessi aloitetaan asettamalla totuusehtoja tuntemattomille lauseille, joiden mukaisesti puhuja olisi mahdollisimman usein oikeassa. Samalla noudatetaan omaa ymmärrystämme siitä, mikä kaikki on totta, jotta voidaan alkaa kartoittaa, mihin totuuteen kyseinen ilmaisu mahdollisesti viittaa. Tämän totuuden selvittämisen kautta päästään

käsiksi merkityksiin, kun saadaan selvitettyä totena pitämisen asenteen varsinainen kohde. Davidson huomauttaa, että mitä enemmän erilaisia vaihtoehtoja hyväksytään tai hylätään, sitä paremmin aletaan ymmärtää kaikkia muitakin jäljelle jääviä vaihtoehtoja. (Davidson 1984, 136–137) Samalla tämä tulkintatapa, joka optimoi yhteisymmärrystä, päättyy Davidsonin mukaan osoittamaan, että mikäli ei löydetä mitään tapaa tulkita toisen olion ilmaisuja ja muuta käytöstä tavalla, joka paljastaisi joukon todenmukaisia ja meidän omia standardeita myötäileviä uskomuksia, ei ole syytä olettaa tämän olion olevan rationaalinen, uskomuksia omaava tai ylipäätään sanovan mitään (Davidson 1984, 137). Tulkinnassa on siis noudatettava tietynasteista suopeuden periaatetta. Koko teoria ei kuitenkaan voi perustua tälle periaatteelle, sillä on edeltävän mukaisesti jätettävä tilaa myös toiminnalle ja ilmaisuille, jotka eivät ole uskomusten ohjaamia tai eivät merkitse mitään.

Davidson huomauttaa, että koska uskomuksilla ja merkityksillä on toisistaan riippuvainen ja toisiaan täydentävä (engl. *interlocking and complementary*) rooli puheen tulkinnassa, on puhujille uskomusten määrittäminen ja merkitysten osoittaminen heidän puheidensa perusteella ilmeisen ongelmallista. Koska uskomukset ja merkitykset täydentävät toisiaan, on mahdotonta päätellä uskomusta tietämättä merkitystä, tai vastaavasti merkitystä tietämättä uskomusta. (Davidson 1984, 141–142) Tästä voidaan johtaa, että tarkkojen, yleispätevien tai abstraktien uskomusten ja aikomusten tarkka määrittäminen on mahdotonta, jos ei ymmärrä niiden ilmaisussa käytettyä kieltä, koska sanojen merkitykset jäävät pimentoon. Ongelma on laadultaan periaatteellinen, eikä vain käytännöllinen. (Davidson 1984, 143–144) Tämän vuoksi uskomusten ja aikomusten määrittäminen ei voi olla erillinen puhujien käyttämien ilmaisujen ymmärtämisen prosessista. Lisäksi kielellisiä akteja ei voida tämän vuoksi ymmärtää selvittämättä samalla myös uskomuksia. (Davidson 1984, 144) Jälleen ensimmäinen askel tässä prosessissa on kohdistaa tarkastelu ilmaisujen sijaan niiden käytöstä johdettaviin asenteisiin, joista totena pitäminen on uskomusten suhteen neutraali (Davidson 1984, 152). Nyt on kuitenkin otettava myös ilmaisun ja siihen kohdistuvan asenteen ajanhetki huomioon, sillä tämä asenne on ilmeisen kontekstisidonnainen ilmaisun tapahtumishetkeen. Ymmärtääkseen toisen ilmaisua totena pitämisen asenteen kautta, on myös ymmärrettävä, miten ilmaisun sisältöön suhtaudutaan niin menneisyydessä, nykyhetkessä kuin tulevaisuudessakin. Ei tule myöskään unohtaa

muita ulkoisia olosuhteita, jotka vaikuttavat siihen, päteekö asenne vai ei. Tarkastelun kohteesta ulkoisiakin seikkoja on siis otettava huomioon. (Davidson 1984, 144).

Kuitenkin vaikka tiedettäisiin, mitkä, missä ja milloin puhutut lauseet pitävät paikkansa, ja pyrittäisiin näiden perusteella selvittämään, mitä niillä tarkoitetaan ja mitä niiden käyttäjät uskovat, niin tämä edellyttää niiden tulkitsemiseksi soveltuvaa tulkinnan teoriaa.

(Davidson 1984, 145) Davidson osoittaa tämän ongelman olevan verrattavissa päätösteorioille tyypilliseen ongelmaan, jolloin merkitysten ja uskomusten toisistaan riippuvaisuus on verrattavissa subjektiivisten arvojen ja todennäköisyyksien väliseen riippuvuuteen. Davidsonin kuvaamassa ongelmassa tarkastellaan henkilön suhtautumista kahteen valintaan: hänelle tarjotaan valinta varman \$5 voiton ja kolikonheiton välillä, josta hän voi voittaa joko \$11 tai hävitä \$0. Henkilö suhtautuu valintaan kuitenkin täysin välinpitämättömästi, ja tästä voidaan vetää ainakin kaksi erilaista johtopäätöstä. Ensinnäkin rahan arvosta johdettava hyöty voi olla hänelle sen määrän noustessa vähenevää, jolloin \$5 sijoittuukin poikkeuksellisesti tismalleen \$0 ja \$11 välille. Hänen subjektiivinen arvoskaalansa rahan suhteen poikkeaa rahan yleisestä käyttöarvosta. Toisaalta tilanne voidaan tulkita myös niin, ettei hän usko kolikonheiton vastaavan 50 % voittomahdollisuutta, \$11 ja \$0 välisen kolikonheiton vastatessa kuitenkin käytännössä \$5.50 suuruista suoraa tarjousta. Syystä tai toisesta hän ei kuitenkaan suosi kumpaakaan näistä vaihtoehdoista ja nämä tulkinnat ovat perusteluiltaan molemmat yhtä vakuuttavia. Tämän pohjalta voidaan päätellä uhkapeleihin kohdistuvista valinnoista seuraavaa: valintoihin vaikuttavat psykologisia tekijöinä niin valitsijan lopputuloksille asettamat relatiiviset arvot kuin myös hänen käsityksensä lopputulosten todennäköisyyksistä. Davidson esittää analogiana, että mikäli tiedetään uskomukset, tässä tapauksessa subjektiiviset todennäköisyydet, on helppo laskelmoida subjektiiviset arvot tehdyn valinnan perusteella. Vastaavasti jos tiedetään arvot, niin voitaisiin päätellä uskomukset. Mutta pelkän yksittäisen valinnan perusteella on vaikea päätellä varmaksi kumpaakaan. Tarvitaan jokin lisähavainto, jonka avulla pystytään valottamaan sitä, miksi valinta tehtiin, jotta päästään käsiksi muihin valinnan perusteina vaikuttaneisiin arvoihin. Jonkin tietyn valinnan tulkitsemiseksi on tarkasteltava ja analysoitava myös muita valintoja. On siis erityisesti huomioitava, että niin valintoja kuin muitakin preferenssejä tai asenteita analysoidessa on mahdollista saada relevanttia tietoa tarkastelemalla kyseisen toimijan

tekemiä muita valintoja, jotta alkuperäinen pohdinnan kohde kyetään mahdollisimman tarkasti selittämään. (Davidson 1984, 145–146)

Davidson tiivistää seuraavasti: käytökselliset tai dispositionaaliset faktat, joita voidaan kuvailla tulkintaa olettamattomilla tavoilla ja mille teoria tulkinnasta voidaan perustaa, tulevat välttämättä olemaan vektori merkityksille ja uskomuksille (Davidson 1984, 148). Tästä päädytään siihen, että tietyn lauseen tulkitsemiseksi on muodostettava ja hyödynnettävä kokonaisvaltaista teoriaa, joka kykenee potentiaalisesti äärettömien lauseiden tulkintaan. Tässä yksittäisessä tulkinnassa käytetyn aineiston on myös samalla voitava toimia todistusaineistona kaikkien mahdollisten lauseiden tulkinnalle, koskien kyseistä yksilöä tai yhteisöä. Davidson päättää vielä toteamalla, että mikäli entiteeteillä, kuten merkityksillä, propositioilla tai uskomusten kohteilla on oikeutettu rooli puheen ja käytöksen selittämisessä, on tämä seurausta niiden kyvystä auttaa tämänkaltaisen pätevän teorian muodostamisessa. Niistä mistään ei kuitenkaan ennakoivasti ole välttämättä mitään hyötyä, joten teorian tai analyysin lähtökohtaisena tavoitteena ei voi olla esimerkiksi selvittää ainoastaan ilmaisujen merkityksiä tai uskomusten kohteita. (Davidson 1984, 148–149)

Davidson myöntää, että hänen esittelemänsä tulkinnan käsite jättää mahdollisuuden useammille kilpaileville tulkinnoille, sisältäen tietynasteista määrittelemättömyyttä. Esimerkiksi yksittäiseen puhujan kohdistuvalla tulkinnan teorialla tulisi väistämättä olemaan oikeutettuja kilpailijoita, sillä yksilöille olisi mahdollista päätyä oikeutetusti attribuomaan erilaisia uskomuksia. Näin pääsee käymään, koska vakuuttavia metodeja määritellä uskomukset voi olla useampia. Kuitenkin mitä suurempaa puhujien joukkoja teoreetikko pyrkii tulkitsemaan, sitä yhtenäisemmän tulkinnan teorian hän laatii, puhujien kuitenkin jakaessa saman kielellisen valikoiman. Tämä puolestaan osaltaan rajoittaa hänen valintojaan yksittäisten puhujien tulkitsemisessä. Uskomusten onkin tarkoitus kiristää sitä vaihtelua, joka on esimerkiksi yksilöiden tosina pitämällä lauseilla, kun niitä vertaillaan heitä ympäröiviin julkisiin standardeihin ja jaettuihin näkemyksiin. Davidsonin mukaan uskomuksiin liittyy siis idiosynkraattisuutta. Hän kuitenkin huomauttaa uskomusten määrittämisen olevan julkisesti todennettavissa siinä missä tulkintojenkin. Molemmat perustuvat nimittäin samalle todistusaineistolle, jonka paikkansapitävyyttä voi kriittisesti

tarkastella. Tämä kaikki on yhteensopivaa sen kanssa, että mikäli voidaan ymmärtää, mitä henkilö sanoo, voidaan myös tietää, mitä hän uskoo. (Davidson 1984, 153)

Määrittelemättömyys ei ole niin perusteellista, etteikö silti voitaisi tunnistaa ja erotella merkittäviä erilaisuuksia toisistaan. Tiettyjen rajojen sisällä tulkintojen eroavaisuus ei ole käytännön kannalta merkittävää. Häilyvyyteen vaikuttaa myös se tosiseikka, että vaikka kaikki mahdollinen käytettävissä oleva todistusaineisto olisi huomioitu, niin vaihtoehtoisia tapoja tulkita sitä on väistämättä silti olemassa. (Davidson 1984, 154)

Dennett ja Davidson molemmat kykenevät selittämään, kuinka uskomusten määrittelyyn sisältyvä epävarmuus ei ole luonteeltaan sellaista, että se osoittautuisi heidän näkemyksilleen täysin ylitsepääsemättömäksi. (Davidson 1984, 154; Dennett 1991, 51)

Molemmat lähestymistavat pyrkivät selvittämään tarkastelun kohteena olevan toimijan käytöstä tutkimalla sitä kokonaiskuvaa, jonka tämän tulkinnan tekijän on mahdollista tarkastelun kohteesta pelkästään ulkoisin keinoin saada. Samalla kuitenkin peilataan tulkitsijan omia standardeja näihin havaitun kokonaiskuvan kaavamaisuuksiin, ja sen perusteella tehdään päätelmiä muihin tulkintaan liitettävissä olevien asenteiden ja pyrkimysten suhteen. Tulkinnan kohteen toiminnan taustalla vaikuttavia sisäisiä piirteitä hahmotetaan niiden yksinkertaisimpien ja universaalien ilmentymien kautta. Nämä ilmaisevat jotain mentaaliseen toimintaan liittyvää, mutta tämän erottaminen ei vaadi niiden lähteen täyttä ymmärtämistä. Tästä seuraa, että metodien mukainen tulkinta on luonteeltaan holistista sen luottaessa tulkinnan kohteiden säännöllisyyteen, ja pyrkiessä sovittamaan havaintoja totuuden kanssa yhtenäiseksi (Davidson 1984, 154). Samalla jätetään kuitenkin myös tilaa näiden mielen ilmiöiden asteittaisuudelle tukeutumalla huomioihin, jotka perustuvat mentaalisten valintojen preferenssien ja todennäköisyyksien välisille analogioille. Esimerkiksi yksilökohtaiset poikkeavuudet uskomuksista johdettavissa olevasta käytöksestä voivat selittyä sen kautta, että toimijoiden aikomukset, asenteet tai arvot eroavat toisistaan. Näihin perinteinen dispositionalismi ei voinut vedota, koska uskomusten, ulkoisen toiminnan ja totuuden yhteys oli liian vahva ja yksipuolinen. Monimuotoiset mentaaliset asenteet ovat jotain, mitä ulkoisen käytöksen kaavamaisuuksien perusteella voidaan päätellä, mutta mitä ei voida johtaa yksittäisistä akteista ja ilmaisuista sellaisenaan. Uskomuksia ei myöskään tämän yhteydessä yritetä

redusoivin keinoin väkisin selittää minkään fyysisen, neurologisen tai behavioristisen muotoilun kautta (Davidson 1984, 154).

3. NÄKEMYSTEN YHTEENSOVITTELUA

Dispositionaalinen analyysi ja interpretationismi asettuvat vastakkain lähinnä sen kysymyksen suhteen, missä määrin ulkoisen toiminnan havainnointi on uskomusten määrittämiseksi riittävää ja millaisen todistusaineiston pohjalta uskomuksia on ylipäättään mahdollista määrittää. Kuitenkin niistä on löydettävissä paljon yhtäläisyyksiä, sillä molemmat kannat tunnustavat uskomusten olevan puhtaasti dispositionaalisia, eikä uskomusten käsitteellisen luonteen suhteen ilmene merkittäviä erimielisyyksiä.

Seuraavaksi vertailen näkemyksiä niin kantojen itsensä sisällä, kuin myös niiden rajojen yli. Lähtökohtainen argumenttini on, etteivät kannat itse asiassa ole niin toisiaan poissulkevia, kuin mitä voisi ensisilmäyksellä olettaa, johtuen niiden eriävästä suhtautumisesta ulkoisesti havaittavaan käytökseen.

3.1. Pricen ja Schwitzgebelin yhdistely

Price ja Schwitzgebel pyrkivät molemmat mahdollistamaan toisten uskomusten määrittämisen. Schwitzgebelin huomioille on keskeistä mahdollistaa myös sellaisten tilanteiden todentaminen, missä tarkastelun kohteet ovat jossain uskomisen ja uskomisessa epäonnistumisen välillä (Schwitzgebel 2002, 250 ja 270). Pricen pyrkimys puolestaan on yleisemmällä tasolla osoittaa, ettei uskomusten dispositionaalista analyysiä tule rajata pelkkään ulkoiseen toimintaan (Price 1969, 294–295) ja kuinka tämän rajoitteen poistaminen helpottaa erilaisten vaikeaselkoisten ilmiöiden hahmottamista (Price 1969, 23). Pricelle uskomusten ilmentymien monimuotoisuuden ymmärtäminen on välttämätöntä, mikäli halutaan selvittää mitä joku toinen uskoo ja missä määrin, sillä näitä uskomusten ilmentymiä voidaan tarkistella myös uskomusten oireina (engl. *belief-symptoms* [sic]) (Price 1969, 295). Schwitzgebel pyrkii yksinkertaistamaan tätä prosessia niputtamalla uskomusten perusteella toimimisen stereotyyppioihin, koska tämä mahdollistaa varsin tarkkojen ja helposti sovittavissa olevien yleistysten tekemisen (Schwitzgebel 2002, 266). Kummaltakaan ei myöskään löydy reduktionistisia pyrkimyksiä selittää uskomuksia jonkin muun fyysikaalisen toiminnon tai tilan kautta. Price painottaa uskomusten monimuotoisuutta (Price 1969, 294), ja Schwitzgebelin pyrkimys on tarjota menetelmä uskomusten määrittämiseen yksittäistapauksia tarkastellessa ilman, että uskomuksia

itsessään pyritään universaalisti määrittelemään millään tapaa (Schwitzgebel 2002, 258). Schwitzgebel jättää myös mahdolliseksi, että neurotieteen kehitys saattaisi uskomukset jotenkin löytäessään, kuten onnistumalla selvittämään kaikki niiden perustana olevat aivotapahtumat, kääntää koko dispositionaalisen asetelman pääläelleen ja pakottaa hyväksymään reduktionistisia tarkennuksia. Tämä ei kuitenkaan hänen mukaansa ole vielä ajankohtaista. (Schwitzgebel 2002, 270–271) Schwitzgebel ei myöskään näe hyödyllisenä yrittää argumentoida ja väitellä siitä, mikä näkemys vastaisi parhaiten absoluuttista metafysistä totuutta, jos useimmat niistä kykenevät riittävän hyvin tuloksiin omissa käyttökonteksteissaan (Schwitzgebel 2002, 270). Stereotyyppien kautta analysoidun kohteen dispositionaalisen profiilin selvittäminen on hänen mukaansa riittävä selonteko tämän uskomuksista, eikä sen syvempi ymmärrys ole tarpeellista (Schwitzgebel 2002, 266).

Price myös selvästi painottaa uskomusten introspektiivisyyttä, kuten esimerkiksi huomauttaessaan pelkän ulkoisen käyttäytymisen perusteella tehtyjen arvioiden mahdollisesta harhaanjohtavuudesta. Vaikka toimijoiden introspektioon perustuvat lausunnot eivät olisikaan uskomusten määrittämisen kannalta ratkaisevia, ne ovat Pricen mukaan usein vähintäänkin relevantteja. (Price 1969, 275) Schwitzgebel ei ensisilmäykseltä kannusta samanlaiseen tarkasteltavalta toimijalta kyselyyn introspektiivisesti muodostetun ymmärryksen perässä, mutta yhtyy kuitenkin näkemykseen, etteivät pelkät ulkoisesta käytöksestä pääteltävät dispositiot ole koskaan riittäviä. Tarkastelun kohteelta löytyy aina vähintään jotain mentaalisia puolia ja dispositioita, jotka on uskomusten määrittämisen tarkkuuden kannalta välttämättä huomioitava (Schwitzgebel 2002, 258–259). Schwitzgebelin tarkastellessa uskomuksia stereotyyppien kautta, ja uskomusten määrittämisen perustuessa lähtökohtaisesti kyseisten stereotyyppien sopivuuteen, on nähdäkseen mahdollista laskea tarkastelun kohteilta saatu introspektiivinen informaatio osaksi tätä arviota. Mikäli esimerkiksi huomataan henkilön ilmaisevan kontekstista riippuen ristiriitaisia uskomuksia, on tämän mahdollisesta itsepetoksesta kertovan huomion todentamisen kannalta mitä todennäköisemmin olennaista, että kyseinen henkilö on ilmaissut jotain introspektiivisiin tuntemuksiinsa liittyvää. Jotta uskomus voitaisiin leimata tiedostamattomaksi, on sen kiistämisestä oltava ainakin jonkinlainen huomio, jotta analyysi voi kallistua mahdollisen itsepetoksen puolelle,

eikä esimerkiksi vain ajattelemattomuudesta johtuvaksi epähuomioksi. Epähuomion kohdalla henkilö ei vain onnistu yhdistelemään omatusta informaatiosta rationaalista kokonaisuutta, kun taas itsepetoksen tapauksessa henkilö vaihtelevissa konteksteissa ilmaisee ristiriitaisesti omatun uskomuksen suhteen (Schwitzgebel 2002, 264).

Schwitzgebelin tekemä kolmijako käyttäytymisdispositioihin, fenomenalisiin dispositioihin ja kognitiivisiin dispositioihin (Schwitzgebel 2002, 252) kykenee mielestäni kattamaan Pricen läpikäymät esimerkit erilaisista uskomusten olennaisista ilmentymistä, oireiluista ja muista seuraamuksista. Perinteisimmät näkemykset dispositioista, joihin liittyy jonkinlaista toimintaa tai sen puutetta (Price 1969, 267), voidaan varsin vaivattomasti nähdä esimerkkeinä käyttäytymisdispositioista. Fenomenaalisten dispositioiden osalta Schwitzgebel käytti yllättymistä esimerkkinä, mikä on yhtä lailla Pricelle keskeinen esimerkki uskomuksiin yhdistettävissä olevasta tunnetilojen reaktiosta. Myös muut yksinkertaisimmat tunnetilojen ilmentymät voidaan nähdäkseni laskea fenomenaliseksi dispositioiksi. Schwitzgebelin kuvaus kognitiivisista dispositioista puolestaan kattaa esimerkiksi Pricen näkemyksen uskomusten leviämisestä päättelyn kautta. Pricen osoittamat huomiot tunnetilojen ja uskomusten välisistä suhteista voidaan siis sovittaa sekä puhtaan fenomenaliseksi, kuin myös hybrideiksi joihin liittyy myös käyttäytymis- ja/tai kognitiivisten dispositioiden erityispiirteitä. Schwitzgebel käytti fenomenaalisten dispositioiden kohdalla muotoilua ”tietoiset kokemukset” (Schwitzgebel 2002, 252) Pricen suosiessa kuvauksia, kuten ”jotain mitä pitää tuntea tai ’kokea’ omakohtaisesti” (Price 1969, 274), ’kognitiiviset tunteet’ (Price 1969, 276) ja ’sisäinen elämä’ (Price 1969, 295). Esimerkiksi epäilyksen tunteet laskettaisiin tällöin hybrideiksi, koska niihin liittyy sekä fenomenaalisia kokemuksia koettujen tuntemusten muodossa, että kognitiivisuutta osoittavaa päättelyä, perustellun propositioon q kohdistuvan epäilyksen ollessa seurausta sitoutumisesta uskomukseen p (Price 1969, 278–279). Tämän perusteella näkisin, että Pricen analyysistä on näitä dispositioiden stereotyyppien kimppuja kasaan räätälöidessä erityistä hyötyä, sillä se auttaa hahmottamaan uskomusten ja tunnetilojen välisiä suhteita niiden loogisten seuraavuuksien kannalta. Pricen perinteisen-tapahtuma analyysin ja pelkistetyn dispositionalismin tulkinnat auttavat myös hahmottamaan, millaisia käsitteitä uskomuksiin ja niitä käsitteleviin stereotyyppeihin ei kannata yrittää liittää.

Schwitzgebelin mallin suurimmat heikkoudet ovat stereotyyppioihin liitettävä mahdollinen relatiivisuus sekä se, ettei kyseinen malli oikeastaan kykene täsmällisesti kuvailemaan uskomuksia itseään käsitteenä. Stereotyyppioiden ollessa aina niiden soveltajasta tietyllä tapaa riippuvaisia joudutaan hyväksymään tietty määrä niiden perusteella tehdyssä tulkinnassa ilmenevää poikkeavuutta. Schwitzgebel myös varsin aktiivisesti jopa välttelee varsinaisen uskomuksen käsitteen määrittämistä, mutta tämä on selitettävissä myös sillä, että malli on suunniteltu tukemaan muita malleja uskomusten määrittämisessä, eikä ole tarkoitettu niiden korvaajaksi. (Schwitzgebel 270 ja 271 loppuviite 6) Pricen analyysi puolestaan nimenomaan pyrkii perustelemaan, miksi uskomukset tulee nähdä dispositionaalisina, mitä kaikkea niistä voidaan nähdä seuraavan, ja kuinka uskomisen eroaa muista dispositionaalisista ja ei-dispositionaalisista käsitteistä, kuten tietämisestä ja sen käyttötavoista. Pricen pyrkimyksenä on nimenomaan myös korvata vanhoja näkemyksiä, vaikka hän ei haluakaan heittää kaikkia niiden löydöksiä suoraan romukoppaan (Price 1969, 299). Schwitzgebelin mallin vahvuutena esitetään kykyä analysoida poikkeavuuksia sisältäviä tilanteita, kuten tiedostamattomia uskomuksia ja itsepetosta (Schwitzgebel 2002, 263–264), mutta Pricen analyysi nähdäkseni yhtä lailla selviää tämänkaltaisista vaikeaselkoisista tilanteista tarkastelemalla esimerkiksi myöntymisen ja uskomusten välisiä yhteyksiä. Stereotyyppioiden kimppujen hyödyntäminen antaa Schwitzgebelin mallille kuitenkin jotain, mitä Pricen analyysistä puuttuu: kyvyn tehdä yhdessä muiden toimijoiden kanssa sovittuja perusteltuja yleistyksiä, jotka ylettyvät niin ulkoisesti havaittavaan käytökseen, kuin sisäisiin tunteisiin ja kognitiivisiin toimintoihin, jotka merkittäväällä tavalla helpottavat uskomusten määrittämisen prosessia käytännössä. Pricen analyysistä löytyy kyllä paljon sellaista, mistä voisi mahdollisesti tehdä yleistyksiä, ja argumentoinakin sen olevan mainio stereotyyppioiden muodostamisen prosessin osana, mutta Priceltä ei itseltään löydy oikein mitään perusteltua syytä ryhtyä tämänkaltaiseen prosessiin. Jotkut Pricen arkikielestä johdetuista esimerkeistä uskomusten kielelliseen käyttöön liittyen ovat myös ilmeisen riippuvaisia niiden englanninkielisistä merkityksistä, jolloin niiden soveltaminen muihin tarkoituksiin vaatii esimerkkien tapauskohtaista tarkastelua. Schwitzgebelin malli puolestaan rajoittuu lähtökohtaisesti vain yksittäistapausten tarkasteluun, ja stereotyyppioiden kimppujen itsensä paikkansapitävyys on mahdollista kyseenalaistaa. Kyseenalaistettavuudesta voi kuitenkin olla myös se hyöty, että

vääristyneet, virheelliset tai epäjohtonmukaiset stereotypiat myöskin ilmenevät sellaisina. Schwitzgebelin vastalause kyseiselle relativismin mahdollisuudelle on myös huomauttaa, ettei tämänkaltainen uskomusten määrittämiseen liittyvä epätarkkuus tai virheellisyys ole seurausta metodista itsestään, vaan kyse on sitä hyödyntävän uskomuksen määrittäjän hyödyntämän stereotypian puutteellisuudesta tai kyvyttömyydestä kuvailla tarkasteltavaa kohdetta oikein (Schwitzgebel 2002, alaviite 6).

Introspektiivisen ymmärryksen välttämättömyydestä seuraa myös varsin ilmeinen ongelma, nimittäin sen paikkansapitävyyden määrittäminen. Mikäli uskomuksia pyritään määrittelemään oikein ja totuudenmukaisesti hyödyntäen tarkastelun kohteelta saatua introspektiivistä ymmärrystä tämän sisäisistä tuntemuksista, on pystyttävä myös tunnistamaan mahdollisesti harhaanjohtavat ja valheelliset ilmaisut, jotta välttyään tekemästä virheellisiä ja harhaanjohtavia johtopäätöksiä. Tämä on mielestäni kuitenkin enemmän käytännön soveltamiseen liittyvä ongelma, eikä vastaavanlainen valehtelu, harhaanjohtaminen tai yksinkertaisimmillaan introspektiivisistä kokemuksista kertomisesta kieltäytyminen aseta määriteltävää uskomusta itsessään millään tapaa kyseenalaiseksi. Näkisin kyseessä olevan vain epäonnistuminen määrittämisessä hyödynnettävän todistusaineiston hankinnassa. Uskomus itsessään asettuu kuitenkin kyseenalaiseksi, mikäli tarkastelun kohteen voidaan nähdä valehtelevan itselleen, esimerkiksi mikäli kyse on mahdollisesta itsepetoksesta tai tiedostamattomasta uskomuksesta. Schwitzgebelin näkemyksen mukaisesti kyseisen poikkeavuuden kohdalla määrittelyn kohteen ei voida tarkasti kuvata uskovan valhetta tai sen vastakohtaa kumpaakaan, kuten oli esimerkin kohdalla, jossa vanhempi kontekstista riippuen kieltäytyi tiedostavansa poikansa huumeongelmaa (Schwitzgebel 2002, 264). Price puolestaan on enemmän sen näkemyksen kannalla, että omattujen uskomusten itseltä kieltämiseen liittyy pyrkimys olla tekemättä kyseisistä uskomuksista seuraavia johtopäätelmiä, jotka paljastaisivat jotain, mitä ei haluta itsestä myöntää, kuten paheksuttavana pidettyjä luonteenpiirteitä (Price 1969, 301). Price argumentoi käsitteen 'puoliusko' (engl. *half-belief*) puolesta, jonka hän kuvailee olevan asteittaisesta uskomisesta eroava tapa suhtautua propositioihin, kun yhtä lailla omataan uskomista ja uskomatta olemisesta ilmaisevia piirteitä (Price 1969, 302). Puoliuskoa voidaan varsin arkisesti havainnollistaa taikauskon kautta, sillä se soveltuu erinomaisesti selittämään kyseisiä tilanteita. Harva myöntäisi tosiasiaa uskovansa esimerkiksi

tikapuiden alta kävelyn tai numeron 13 tuovan epäonnea, mutta toisinaan niin henkilön ulkoinen käyttäytyminen kuin sisäiset tuntemukset saattavat yhtyä tämänkaltaisiin uskomuksiin. Taikauskon yleisyyttä puoltaa sen kiistaton kulttuurikohtaisten esimerkkien lukuisa määrä sekä se, kuinka paljon niiden mukaisesti päädytään yhteiskunnassa toimimaan. (Price 1969, 306–307) Nähdäkseni mikäli Pricen uskomusten analyysille tyypillisiä piirteitä, kuten uskomusten levittäytymistä, ei tapahdu (oli kyseessä sitten tietoinen tai tiedostamaton jatkopäätelyn tukahduttaminen), niin on mahdollista argumentoida, ettei kyseistä henkilöä voida tarkasti kuvata tai määritellä tavalla, jonka mukaan hän uskoo tai ei usko johonkin kiisteltuun proposition. Schwitzgebel ei tästä pahemmin välitä, mutta Pricen analyysin kannalta tämän uskomusten väliaikaiselle määrittämättömyydelle tai äkilliselle vaihtelulle on löydettävä selitys. Puoliuskomukset ja tilanteet, joissa uskomukseen myöntyminen tai tiedostaminen on jollain tapaa häiriintynyt, ovat nähdäkseni sovitettavissa Schwitzgebelin poikkeavuuksien ja niissä löydettävissä olevien säännöllisyyksien havainnointiin. Näiden säännöllisyyksien huomiointi jää uskomusten määrittelijän harteille, mutta Schwitzgebelin esittelemä järjestely on kykenevä toiminaan, kunhan stereotyppeistä poikkeaminen itsessään ei ole vallitseva normi (Schwitzgebel 2002, 262). Täten se kykenee sopeutumaan laajaan kirjoon erilaisia käyttäytymismalleja, ja kaoottisimmatkin poikkeavuudet, kuten käytös josta ei onnistuta löytämään minkäänlaista kaavamaisuutta, voidaan tarpeen tullen määrittää johtuvan hulluudesta (Schwitzgebel 2002, 263).

Koska Schwitzgebelin esittelemä malli perustuu stereotyyppien kaavamaisuuksien huomiointiin ja hyödyntämiseen, on sitä mielestäni perustelua vertailla interpretationistisiin kantoihin, jotka yhtä lailla perustuvat kaavamaisuuksien havainnointiin ja niistä johdettaviin päätelmiin. Pricen ja Schwitzgebelin näkemysten yhdistelystä ei nähdäkseni löytynyt merkittäviä ristiriitaisuuksia, mutta ne molemmat painottavat introspektiivisten kokemusten tärkeyttä ja huomiointia osana uskomusten määrittämisen prosessia.

3.2. Interpretationismin ja dispositionalismin yhteensovittaminen

Dennettin ja Davidsonin näkemysten mukaisen interpretationismin lähtökohtana on ulkoisesta käytöksestä havainnoitavien kaavamaisuuksien huomioiminen hyödyntäen

radikaalia tulkintaa ja intentionaalista kantaa (Dennett 1991, 30). Kyseisellä lähestymistavalla on myös varsin yksinkertainen oikeutus uskomusten määrittämiselle sen turvautuessa arkipsykologian pyrkimyksiin ymmärtää ja ennustaa käytöstä (Dennett 1991, 29). Uskomusten rooli tässä prosessissa on ohjailta käytöstä, joten näkisin mahdolliseksi hyödyntää samanaikaisesti myös dispositionaalista analyysiä, jolloin uskomukset voitaisiin ymmärtää mahdollisemman monimuotoisena käsitteenä. Tämä mahdollistaisi ulkoisesti havaittavan käytöksen ohella muidenkin kaavamaisuuksien perusteellisemmän huomioinnin, kuten tunnetilojen tai kognitiivisen kyvykkyyden analyysin perusteella tehdyt tarkennukset. Lisäksi mikäli tämä prosessi olisi mahdollista toteuttaa Schwitzgebelin metodin mukaisten stereotyyppien kautta, pystyttäisiin hyödyntämään sen vahvuuksia niin kaavamaisuuksien säännöllisyyksien kuin poikkeavuuksienkin huomioinnissa. Lisäksi dispositionaalisen analyysin työkalut sopivat niihin uskomusten määrittämiseen liittyviin ongelmiin, mitä tulee uskomisen välivaiheisiin liittyviin sekasortoisiin tiloihin.

Dennettin muotoileman intentionaalisen kannan soveltamistilanteet ovat varsin selvät sen pyrkiessä selittämään millaisen tahansa rationaalisina pidetyn toimijan käytöstä tilanteissa, joissa fyysikaalinen kanta ja suunnittelukanta paljastuvat käytännön kannalta ylitsepääsemättömän raskaiksi (Dennett 1989, 16–17). Uskomusten varsinainen omaaminen on kannan soveltamiselle itseasiassa tavallaan toissijaista, sillä intentionaalista kantaa voidaan soveltaa myös tilanteissa, joissa uskomusten toimintaa ohjaava luonne toimii vain havainnollistavana mallina jonkin säännöllisyydestä. Kantaa voi soveltaa ihmisten ohella myös esimerkiksi koneisiin, eläimiin ja jopa kasveihin. (Dennett 1989, 22) Näkisin tämän olevan selvä vahvuus, joka Schwitzgebeliltä ja Priceltä puuttuu, koska vaikka he pyrkivätkin mahdollistamaan uskomusten määrittämisen, eivät he anna selkeitä reunaehtoja sille, milloin tämä prosessi olisi perusteltua aloittaa. Price ja Schwitzgebel keskittyvät kuitenkin enemmän uskomusten todentamiseen ja analysointiin, kun Dennettin huomiot liittyvät yleisellä tasolla toiminnan ennustettavuuteen ja tämän käytännön kysymyksiin. Vaikka filosofisen tarkastelun kohteet poikkeavat hieman toisistaan, niin mielestäni uskomusten ja toiminnan välisen analyysin kokonaiskuvan kannalta ne tukevat toisiaan. Muitakin varsin selviä yhtäläisyyksiä on mielestäni löydettävissä. Esimerkiksi intentionaalisen kannan ennustava luonne päätyy hyödyntämään oletuksia uskomuksista ja

haluista, joita tarkastelun kohteen tulisi omata (Dennett 1989, 20), ja Schwitzgebelin stereotyyppien kimput nimenomaan muodostuvat tämänkaltaisista oletuksista ja toimivat niiden pohjalta korostaessaan käytöksestä johdettavaa säännöllisyyttä tai poikkeavuutta (Schwitzgebel 2002, 262).

Mahdollisesti ongelmallisemmaksi voi osoittautua Pricen ja Schwitzgebelin varsin vahva sitoutuminen introspektiiviseen todistusaineistoon ja ymmärrykseen molempien argumentoidessa, ettei pelkkä ulkoinen käytös koskaan ole yksinään riittävää todistusaineistoa tarkalle uskomusten määrittämiselle (Price 1969, 275; Schwitzgebel 2002, 258–259). Intentionaalinen kanta tavallaan täyttää tämän vaatimuksen, koska se olettaa tarkastelun kohteensa olevan rationaalinen toimija, joka omaisi sille määriteltyjä uskomuksia ja haluja (Dennett 1989, 17). Tästä voidaan johtaa sen asettavan ainakin tietoisten toimijoiden kohdalla oletuksen mentaalista kyvykkyydestä ja optimaalisuuteen pyrkimisestä. Nämä oletamat ovat kuitenkin lähtökohtaisesti vain suuntaa antavia kaavamaisuuksien todentamiselle, sillä mentaalisuuden oletaman paikkansapitävyys ei ole intentionaalisen kannan soveltamiselle välttämättömyys. Tämän vuoksi epäselvemmäksi jää hyödyntääkö se tätä introspektiivistä todistusaineistoa tavalla, jota Price ja Schwitzgebel mielestäni vaativat. Pricen keskeinen huomio oli, että pelkän ulkoisen käytöksen perusteella voidaan vain arvailla tämän toiminnan taustalla ollutta tarkoitusta, joten toimijan oma introspektiivinen näkemys toiminnan tarkoituksen suhteen on aina vähintään relevanttia, vaikka se ei olisikaan aina ratkaisevaa (Price 1969, 275). Myös Davidsonin uskomusten ja merkitysten keskinäinen riippuvaisuus tuo tämän ainakin osittain ilmi, kun toiminnan tarkoituksen ymmärrys jää puutteelliseksi, jos ei ymmärretä toimijan mentaalista kokonaiskuvaa (Davidson 1984, 142). Kieltämättä tämä informaatio on relevanttia uskomuksen tarkan määrittämisen kannalta, mutta onko tämänkaltaisen tarkkuus intentionaalisen kannan toimivuudelle välttämätöntä? Dennett itse asiassa huomauttaa, kuinka intentionaalisen kannan tulee olettaa uskomuksina sellaiset totuudet, jotka ovat tarkastelun kohteen kokemusten kautta relevantteja tämän intresseille ja haluille (Dennett 1989, 18). Hän huomauttaa myös, että intentionaalinen strategia ei suinkaan olea kaikilta toimijoilta täydellistä rationaalisuutta. Olettama toimii eräänlaisena lähtöpisteenä, johon olosuhteiden mukaisesti pyritään sopeuttamaan toiminnasta tehdyt havainnot. (Dennett 1989, 21) Kolmantena olennaisena huomiona Dennett korostaa kielellisen

käytöksen tuomia vaikeuksia, mitä tulee uskomusten ja halujen määrittämiseen. Kielelliset ilmaisumuodot ovat nimittäin äärimmäisen keskeisiä tarkkojen halujen ja uskomusten muodostumisessa itsessään, sillä ilman kieltä niiden muodostuminen, ilmaisusta puhumattakaan, vaikuttaa suorastaan mahdottomalta. (Dennett 1989, 20) Näiden huomioiden perusteella intentionaalinen kanta mielestäni kykenee hyödyntämään myös tarkastelun kohteelta saatua introspektiivistä todistusaineistoa, mikäli tämä tarkastelun kohde tosiasiasa tätä todistusaineistoa tarjoaa ja se on välttämätöntä tämän käytöksen tarkan tulkinnan kannalta.

Uskomusten dispositionaalinen luonne ei myöskään näytä osoittautuvan ongelmaksi niin kauan, kun ei oleteta, että uskomukset olisivat jotain suoraan havaittavissa olevia tiloja tai entiteettejä. Tämä ei ole ainakaan Dennetille tyypillistä, vaikka hän kuvaakin näkemystään eräänlaisena realismin ja interpretationismin yhdistelmänä, jossa uskomukset ovat objektiivisia ilmiöitä, mutta havaittavissa vain jonkinlaisen ennakoivan strategian hyödyntämisen ja siinä onnistumisen kautta (Dennett 1989, 15). Dennett siis suhtautuu uskomuksiin merkittävänä mentaalisenä ilmiönä, jolla on syvälle juurtuneet kulttuurisidonnaiset ontologiset käyttötarkoitukset, mutta käsitteenä sen tarkka määrittäminen on ongelmallista (Dennett 1981, xx). Dennett myös korostaa, että vaikka periaatteessa suunnittelu- tai fysikaalisen kannan soveltamisen kautta voitaisiin ennustaa intentionaalisen toimijan käytöstä, se tuskin olisi käytännöllistä (Dennett 1989, 16–17). Myös Davidson korostaa, ettei uskomusten kaltaisten mentaalisten tilojen redusointiin pyrkiminen ole kannattavaa (Davidson 1984, 154).

Schwitzgebelin stereotyyppien kimpujen yhdistäminen intentionaalisen kannan tekemisiin oletuksiin ei myöskään vaikuta tuottavan sen erityisempiä ongelmia. Olettaen toki, että tarkastelun kohteet rajoitetaan sellaisiin toimijoihin, joihin näiden stereotyyppien voidaan olettaa pätevän. Nähdäkseni Pricen analyysiä ja Schwitzgebelin stereotyyppien kautta toimivaa metodiikkaa on mahdollista hyödyntää tavoilla, jotka tukevat intentionaalisen kannan soveltamisessa. Stereotyyppien kimpuista saadaan niitä oletettavia, joita intentionaalinen kanta analysoitavalle kohteelle määrittää, jonka lisäksi ne auttavat myös kaavamaisuuksien tunnistamisessa ja analysoinnissa, tarjoten helposti perusteltavan väylän muidenkin, kuin pelkästä ulkoisesta käytöksestä havaittujen kaavamaisuuksien

hyödyntämiseen. Pricen analyysi uskomusten dispositionaalisesta luonteesta ja tästä seuraavista ominaispiirteistä puolestaan tarjoaa Schwitzgebelin stereotyyppien kanssa yhteensopivia huomioita uskomusten välimuodoista, selittäen vaikeampiselkoisia tai poikkeavuuksia sisältäviä tilanteita. Puoliuskon (engl. *half-belief*) kaltaiset poikkeamat voidaan todeta perustelluiksi sekä mentaalisten tilojen toiminnan selittämisen kannalta erityisen hyödyllisiksi, mikäli ne kyetään tunnistamaan riittävän tarkasti ja erottamaan muista poikkeuksellisista tiloista (Price 1969, 314).

Uskomusten dispositionaalinen luonne ei myöskään lähtökohtaisesti ole ongelma, kun pyritään hyödyntämään Davidsonin radikaalia tulkintaa hänen jakaessaan näkemyksen uskomusten abstraktista luonteesta (Davidson 1991, 198). Davidson keskittyy kuitenkin lähtökohtaisesti käyttäytymisdispositioiden ja niistä havaittavissa olevien kaavamaisuuksien perusteella tehtyyn tulkintaan. Hänen mukaansa ilmaisujen taustalla olevat uskomukset ovat tiukasti sidoksissa näiden samojen ilmaisujen merkityksiin, eikä niitä tämän vuoksi ole mahdollista selvittää yksittäisinä mentaalina ilmiöinä. (Davidson 1984, 154). Lisäksi koska tulkinta perustuu aina jollain tapaa tulkitsijan itse keräämään todistusaineistoon ja siitä johdettuun päättelyyn, on tämän lopputulos väistämättä vain hypoteesi. Tulkinta lähtökohtaisesti perustuu pelkästään olettamuksille, jotka rajoittuvat siihen, mitä tarkastelun kohteen oletetaan ilmaisuillaan uskovan. (Davidson 1991, 212) Davidson myös korostaa havaittujen kaavamaisuuksien tulkintatapojen moninaisuudesta seuraavaa määrittelemättömyyttä (Davidson 1984, 154). Davidsonin voidaan täten nähdä kyseenalaistavan toimijalta itseltään saadun introspektiivisen todistusaineiston hyödyllisyyden. Takuu ilmaisun merkityksen ymmärtämisestä vaatii hänen mukaansa muutakin, kuin mitä voidaan tästä ilmaisusta itsestään päätellä. Davidsonin metodi pyrkii selviytymään pelkästään huomioimalla sellaisia asenteita, jotka ovat merkitysten ja uskomusten suhteen mahdollisimman neutraaleja, mutta silti ilmaisuista pääteltävissä ilman, että itse ilmaisua tarvitsee täydellisesti ymmärtää (Davidson 1984, 152). Tämä on nähdäkseni kuitenkin nimenomaan tulkinnan radikaaliudesta seuraava rajoite. On varsin itsestään selvää, ettei tarkastelun kohteen spesifeistä introspektiivisistä tuntemuksista suoraan kysyminen ole mahdollista tai hyödyllistä, jos vastausta ei kykene ymmärtämään. Edelleenkin on kuitenkin huomioitava, ettei Price tai Schwitzgebel kumpikaan oleta introspektiivisen todistusaineiston olevan itsessään riittävää, ja introspektiivisen huomion

hyödyntämisen perusoletuksena voidaan pitää, että kyseinen ilmaisu ymmärretään ainakin jossain määrin oikein. Davidson pyrkii kuitenkin esimerkiksi totena pitämisen asenteen selvittämisen kautta ymmärtämään, mihin toistaiseksi tuntemattomat ilmaisut mahdollisesti viittaavat (Davidson 1984, 135). Lisäksi yksittäiset ilmaisut eivät ole radikaalissa kontekstissa näiden asenteiden löytämiseksi riittäviä, vaan on tarkasteltava laajempaa toimien kirjoa. (Davidson 1984, 148) Askel askeleelta pyritään ymmärtämään enemmän ja enemmän, ja tämän kehityksen seurauksena jossain vaiheessa myös introspektiivisistä asenteista suoraan kertovista ilmaisuista tulee ymmärrettäviä.

Radikaalin tulkinnan lähtöoletus, ettei tulkinta hyödynnä enakkoon omattua ilmaisujen ymmärrystä (Davidson 1984, 128) asettuu varsin ilmeisellä tavalla myös Schwitzgebelin stereotyyppien hyödyntämistä vastaan. Stereotyyppihän tyypillisesti koskevat nimenomaan ominaisuuksia, joita jollakin oletetaan olevan (Schwitzgebel 2002, 250). Davidsonin esittämä metodi perustuu kuitenkin myös sille, että tulkinnan kohteen käytöstä ja ilmaisuja selittävät uskomukset toimivat tulkitsijan omien standardien mukaisesti (Davidson 1984, 137), sekä argumentille ilmaisun totuudenmukaisuuden asenteen olevan luonteeltaan kontekstuaalisesti pääteltävissä ilman, että omaa ennakkotietoja käytettyjen ilmaisujen merkityksistä tai tekijän uskomuksista (Davidson 1984, 152). Uskomusten joukkojen standardinmukaisuus on nähdäkseni verrattavissa stereotyyppien kimppejen säännönmukaisuuteen. Koska uskomukset ja merkitykset selittävät jonkin ilmaisun tietyssä kontekstissa, niin on tätä kokonaisuutta mahdollista tarkastella myös johonkin stereotyyppiin mukautumisen kannalta. Näkisin myös, ettei ole ongelmallista sovittaa tiettyjä ennakoivia stereotyyppioita radikaalin tulkinnan kanssa, kuten esimerkiksi mitä tulee tulkittavan toimijan oletetun rationaalisuuden ehtoihin. Stereotyyppit ovat myös yhtä lailla julkisen todentamisen ja arvioinnin alaisia, kuin mikä tahansa muukin todistusaineiston tulkintatapa. Niihin pätevät siis samat mielivaltaista valintaa rajoittavat käytännöt, jotka pätevät tulkinnan teorioihinkin.

Sekä Dennett että Davidson molemmat painottavat mahdollisten tulkintojen idiosynkraattisuudesta seuraavaa moninaisuutta (Davidson 1984, 153; Dennett 1991, 34), joka ei kuitenkaan ole ongelmallista myöskään Schwitzgebelinkään stereotyyppien kautta tarkastelemiselle. Schwitzgebel hyväksyy yhtä lailla tämän kaavamaisuuksien tulkintaan

liittyvän mahdollisen relativismin. Tämä voi olla seurausta yksilöiden eriävistä kyvyistä havaita kaavamaisuuksia, tai heidän tulkinnostaan sen suhteen, minkälaisista oletuksista stereotyyppit muodostuvat. Joka tapauksessa tämä mahdollinen valintojen moninaisuus on lähtöistä määrittäjästä itsestään, eikä se siksi ole ylitsepääsemättömän haitallista (Schwitzgebel 2002, 271 loppuviite 6). Dennett ja Davidson toisaalta poikkeavat kuitenkin hieman näkemyksissään siitä, miten tämä moninaisuus tulisi ymmärtää. Dennett argumentoi ennusteissa ilmenevien mahdollisten erojen selittyvän kaavamaisuuksille luonteisesta kohinasta (engl. *noise*), joka on kaavamaisuuksissa itsessään ilmaantuvaa satunnaisuutta (Dennett 1991, 49). Davidson puolestaan näkee tulkintojen eriävyyden olevan tyypillisesti verrattavissa esimerkiksi mittayksikköihin: fahrenheit- ja celciusasteet yksikköinä molemmat kuvaavat yhtä todenmukaisesti samaa ilmiötä, vaikka tulkitsevatkin tätä kaavamaisuutta toisistaan eriävillä arvoilla (Davidson 1991, 210). Molemmat näistä tulkinnosta liittyvät uskomuksiin liitettävän realismin vahvuuteen (Dennett 1991, 45–46), ja Dennett itse argumentoi Davidsonin näkemysten olevan sopeutettavissa hänen analogiaansa sen vaikuttaessa lähinnä potentiaalisen määrittelemättömyyden merkittävyyteen (Dennett 1991, 49). Näkisin, ettei Dennettin osoittaman kohinan huomiointi eroa merkittävässä määrin Schwitzgebelin stereotyyppioille sallimasta relativismista. Kyseessä on kuitenkin yhä yksilötasolla tehty arvio havaitusta kaavamaisuudesta, jonka mahdolliset tulkintaerot johtuvat uskomusten määrittäjän tavasta tulkita näitä kaavamaisuuksia. Tämän vuoksi relativismi ei pääse ulottautumaan määrittelyn kohteeseen tai uskomuksiin itseensä.

3.3 Oman yhteensovitteluni lopputulos

Edeltävien kappaleiden perusteella väitän, että uskomusten dispositionaalista analyysiä olisi mahdollista hyödyntää myös interpretationismille tyypillisten uskomusten määrittämisen metodien kanssa. Nähdäkseni kyseisiä kantoja on mahdollista tulkita tavalla, jossa ne tukevat toisiaan. Dispositionaalinen analyysi tarjoaa syvempää ymmärrystä uskomusten monimuotoisuudesta huomioimalla ne erot ja yhteydet, joita uskomusten ja muiden mentaalisten tilojen tai toimintojen välillä voidaan argumentoida olevan. Interpretationistiset metodit puolestaan oikeuttavat arkipsykologian kautta uskomusten määrittämisen käytännössä. Ne myös pyrkivät osoittamaan, kuinka tämä prosessi tulisi

tarvittaessa aloittaa mahdollisimman puhtaalta pöydältä. Tällöin ulkoisen käytöksen ja siitä havaittavissa olevien kaavamaisuuksien huomiointi toimii uskomusten määrittelyn aloittamisen lähtökohtana, mutta sen lisäksi ja tukemiseksi on Pricen ja Schwitzgebelin argumentoinnin mukaisesti pyrittävä saamaan syvällisempää ymmärrystä toimijan aikeista introspektiivisen todistusaineiston analysoinnin kautta (Price 1969, 295; Schwitzgebel 2002, 259). Tällöin dispositionaalisen analyysin kautta uskomusten määrittämisprosessissa käytetty todistusaineisto ei ole täysin ulkoisesta käytöksestä riippuvaista, vaan myös introspektiivisistä huomioista saatavaa todistusaineistoa voidaan hyödyntää muillakin tavoilla, kuin vain puheakteina, joiden pohjalta tehdään hypoteeseja. Dispositionaaliset stereotypiat tarjoavat uskomusten määrittäjän omat standardit ja ne olettavat, joille uskomukset ja merkitykset lähtökohtaisesti perustuvat. Tämän lisäksi niiden kautta voidaan oikeuttaa myös pääosin mentaalisen tasolla toteutuvien kaavamaisuuksien hyödyntäminen, mitä tulee esimerkiksi erilaisten luonteenpiirteiden tai tunnetilojen tapoihin seurata niille ominaisia kaavamaisuuksia. Stereotyyppien mukaiset kaavamaisuudet ovat myös tietyin osin yleispäteviä, jolloin niiden tekemät oletukset voidaan oikeuttaa. On mahdollista myös argumentoida stereotyyppisistä kaavamaisuuksista poikkeamisen seuraavan usein myös omia kaavamaisuuksiaan (Schwitzgebel 2002, 262). Tästä johtuen myös näistä oletetuista stereotyyppisistä kaavamaisuuksista poikkeamisen huomiointi auttaa erityistapausten toteamisessa ja tulkinnassa. Stereotypiat tarjoavat myös ne perusolettamat, jotka jokaisella uskomusten määrittämiseen pyrkivällä väistämättä on, ja joiden perusteella hän havaitsemiaan kaavamaisuuksia tulkitsee, rajoittaen ristiriitaisia tulkintoja.

Radikaalin tulkinnan suhteen interpretationistisilla metodeilla on toki etulyöntiasema, sillä ilman jaettua kommunikaatiota ja vuoropuhelun mahdollisuutta jäävät introspektiiviset huomiot ilmeisen niukoiksi. Dispositionaalisia stereotyyppioita voidaan alkaa vertailemaan havaittuihin kaavamaisuuksiin kuitenkin jo varsin nopeasti, sillä jo radikaalin tulkinnan suosiman proposition totena pitämisen asennetta voidaan alkaa tulkitsemaan dispositionaalisen analyysin keinoin. Samalla voidaan yhtä lailla aloittaa myös stereotyyppien paikkansapitävyyden vertailu. Dispositionaalinen analyysi tarjoaa myös työkaluja muiden mentaalisten aktien ja dispositioiden suhteita kuvaavien käsitteiden tulkinnassa. Nämä käsitteet voivat huomattavasti erota uskomuksista, mutta niiden ja

uskomusten välisten suhteiden voidaan pitkälti olettaa noudattavan tiettyjä rationaalisuuden tai irrationaalisuuden kaavamaisuuksia. Näiden mentaalisten tilojen ja uskomusten suhteita analysoin tarkemmin seuraavassa luvussa.

Pyrkimykseni on osoittaa, että tämänkaltaisesta uskomuksiin lähtökohtaisesti eriävästi suhtautuvien kantojen yhteensovittelusta voisi seurata lähestymistapa, joka kykenisi selkeyttämään eroja uskomusten ja sitä läheisesti muistuttavien kognitiivisten toimintojen välillä, jotka uskomusten tavoin ohjaavat toimintaa ja kertovat suhtautumisesta ympäröivään todellisuuteen. Lisäksi pyrkimyksenäni on tämän kautta osoittaa, että kannat voivat myös tämän prosessin ohessa tukea toisiaan ja tehdä uskomusten määrittämisestä entistä tarkempaa. Interpretationistiset mallit voivat keskittyä havaittavan käytöksen kaavamaisuuksien tulkintaan, mutta dispositionaalisten stereotyyppien analysoinnin mukaan tuominen suoraviivaistaa tätä prosessia sekä yleisiä normeja seuraavassa että niistä poikkeavissa konteksteissa.

4. USKOMUSTEN JA MUIDEN TILOJEN VERTAILUA

Tähän mennessä olen erilaisia kantoja ja niiden hyödyntämiä metodeja yhteensovittelemalla pyrkinyt pitämään kiinni uskomusten monimuotoisuudesta, jonka puolesta lähestulkoon kaikki hyödyntämäni ajattelijat ovat argumentoineet tavalla tai toisella. Uskomuksen käsitteellä on kuitenkin oltava myös rajansa, jolloin esimerkiksi Pricen analyysin mukaisesti aktiiviset mielen tilat, toimet ja tapahtumat eivät voi olla uskomuksia, vaikka niitä usein sellaisina onkin pidetty (Price 1969, 243). Seuraavaksi tarkastelen kolmea muuta käsitettä, joiden voidaan nähdä olevan uskomusten ohella toimintaa ohjaavia sekä liittyvän tiedon omaksumiseen ja todellisuuden ymmärtämiseen. Ne kuitenkin käsitteinä omaavat sellaisia erityispiirteitä, että ne on syytä erottaa uskomuksista. Näiden käsitteiden huomiointi on mielestäni olennaista myös uskomusten toimijoille määrittämisen kannalta, sillä mitä tarkemmin toimintaan vaikuttavat syyt ja niiden suhteet ymmärtää, sitä laadukkaampaa niiden tulkitseminen on. Samalla tarkastelen kuinka hyvin dispositionalismi ja interpretationismi näkemyksinä kykenevät näitä käsitteitä tulkinnoissaan hyödyntämään.

4.1. Hyväksyntä (engl. *Acceptance*)

Hyväksyntä on uskomusta muistuttava, mutta kuitenkin siitä olennaisilla tavoilla poikkeava tapa suhtautua tietoon, jolla on pyritty kuvaamaan etenkin tieteilijöiden suhdetta tutkimuksissaan hyödyntämiinsä teorioihin (Schwitzgebel 2006, 2.5). Esimerkkinä kyseisen termin käytöstä on Bas C. van Fraassenin teoksessa *The Scientific Image* (1980) muotoiltu ja hyödynnetty näkemys, jonka mukaan tieteilijän on tutkimustaan tehdessä sitouduttava tiettyihin teorioihin, vaikka hän ei niihin sanan varsinaisessa merkityksessä uskoisikaan. Tällöin hänen hyväksymiään näkemyksiä ei suoranaisesti pidetä uskomuksina, eikä niillä odoteta olevan aivan uskomista vastaavia seurauksia. Van Fraassen osoittaa, että mikäli tutkitaan teorioiden ja maailman välistä suhdetta, nousee esiin kysymys myös siitä, mitä tieteellisen teorian hyväksyminen tarkoittaa, ja missä määrin siihen liittyy uskominen tai muita vastaavanlaisia asenteita kuvailevat ilmiöt. Samalla van Fraassen toteaa, ettei hyväksynnässä voi olla kyse vain empiirisiin näkemyksiin uskomisesta, sillä teorioiden hyväksymisellä on myös käytännöllisiä seuraamuksia. (van Fraassen 1980, 4) Vaikka

teoksen varsinainen tavoite koskee van Fraassenin yritystä luoda rakentavaa vaihtoehtoa tieteelliselle realismille ja kappaleiden pääteemat pyörivät tieteellisen realismin ja rakenteellisen empirismin ympärillä, sopivat hänen huomionsa hyväksynnän ja uskomisen eroista käyttötärpeisiin. Tarkastelen nimittäin, kuinka van Fraassenin huomiot sopivat erilaisiin uskomuksiin kuvaileviin kantoihin. Huomiot tieteellisiin teorioihin ovat kuitenkin myös yhdistettävissä arkisempiin konteksteihin, sillä hyväksynnän ja uskomusten väliset suhteet ja erot pysyvät kuitenkin pitkälti samoina. On varsin ilmeistä, että myös arkisissa tilanteissa päädytään tekemään valintoja erilaisten havaintojamme selittävien näkemysten välillä.

Van Fraassen esittää, että mikäli teorian hyväksymiseen liittyy uskomus sen totuudesta, niin epävarman hyväksymisen kohdalla vaaditaan epävarmaa uskomusta. Tällöin mikäli uskomisen voi olla asteittaista, niin myös hyväksynnän on oltava. Näiden yhdistäminen käytännössä tarkoittaa kahta asiaa. Ensinnäkin teoria voidaan hyväksyä jollain asteella, perustuen kyseisen asteen mukaiseen uskomukseen sen paikkansapitävyydestä. Toisaalta tällöin on myös mahdollista uskoa, että teoria pitää likimäärin paikkansa, eli se sisältää ainakin joitain eksaktisti totena pidettyjä näkemyksiä, joiden vuoksi se hyväksytään. (van Fraassen 1980, 9) Van Fraassen kuitenkin myös huomauttaa, ettei teorioiden hyväksynnässä voi olla kyse vain niihin uskomisesta, sillä tieteessä ei koskaan kohdata täysin valmiita teorioita. Hyväksyessään teorian tutkijan on oltava valmis sitoutumaan kyseiseen teoriaan ja sen mukana tuleviin tutkimusohjelmiin, ja hänen on pyrittävä tulkitsemaan tulevien tutkimustensa kohteita kyseisen teorian puitteissa. (van Fraassen 1980, 12) Hyväksynnästä seuraavan sitoutumisen suhteen on myöskin syytä huomioida, ettei tätä sitoutumista voida kuvata ilmaisuin kuten 'tosi' tai 'epätosi', vaan ne ovat vain perusteltuja tai perustelemattomia (van Fraassen 1980, 88).

Hyväksynnällä on kuitenkin uskomusten tavoin myös odotettuja toiminnan seurauksia, jolloin esimerkiksi kielenkäytön voidaan nähdä muovautuvan sen perusteella. Van Fraassen antaa historiaan vetoavan esimerkin tieteellisten teorioiden tavasta ohjata kielenkäyttöä, jolloin hyväksytyjen teorioiden vastaisia tapahtumia pidetään mahdottomina, puheen seuraten teorian loogista rakennetta. (van Fraassen 1980, 198–199) Hän kiteyttää näkemys seuraavasti:

”Emme sano, että kuparin palaminen huoneenlämmössä ja paineessa ei omaa vastinetta fysiikan malleissamme; sanomme vain sen olevan yksinkertaisesti mahdotonta”

Engl. ”We do not say that burning of copper at room temperature and pressure has no counterpart in any model of our physics; we say simply that it is impossible.” (van Fraassen 1980, 198)

Vaikka hyväksymisellä olisikin merkittäviä käytännön toiminnan seurauksia, ei sen tuoma sitoutuminen kuitenkaan täysin vastaa uskomuksia. Hyväksynnästä seuraavaa sitoutumista varjostavat korkeat panokset ja paineet, koska kaikki teoriat ovat aina riippuvaisia niiden muodostumishetkellä vallitseviin olosuhteisiin nähden. Tutkimusohjelman perusteltavuuden kannalta olennaisempaa on huomioida teorian käsitteelliset resurssit ja nykyhetkessä vallitseviin olosuhteisiin liittyvät faktat, empiirisen sopivuuden tai totuuden seurattessa vasta näiden jälkeen. (van Fraassen 1980, 202) Koska teorian hyväksynnästä seuraava sitoutuminen vaikuttaa jopa yleisesti käytettyjen puheilmalsujen tasolla, seuraa hyväksytyyn teorian virheelliseksi osoittautumisesta romahdus käsitteellisellä tasolla. Tämän vuoksi van Fraassenin mukaan puhutaankin usein käsitteellisistä vallankumouksista. (van Fraassen 1980, 202)

Vaikka hyväksyntään voidaankin van Fraassenia mukaillen liittää uskomus hyväksynnän kohteena olevan näkemyksen empiirisestä riittävydestä (van Fraassen 1980, 88), ei uskomuksilla tarvitsisi olla tässä varsin merkittävästi käytöstä ohjaavassa sitoutumisessa muuta roolia. Teorian hyväksyneen ja sitä kannattavan on kuitenkin esimerkiksi puhuttavalla tavalla, joka antaisi ymmärtää, että hän pitää sitä totena. Tämä olisi kuitenkin vain seurausta hyväksytyjen teorioiden vallasta käytettyihin kielellisiin ilmaisuihin. (van Fraassen 1980, 202) Hyväksyntä on selvästi luonteeltaan mentaalista, eikä se vaadi minkäänlaista ulkoista ilmaisua. Sillä näyttäisi kuitenkin olevan varsin ilmeisiä aktiivisuudesta kertovia piirteitä sen kuvatessa tietoista sitoutumista johonkin teoriaan ja siitä seuraaviin käsitteellisiin rajoitteisiin. Tieteilijä hyväksyy teorian ja sitoutuu siitä johdettaviin tutkimusohjelmiin, mutta näin tehdessään ja toimiessaan sitoumuksensa mukaisesti hänen ei tarvitse uskoa kyseisen teorian sisällön kirjaimelliseen

paikkansapitävyyteen, sillä teoriat eivät koskaan ole täydellisiä tai aukottomia (van Fraassen 1980, 12).

Käytännössä hyväksynnästä seuraava suhtautuminen ohjaa toimintaa tavalla, joka näyttäisi lakkauttavan tätä toimintaa edeltävän tutkiskelun. Tätä hahmotetaan usein esimerkiksi tikapuista, joiden kunto tarkistetaan ennen niiden kiipeämistä. Tikapuita tutkitaan ja pyritään hahmottamaan niiden olevan mahdollisimman vakaat ennen kiipeämisen aloittamista. Mikäli niiden hyväksytään olevan riittävän vakaat, voidaan siirtyä niiden kiipeämiseen ja toimia aivan kuin asia olisi loppuun selvitetty. Tutkinta lakkaa toistaiseksi ja siirrytään itse toimintaan, mutta samanaikaisesti ei kuitenkaan oleteta, että tikapuita kiipeävä uskoisi niiden kaatumisen täyteen mahdottomuuteen. Vastaavasti on täysin mahdollista, että tikapuita tarkistava uskoi jo etukäteen niiden olevan vakaat, mutta päätti varmistaa asian silti ennen kiipeämistä. Täten uskomus tikapuiden vakaudesta ei vaikuta siihen, onko tämä näkemys käytännössä hyväksytty vai ei. (Schwitzgebel 2006, 2.5)

Tätä tikapuu-esimerkkiä on käyttänyt muun muassa Michael E. Bratman teoksessaan *Faces of Intention: Selected Essays on Intention and Agency* (1999), jossa hän argumentoi hyväksynnän kontekstisidonnaisuudesta johtuvien kognitiivisten asenteiden eroavan merkittävästi uskomuksista (Bratman 1999, 8). Bratmanin pääteeseihin kuuluu, että käytännön järkeilyyn liittyy uskomusten ohella muitakin kognitiivisia asenteita (Bratman 1999, 15). Näistä hyväksyntä on tämän työn kannalta relevantti.

Bratman esittää, kuinka uskomuksista johdettavissa oleva hyväksyntä ja sitoutuminen on hyvin kontekstisidonnaista. On olemassa monenlaisia niin ulkoisia kuin sisäisiäkin paineita, jotka vaikuttavat proposition hyväksymiseen käytännössä. Näiden kautta voidaan selittää niitä tilannekohtaisia eroja, jotka vaikuttavat propositioiden perusteltavuuteen. (Bratman 1999, 20) Bratman myös huomauttaa, kuinka van Fraassenin hyväksynnän ja uskomusten määritelmien toisistaan erottaminen rajoittuu tieteellisten teorioiden kontekstiin, ja Bratman puolestaan pyrkii ilmentämään tätä eroa yleisemmissäkin näkemyksissä, mitä tulee havaittavissa oleviin asioihin (Bratman 1999, 21 alaviite 8).

Bratman antaa joukon esimerkkejä, jotka jakautuvat neljän pääkategorian alle: (1) yksinkertaistamiseen; (2) virhekustannuksiin; (3) sosiaaliseen yhteistyöhön ja (4) erityisiin suhteisiin (Bratman 1999, 21–25). Pyrkimykset yksinkertaistaa harkintaa ovat varsin yleisiä, sillä tällöin säästetään ajattelussa käytettäviä resursseja ja ylipäätään helpotetaan arkista päätöksentekoa. Bratman antaa esimerkin, kuinka usein vain oletetaan, ettei tänään sada vettä, vaikka tästä ei oltaisikaan täysin varmoja. Tämä oletus helpottaa kyseisen päivän suunnittelua, pohdinnan resurssien ollessa rajalliset. (Bratman 1999, 21–22)

Virhekustannusten epäsymmetrisyyksistä seuraava vaihteleva valmius ottaa riskejä on myös varsin arkista. Esimerkiksi tuolin ja tikapuiden käyttöön liittyvät erot suhtautumistavoissa kuuluvat tähän kategoriaan, koska tuolin ja tikapuiden käyttöön assosioidaan liittyvän eritasoisia riskejä. Käsitteet toimintaan liittyvistä riskeistä selittävät uskomusten ja hyväksynnän kontekstisidonnaisia vahvuuseroja. (Bratman 1999, 23–24)

Sosiaalisen yhteistyön tarpeet liittyvät sellaisiin konteksteihin, joissa yhdessä muiden kanssa toimimisesta seuraa hyväksyntään liittyvä paine. Kun jotain suunnitellaan ryhmänä, niin kompromissia hakiessa päädytään usein hyväksymään myös sellaisia toimintatapoja, jotka eivät välttämättä yksilötasolla vastaa omattuja uskomuksia. (Bratman 1999, 24–25)

Erityiset suhteet kohdistuvat yleisesti myös muihin, jolloin esimerkiksi ystävyysuhteet vaikuttavat todistusaineiston harkintaan ja täten myös uskomuksiin ja hyväksyntään. Mikäli esimerkiksi hyvää ystävää syytetään vakavasta rikoksesta ja hän itse tämän kieltää, mutta todistusaineisto on häntä vastaan, niin ystävyysuhteella voi olla merkittäviäkin vaikutuksia siihen, mitä lopulta uskotaan. Arkisissa konteksteissa, kuten pihajuhlisiin kutsuessa, syytökset on helpompi ystävyuden vuoksi sivuttaa. Puolestaan mikäli päätyy esimerkiksi valamieheksi oikeudenkäyntiin, harkitsee asiaa tarkemmin eikä vain oletta jotain ystävyuden perusteella. (Bratman 1999, 25)

Hyväksyntä on siis mentaalisenä aktina sellainen, jonka tapahtumisajankohta on varsin helppo määrittää. Tarkkailun kohteena ollut teoria on hyväksytty siinä vaiheessa, kun siihen sitoudutaan ja tutkimukset sen paikkansapitävyydestä lakkaavat ainakin toistaiseksi, jonka jälkeen voidaan siirtyä sen mukaiseen toimintaan. Uskomusten dispositionaalisen analyysin mukaisesti tämä näyttäisi vastaavan varsin läheisesti Pricen kuvailemaan proposition myöntymisen aktia, joka on olennaista uskomusten ja niistä tehtyjen johtopäätelmien perusteltavuuden määrittämisen kannalta (Price 1969, 296). Uskomuksen

premissiin myöntymisen ja hyväksyntä eivät kuitenkaan voi olla käsitteinä täysin analogisia, johtuen niistä seuraavan sitoutumisen vahvuuden kontekstuaalisesta vaihtelusta. Tikapuu-esimerkkiin palaten henkilöllä voi olla täysin yhtenevät uskomukset tuolin ja tikapuiden kuntoon ja vakauteen liittyen. Kuitenkin käyttäessään niitä johonkin korkealle kurkottaessaan tämä henkilö ei hyväksy tikapuiden vakautta automaattisesti, vaan tarkistaa asian joka kerta, kun taas tuolia käyttäessään hän luottaa täysin tähän uskemuksesta johdettavaan ennakko-olettamaan. (Bratman 1999, 24) Kyseisen henkilön voidaan nähdä olevan jo myöntynyt uskemukseen tikapuiden kunnosta ja hänen olevan tämän suhteen varsin luottavainen, mutta silti hän ei hyväksy tätä automaattisesti, sillä taustalla vaikuttaa tilannekohtainen toiminnan riskeihin liittyvä paine. Aikomusten (engl. *intention*) ja uskomusten välillä on selvästi yhteys, mutta sen ei tarvitse olla muotoa ”aion tehdä *A*, joten minun tulee uskoa, että päädyn tekemään *A*” (engl. *to intend to A I must believe I will A*) (Bratman 1999, 31). Kontekstisidonnaisen hyväksynnän kautta voidaan selittää, kuinka päädytään toimimaan tavalla, joka yhtäaikaisesti vastaa omattuja uskomuksia ilman, että uskomukset määritetään tiukasti jonkin tietyn toiminnan taustalla olevan aikomuksen mukaisesti. Tällöin on mahdollista omata aikomus, mutta siitä johdettaviin uskomuksiin on sisäistettävä hieman kontekstisidonnaisista olosuhteista seuraavaa tulkintaa, ja kontekstisidonnainen hyväksyntä nimenomaan auttaa näiden olosuhteiden selvittämisessä. (Bratman 1999, 31)

Interpretationististen strategioiden kannalta hyväksynnän määrittäminen osoittautuu kuitenkin mahdollisesti ongelmalliseksi sen takia, ettei sen aktuaaliseen tapahtumiseen liity mitään ulkoisesti havaittavaa. Ulkoisen käytöksen perusteella toimijan voidaan olettaa omaavan toimintaa selittäviä uskomuksia ja mahdollisia hyväksynnästä seuraavia sitoumuksia, mutta ne jäävät hypoteesien tasolle. Puhtaan interpretationistiset mallit tyytyvät tämänkaltaiseen tietynasteiseen määrittämättömyyteen (Davidson 1991, 212), sillä ne kykenevät kuitenkin riittävän tarkasti analysoimaan käytöksen kaavamaisuutta ja käyttämään määriteltyjä uskomuksia toiminnan perusteina, kunhan näiden perusteella tehty ennuste on riittävän tarkka (Dennett 1991, 45–46). Tällöin uskomusten ja hyväksynnän välillä ei kuitenkaan nähdäkseni voida osoittaa selkeää eroa, ja tästä ainakin jossain määrin mitä ilmeisimmin seuraa määrittelemättömyyttä, jota Dennett pyrki selittämään esimerkiksi idiosynkraattisuudella (Dennett 1991, 49). Argumentoisin kuitenkin, että tätä

määrittelemättömyyttä olisi mahdollista vähentää, mikäli interpretationistiseen metodiin otettaisiin mukaan dispositionaaliset stereotypiat, joiden avulla saadaan selvät erot uskomisen ja hyväksymisen välille. Lisäksi stereotypiat tarjoavat lisäperusteen kontekstisidonnaisille olettamille, jolloin eriävien näkemysten mahdollisuus pienenee: tikapuiden käyttöön liitetään käyttäytymisdisposition stereotypia niiden vakauden varmentamisesta, joka on tähän liittyvästä uskomuksesta riippumaton. Tällöin toisistaan uskomusten määrittämisen suhteen merkittävästi poikkeavien, mutta silti samaan lopputulokseen päätyvien ennusteiden määrä potentiaalisesti vähenee, kun tikapuiden tarkastamista ei tarvitse perustella ainakaan kyseisen uskomuksen kautta.

4.2. Myöntyminen (engl. *Assent*)

Myöntyminen on Pricen analyysissä merkittävä niin uskomusten levittäytymiselle, kuin myös niiden perusteltavuuden määrittämiselle. Uskomuksista itsestään poiketen myöntyminen nähdään mentaalisenä aktina tai tapahtumana, josta ei lähtökohtaisesti seuraa mitään ulkoisesti havaittavaa. Mikäli omatusta uskomuksesta halutaan tietoisesti tehdä johtopäätöksiä, on sekä kyseiseen premissiin että siitä johdettuun johtopäätökseen myöntyminen lähes välttämätöntä. (Price 1969, 296) On kuitenkin syytä muistaa, ettei johtopäätökseen myöntymisestä seuraava mahdollisen uuden uskomuksen muodostuminen ole tämän uskomuksen itsensä aktiivinen tapahtuminen, vaan tästä hetkestä eteenpäin vain omataan jokin uusi dispositio (Price 1969, 297). Price myös huomauttaa, kuinka tämä prosessi näyttäisi pätevän jossain määrin niin perusteltujen kuin perustelemattomienkin uskomusten kohdalla. Vaikka uskomus lotossa voittamisesta olisi täyttä toiveajattelua (engl. *wishful thinking*) ja täten sen omaamisen perusteet ilmeisen kyseenalaisia, on siitä silti tavallaan perusteltua vetää johtopäätöksiä koskien vaikkapa voittorahojen käyttöä. Tähän päättelyyn liittyvä myöntyminen on yhtä lailla perusteltua, mikäli aidosti uskoo voittavansa kyseiset rahat. Price argumentoi johtopäätökseen uskomisen olevan 'konditionaalisesti perusteltua' (engl. *conditionally reasonable*), mutta tämä ei suinkaan ole ainoa tapa päätyä omaamaan uusia perusteltuja uskomuksia. (Price 1969, 297) Myöntymistä tapahtuu yhtä lailla myös silloin, kun uuteen uskomukseen päädytään todistusaineiston, kuten esimerkiksi aistihavaintojen tai muistojen tarkastelun perusteella, mikä on yhtä lailla introspektiivinen mentaali akti (Price 1969, 297–298).

Price nimittää tätä mentaalista aktia nimenomaan 'myöntymiseksi' (engl. *assent*, *assenting*), koska haluaa erottaa sen 'uskomaan alkamisesta' (engl. *coming to believe*). Uskomisen voi alkaa myös perusteettomalla tavalla, jolloin sitä ei välttämättä edellä vastaavanlainen tietoinen mentaalinen akti. Price argumentoi tämän olevan tyypillistä perustelemattomille uskomuksille, joiden omaksumista uskoja ei itse huomaa, koska tämä tavallaan tapahtuu 'kulissien takana' (engl. *behind the scenes*) (Price 1969, 298). Myöntymistä voi yhtä lailla myös tapahtua tilanteissa, joissa johtopäätöksestä seuraava dispositio ei ole uusi, vaan se omataan jo entuudestaan. Näin käy esimerkiksi, kun vain tietoisesti tuodaan jokin propositio mieleen (engl. *consciously entertain the proposition*), ja huomataan, kuinka siihen samalla myönnytyään. (Price 1969, 298) Tämänkaltaisen itsereflektion kautta nimenomaan saadaan introspektiivistä todistusaineistoa uskomuksen mahdollisesta omaamisesta siihen myöntymisen kautta, mutta ei tule olettaa tämän olevan itsessään riittävää, sillä esimerkiksi puoliuskovan myöntymisen on usein kontekstisidonnaista (Price 1969, 298–299).

Uskomusten, myöntymisen ja niiden dispositioiden välisiä suhteita on syytä kuitenkin tarkastella tarkemmin. Ronald B. De Sousa tarkastelee tekstissään "How to Give a Piece of Your Mind: Or, the Logic of Belief and Assent" (1971) uskomusten ja myöntymisen välisiä sotkuisia suhteita logiikan keinoin. De Sousan pyrkimyksenä on kartoittaa, missä tilanteissa uskomusten ja myöntymisen suhteet seuraavat logiikkaa, jotta nämä olosuhteet olisi mahdollista spesifioida. Tämä on uskomusten määrittämisen kannalta erityisen tärkeää, sillä se mahdollistaa muidenkin kuin vain tiukan rationaalisten uskomusten määrittämisen. (De Sousa 1971, 52) On nimittäin täysin mahdollista väittää omaavansa keskenään ristiriitaisiakin uskomuksia, esimerkiksi henkilön väittäessä uskovansa sekä p että $\sim p$. De Sousa kannustaa tarkastelemaan onko kyseessä itsetuntemuksesta seuraava oivallus vai onko väite puhdasta hölynpölyä. Uskomuksen määrittäjälle voi olla kuitenkin varsin hankalaa rajata, kummasta on kyse. Olipa henkilön väite ristiriainen sen takia, että hän tosiaan huomaa uskovansa näin, tai koska väite itsessään on ristiriitainen, niin molemmissa tapauksissa henkilö selvästi omaa jonkin virheellisen uskomuksen, mistä tämä ristiriitaisuus johtuu. (De Sousa 1971, 53) Tämän ongelman ratkaisemiseksi De Sousa pyrkii selvittämään, missä määrin uskomusten ja myöntymisen välinen suhde on

johdonmukainen ja looginen, jotta on mahdollista tunnistaa myös, milloin ja miksi tästä on ylipäättään mahdollista poiketa (De Sousa 1971, 53).

De Sousa yhtyy näkemyksiin uskomusten suhteesta asioihin, joita pidetään totena, ja kuinka tämä prosessi on pitkälti analoginen vedonlyöntiin ja todennäköisyyksien arviointiin. Myöntyminen proposition p toimii osoituksena p :n sisällyttämisestä totena pidettyjen propositionien joukkoon tai kertoo sen kuuluvan niihin jo entuudestaan. Tämän kautta saadaan sekä välttämättömät että riittävät ehdot väittämälle, jonka mukaan henkilö uskoo p . (De Sousa 1971, 58–59)

De Sousa huomauttaa myöntymisen olevan mentaalisenä aktina erityinen sen ollessa pysyvä (engl. *constant*) haluihin nähden. Yleisemmällä tasolla uskomuksista ilmaisevien toimintojen kirjoa voidaan pitää suorastaan rajattomana, koska uskomuksiin voi liittyä yhtä lailla rajaton määrä niiden taustalla vaikuttavia erilaisia haluja. Kuitenkin koska myöntymistä voidaan tarkastella vetona proposition totuuden puolesta, on se tällöin seurausta tietystä määrästä luottamusta (engl. *confidence*), joka määrittyy joihinkin tiettyihin haluihin ja näkemyksiin suhteutettuna. Uskomuksia määrittäessä myöntymisen kautta uskomus tulee myös spesifioida koskemaan jotain tiettyä lausetta, eikä se voi jäädä vain toistaiseksi kielellisesti määrittelemättömäksi propositioniksi. (De Sousa 1971, 61–62) Tämä huomio on erityinen, sillä se avartaa uskomusten monimuotoisuutta. Uskomukset eivät edellytä tarkkaa kielellistä muotoilua, mutta hyväksyntään liitettävän yksilöinnin kannalta niiden muuntaminen lauseiksi on välttämätöntä, tehden niistä samalla mahdollisesti aikaisempaa huomattavasti spesifioidumpia. Sekä määrittelemättömät että spesifioidut muodot ovat yhtä lailla uskomuksia, mutta jälkimmäisten muodostaminen ja määrittäminen on mahdollista vain kielelliselle ajattelijalle. Yksinkertaisempienkin ajattelijoiden ja täten ei-spesifien uskomusten määrittäminen on toki kielellisesti mahdollista, mutta sen tarvitsee olla kielelliseltä muotoilultaan vain näiden uskomusten tarkoituksia riittävän tarkasti kuvailevaa. Lisäksi koska myöntyminen vastaa muodoltaan tietynlaisen väittämän abstraktiota, on sen muodon oltava kielellinen. (De Sousa 1971, 61)

De Sousa jatkaa havainnollistamalla, kuinka myöntymisestä seuraava sitoutuminen auttaa myös selittämään tilanteita, joissa päädytään toimimaan tavoilla, joita pidetään

epätodennäköisinä. Koska myöntymisen taustalla on käsitys proposition mahdollisesta totuudesta, vaikuttavat tähän arvioon monenlaiset arvot. De Sousa arvioi, että kielelliselle ajattelijalle tyypillinen halu kerätä totuudenmukaisia lauseita johtaa rajallisista mentaalisisista kyvyistä johtuen välttämättä niiden organisointiin. Tämän lauseiden lokeroinnin kautta niiden keskinäiset suhteet mahdollistavat näiden arvojen vaikutuksen, kun niiden halutaan olevan esimerkiksi mahdollisimman yhteneväisiä. Myös mikäli tiedostaa uskomusten seurausten itsetuntemuksen rajallisuuden, niin riskit vääryyksien ja ristiriitojen suhteen pääsevät korostumaan. Mitä enemmän tämänkaltaisia arvoja tiedostaa, sitä korkeampi kynnyks on hyväksyä jotain totena, mikä voisi suuremmalla todennäköisyydellä olla myös väärin. Täten arvot ovat yhteydessä myös vakuuttumiseen vaadittavaan luottamukseen. (De Sousa 1971, 63)

Uskomusten ja myöntymisen välisistä loogisista suhteista De Sousa muotoilee muutaman aksioman. Ensinnäkin myöntymisestä p :hen seuraa uskomus että p . Uskomuksesta että p ei kuitenkaan seuraa myöntymystä p :hen, sillä voidaan omata myös uskomuksia, joihin ei jatkuvasti aktiivisesti myönnyttä. Uskomuksesta että p seuraa kuitenkin arvio p :n subjektiivisesta todennäköisyydestä liittyen haluihin omata totuudenmukaisia uskomuksia, jotka ovat verrattavissa vetoihin totuuden puolesta. Uskomuksesta että p on myös johdettavissa dispositio myöntyä p :hen, ja tämä yhteys pätee molempiin suuntiin. (De Sousa 1971, 63–64) Myöntymisen näyttäisi olevan jakautuvaa, jolloin myöntymisestä samanaikaisesti että p ja q seuraa myöntymisen niihin molempiin myös yksittäisinä propositiona. Myöntymisen kohdalla tämä prosessi on mahdollista toteuttaa myös toisin päin, jolloin kahteen eri proposition myöntymisestä seuraa niiden yhdistelmään myöntymisen. Vertaus vetoihin propositionien totuudesta kuitenkin kyseenalaistaa tämän, sillä on helposti kuviteltavissa tilanteita, missä henkilö myöntyisi lyömään vetoa p :n ja q :n puolesta erikseen, mutta niiden yhdistelmän puolesta vedon lyöminen olisi ilmeisen järjetöntä. Tämän sivuuttaminen mahdollistaisi potentiaalisen sitoumuksen irrationaalisuuteen. Myöntymisen on kuitenkin erityinen veto, sillä niihin liittyy halu kerätä kokonaisia totena pidettyjä lauseita. Tämän päämäärän vuoksi lähtökohtaisesti on sitouduttava myös kahden erillisen premissin yhdistelmän paikkansapitävyyteen. Myöntymisen on kuitenkin aktiivista ja harkittua, joten mahdollisista arvioista seuraavat irrationaaliset poikkeukset voidaan sallia. (De Sousa 1971, 64–65)

Uskomusten suhteen kuitenkin vain ensimmäinen jakautuminen pätee. Jos uskoo propositioniin p ja q yhdessä, niin oletetusti uskoo niihin myös erikseen. Toisaalta kahteen eri propositioniin uskomisesta ei voida olettaa seuraavan, että olisi koskaan edes ajatellut niitä yhdessä. (De Sousa 1971, 65) Jälleen uskomusten omaamiseen ja myöntymiseen liittyy merkittäviä eroja, jotka liittyvät niistä seuraavien johtopäätelmien loogisten olettamien välttämättömyyteen.

Näiden aksioomien kautta De Sousa lähtee tarkastelemaan, kuinka uskomukset voivat päätyä olemaan ristiriitaisia. Samanaikainen myöntyminen p :hen ja sen negaatioon ei ole mahdollista, sillä niihin liittyvän luottamuksen asteen (engl. *degree of confidence*) on väistämättä rajattava akti jompaankumpaan (De Sousa 1971, 66). Mikäli näin pääsee kuitenkin käymään, niin tästä voidaan vetää johtopäätös, ettei kyseinen henkilö yksinkertaisesti ymmärtänyt, että kyseessä oli hänen puoltamansa proposition negaatio. Henkilö ei voi väittää samanaikaisesti kääntyneensä oikealle ja vasemmalle, ellei hän ole lähtökohtaisesti ymmärtänyt toista näistä käsitteistä väärin. Koska myöntyminen on mentaalinen akti, kahden vastakkaisen myöntymisen samanaikainen tapahtuminen ei ole mahdollista. Tällöin päätyisi olemaan samaan aikaan samasta asiasta kahta eri mieltä, mikä ei ole mahdollista. (De Sousa 1971, 66–67) Tästä seuraten yhtä lailla ei ole mahdollista uskoa että p ja $\sim p$ yhtenä uskomuksena, mutta erillisinä uskomuksina tilanne on toinen. Vaikka ei olekaan mahdollista myöntyä kahteen ristiriitaiseen proposition samanaikaisesti, jolloin päätyy uskomaan vain toiseen niistä, niin tämä vaatii kuitenkin aktiivista ja tietoista huomiota. Kun kyseessä on kaksi toisistaan erillistä, vaikkakin ristiriitaista uskomusta, niin niihin molempiin on mahdollista myöntyä, mikäli kyseisellä hetkellä aktiivisesti huomioi vain toisen näistä kahdesta ristiriitaisesta propositionista. (De Sousa 1971, 68–69) Tästä seuraa, että tietoisuus on ratkaiseva osa sitä prosessia, missä pyritään korjaamaan ja yhtenäistämään omattuja uskomuksia. Kun onnistutaan selvittämään, missä tilanteessa toinen näistä uskomuksista aktualisoituu, niin voidaan olla varmoja toisen puolestaan katoavan. Tämä auttaa merkittävästi kyseisten uskomusten tarkassa määrittämisessä. (De Sousa 1971, 69)

De Sousa huomauttaa, kuinka keskenään ristiriitaiset dispositiot mahdollistavan teorian on kyettävä löytämään ja selittämään näiden dispositioiden taustalla vaikuttavat ehdollistavat tekijät, jotka mahdollistavat tämän tilannekohtaisen aktualisoitumisen (De Sousa 1971, 70). Schwitzgebelin ehdottama tapa tarkastella stereotyyppien sopivuutta soveltuu tähän tarkoitukseen erittäin hyvin hänen painottaessaan myös stereotyyppien poikkeamisesta vedettäviä johtopäätöksiä. Käytännön osalta tätä prosessia helpottaa myös vetoaminen siihen, että stereotyyppien poikkeamiseenkin liittyy yleistettävissä olevaa kaavamaisuutta. Schwitzgebel yhtä lailla huomauttaa, kuinka stereotyyppien poikkeavat vaikuttavat usein jollain tapaa sekavilta, ja kuinka tämä sekavuus vähenisi perusteellisen harkinnan jälkeen. (Schwitzgebel 2002, 262) Price kuvaili hyvin samankaltaisia tilanteita selventäessään puoliuskoa taikauskon esimerkin kautta, mutta hän keskittyi lähtökohtaisesti erottamaan sen varsinaisen uskomisen lievennystä ilmentymistä ja vähäisestä luottamuksesta (Price 1969, 302). Myöntymisen ja uskomusten loogisten seuraavuuksien huomiointi lisää määrittämisprosessin uskottavuutta, kun kyetään osoittamaan, millaisia uskomuksia toimija ei määriteltyjen uskomusten perusteella yksinkertaisesti voi ainakaan tietoisesti omata. Uskomusten ja myöntymisen välisestä suhteesta löydetään myös yhteyksiä siihen, millaiset mielen aktit ylipäättään ovat samanaikaisesti mahdollisia, ja mitä mieltä ylipäättään on mahdollista tiettyjen asioiden suhteen olla samanaikaisesti, sekä kuinka uskomukset vaikuttavat myös tähän prosessiin.

Myöntymisen on hyväksynnän tavoin uudenlainen muotoilu klassisen tapahtuma-analyysin uskomusakteille. Se on myös mentaalinen akti, joka ei edellytä mitään ulkoisesti havaittavaa. Tämän vuoksi sen todentaminen on puhtaalle interpretationismille vaikeaa. Ilman dispositionaalista analyysiä ulkoisesta käytöksestä ilmeneviä kaavamaisuuksia on tarkasteltava huomattavan suuri määrä kerralla, jotta voidaan tehdä dispositionaalisia stereotyyppien hyödyntävää mallia vastaavat johtopäätökset toimijan taustalla vaikuttavien uskomusten suhteen. Interpretationistien on yritettävä löytää muita keinoja kontekstiriippuvaisuuden selittämiseksi, sillä irrationaalinen käytös ei aina ole riittävän ilmeistä (Dennett 1981, 302). Tämän vuoksi esimerkiksi Dennett yrittää lähestyä aihetta tarkastelemalla, mitä nämä myöntymisestä seuraavat mielentilat itseasiassa hänen mielestään ovat. Hän tarkastelee, onko niistä löydettävissä puolia, joilla on selvä yhteys

ulkoiseen toimintaan, mutta pyrkii tähän päätöksentekoon liittyvän toiminnan kautta. (Dennett 1981, 303)

4.3. Mielipide (engl. *Opinion*)

Pricelle mielipiteet ovat lähinnä uskomisen asteittaisuuden skaalalle asettuva uskomuksen vahvuudesta kertova asenne (Price 1969, 41). Tällöin ilmaisut kuten 'ajatella että *p*' kertovat tietystä uskomisen asteesta, joka voidaan tulkita myös mielipiteeksi täyden vakaumuksen sijaan (Price 1969, 74). Tämä näyttäisi kuitenkin lähinnä olevan seurausta Pricen pyrkimyksistä tulkita ja hyödyntää perinteisinä pitämiään arkisia ilmaisutapoja. Näiden mukaisesti mielipide on uskomus, johon kohdistuu merkittävässä määrin luottamusta (engl. *confidence*). Tämän vuoksi omia mielipiteitään pidettäisiin yleisesti ottaen perusteltuina uskomuksina. (Price 1969, 100)

Dennett on kuitenkin asiasta varsin eriävää mieltä. Dennett esittää esseessään "How to Change Your Mind" (1981) näkemyksensä mielipiteistä uskomusta muistuttavana, mutta niistä erotettavissa olevana mentaalisenä ilmiönä. Kyseinen essee on vastaus Annette Baierin tekstin "Mind and Change of Mind" luonnokselle vuodelta 1977 (lopullinen versio julkaistu 1979), sekä pyrkimys yhdistää sen sisältöä tulkintaan De Sousan uskomusten ja myöntymisen loogisista suhteista. (Dennett 1981, 300–301)

Tutkiskellessaan Baierin ja de Sousan lähestymistapoja uskomusten ja mielen muuttumisen välisistä suhteista Dennett huomioi, kuinka mielessään päättäminen (engl. *making up one's mind*) ja mielensä muuttaminen (engl. *changing one's mind*) ovat tyypiltään arvostelmia (engl. *species judgement*). Vaikka kyseiset arvostelmat ovatkin uskomusten seurausta ja niistä mahdollisesti johdettavissa, niin eivät ne ole uskomuksia itsessään. Tämä johtuu siitä, että ne ovat luonteeltaan mielen tapahtumia tai akteja, siis jotain mitä uskomukset lähtökohtaisesti eivät ole. Arvostelmat ja niistä johdettavat tilat muistuttavat uskomusten sijaan ennemminkin jotain sellaista, joka on enemmän sitoumusten tai omistamisen kaltaista. (Dennett 1981, 303) Mielensä muuttamisesta ja myöntymisestä ei täten seuraakaan uusia uskomuksia, vaan näistä päätöksistä seuraavien tilojen kuvaamiseksi Dennett ehdottaa 'mielipide'-termin käyttöä. Samalla hän erottaa mielipiteet uskomuksen

käsitteestä. (Dennett 1981, 303–304) Näin tehdessään Dennett ikään kuin nostaa mielipiteet uskomuksia hienostuneemmaksi tietoon sitoutumisen muodoksi De Soustan tavoin. Tämä jaottelu on yhteensopiva sellaisten näkemysten kanssa, joiden mukaan myös eläimillä voi olla uskomuksia, mutta ei mielipiteitä, koska eläimet eivät kykene myöntymiseen. Mielessään päättäminen vastaa mielipiteen muodostamista, ja mielensä muuttaminen on mielipiteensä muuttamista. (Dennett 1981, 304) Dennett myöntyy siihen, että tähän mielensä muuttamisen prosessiin liittyy heuristinen hyppy, kun etujen ja haittojen puntaroinnista siirrytään päätöksentekoon ja valintoihin (Dennett 1981, 303).

Dennett esittää, että uskomusten ja mielipiteiden välillä on kielellinen ero. Uskomukset ovat luonteeltaan raakoja ja eläimellisiä (engl. *brutish*), ja tällöin mahdollisesti myös erotettavissa kielestä. Uskomukset eivät itsessään ole välttämättä sidottuja niihin kielellisiin ilmauksiin, joita niiden kuvaamiseksi esimerkiksi propositioiden kautta käytetään. Uskomukset määräytyvät osittain myös niiden funktioiden kautta suhteessa siihen, miten ne vaikuttavat käytökseen. Mielipiteet puolestaan ovat seurausta kielellisestä kyvykkyydestä niiden muodostuessa lauseista ja kielellisyyden ollessa tälle välttämätöntä. Nämä lauseet puolestaan on kyettävä erottamaan toisistaan ja niiden on oltava lokeroitavissa käyttötavastaan riippuen esimekiksi tosiksi tai epätosiksi. (Dennett 1981, 305–306) Tämänkaltainen varsin funktionalistinen suhtautuminen uskomuksiin ja mielipiteisiin eroaa varsin räikeästi uskomuksen dispositionaalisesta analyysistä, mutta se säilyttää kuitenkin olennaisimmat näkemykset, kuten etteivät uskomukset ole redusoitavissa mielen tapahtumiksi ja kuinka ne toimivat käytöstä ohjaavina. Funktionalismi yleensä ajautuu ongelmiin uskomusten suhteen, kun lähdetään uskomusten kausaalisen merkittävyyden selvittämiseksi seurausten lisäksi tarkastelemaan myös niiden aiheuttajia, minkä nähdään helposti lopulta johtavan uskomusten fysikaaliseen redusointiin (Schwitzgebel 2002, 268).

Lisäksi Dennett ottaa muutamia askeleita, joita Baier ei ole valmis ottamaan. Baier yhtä lailla pyrkii erottamaan mielensä muuttamisen (engl. *change of mind*) ja uskomisen toisistaan, mutta hän pyrkii tekemään tämän tavalla, joka mahdollistaa mielensä muuttamisen myös nykyihmistä primitiivisemmälle oliolle. Baierin primitiivinen toimija ja ajattelija ei kuitenkaan ole täysin eläimellinen, vaan sijoittuu kyvyiltään eläinten ja

kielellisten olioiden välimaastoon. (Baier 1979, 158) Baier erityisesti huomioi, kuinka kognitiivisten tilojen muutokset eivät välttämättä suoranaisesti ole kuvailtavissa mielensä muuttamiseksi, vaikka mielen muutoksia toki ovatkin. Uuden informaation omaksuminen, tai vanhan päivittyminen ei esimerkiksi itsessään välttämättä ole mielensä muuttamista. (Baier 1979, 160) Mielensä muuttamiselle on ominaista, että tietyllä tapaa vapaaehtoisesti ja oma-aloitteisesti muuttaa omia käytännön suunnitelmiaan (Baier 1979, 161). Pakon edessä tehtyä muutosta toiminnassa ei voi kutsua oman mielensä muuttamiseksi (Baier 1979, 163). Tämä omien suunnitelmien tietoinen ja oma-aloitteinen muuttaminen kiteytyy muiden tekemien päätösten ja toiminnan arvostelun tiedostamisen kautta. Vain sellainen olio, joka kykenee tiedostamaan muiden arvostelevan sen toimintaa kykenee mielensä muuttamiseen. (Baier 1979, 167) Baierille kielellinen kyvykkyys ei ole välttämätön ehto tälle kriittisyyden tiedostamiselle tai siitä ilmaisemiselle. Kielellisyys toisaalta mahdollistaa kritiikin lisäksi myös esimerkiksi kriittisen asenteen itsensä kriittisen tarkastelun, mikä erottaa primitiiviset toimijat kielellisistä toimijoista (Baier 1979, 169)

Dennettin mukaan, mielipiteet ovat olennaisessa asemassa mielen muuttumisen prosessissa. Vaikka mielipiteet voivatkin olla epävakaita ja niihin voi olla eriävissä määrin itse tyytyväinen tai tyytymätön, on niihin silti sitoutunut, kunnes muuttaa mieltään. Tämän kautta Dennett pyrkii osoittamaan, kuinka mielipiteiden pitäminen uskomiseen liittyvänä luottamuksen asteena (engl. *degree of confidence*) on itse asiassa harhaanjohtavaa. (Dennett 1981, 306–307) Toisin sanoen perinteisesti uskomukseen kohdistuvan luottamuksen väheneminen kertoisi, ettei kyseessä ole enää mielipide, vaan jokin vielä epävarmempi suhtautumistapa. Dennettin mukaan mielipiteiden suhteen luottamuksen määrällä ei itse asiassa ole merkitystä. Mielipiteisiin ollaan sitoutuneita luottamuksen tasosta huolimatta, kunnes päättää muuttaa mieltään. Tämän huomion Dennett näkee mahdollisuutena selittää uudella tavalla itsepetoksen ja *akrasian* kaltaisia hämmentäviä mielentiloja ja toiminnan malleja, jotka ovat uskomusten määrittämisen kautta toimintaa ennustaville malleille usein ongelmallisia. Itsepetos ja *akrasia* ovat kuitenkin kuvauksia tilanteista, joissa yksilön käytös ja aikomukset ovat ristiriidassa keskenään. Ylipäättään ne voivat päästä toteutumaan vain, jos on mahdollista todeta muunkinlaisten käytöstä ohjaavien mielen aktien tai tilojen toteutuminen, eikä pyritä määrittämään ainoastaan vain uskomuksia. (Dennett 1981, 307)

Mielipiteet olisivat kuitenkin Dennettin mukaisesti ja Baieria myötäillen sellaisia, että niistä on lähtökohtaisesti itse päättänyt ja jonka on mielessään päättänyt (engl. *made up my mind about*). Omataksen mielipiteen jostain pitää olla kyseisestä asiasta jotain mieltä, joka puolestaan edellyttää tietynlaista mielensä muodostamisen prosessia. Tätä periaatetta seuraten propositiot, joiden arkikielessä oletetaan olevan mielipiteitä eikä uskomuksia, vaativat että ne on mielessään jollain tapaa päättänyt. Arkisesti ymmärrettynä kuitenkin omataan paljon sellaisia mielipiteitä, joiden suhteen tätä kyseistä aktiivista muodostamisen hetkeä on lähes mahdotonta määrittää. Dennettin vastaus tähän ongelmaan on, että ne itse asiassa ilmenevät omaajalleen niin itsestäänselvinä, ettei minkäänlaista varsinaista arviota koskaan ollut tarpeellista mielessään tehdä. Vedonlyöntiin analogisesti ne ovat niin sanottuja varmoja vetoja. (Dennett 1981, 307) Tämän vuoksi mielipiteiden ei itse asiassa välttämättä tarvitse aina olla aktiivisesti ja tiedostetusti muodostettuja. Dennett listaa, kuinka mielipiteet voivat olla esimerkiksi perittyjä, huomaamatta omattuja, unohdetusti hylättyjä tai muilta lainattuja. Mielipiteen menettäminen ei aina tarkoita sen aktiivista hylkäämistä, eikä unohtaminen ole mielensä muuttamista, vaikka kyseessä onkin näennäinen mielipiteestä erkaneminen. Mielen voidaan nähdä muuttuneen sellaisten prosessien kautta, jotka eivät kuitenkaan ole toimijan omien päätösten ohjaamia akteja, eikä tämän vuoksi hänen nähdä varsinaisesti muuttaneen mieltään. (Dennett 1981, 307–308) Mielensä muuttamisen, ja täten myös mielipiteidensä muuttamisen kannalta on Dennettin mukaan olennaista Baierin tavoin huomioida, että kyseinen prosessi on omalla kohdalla sama, kuin mikäli pyrkisi vaikuttamaan jonkun toisen mieleen. Kyseinen prosessi on eräänlaista houkuttelua, jonka tarkoituksena on muuttaa omaa tai toisen mieltä puntaroimalla erilaisia kantoja ja näkemyksiä keskenään. Tässä prosessissa voidaan lopulta onnistua, epäonnistua tai päätyä tilaan, joka on jossain näiden kahden välillä. (Dennett 1981, 308)

Täten mielipiteiden kautta voidaan Dennettin mukaan selittää erilaisia sosiaalisesti askarruttavia tilanteita. Esimerkiksi joskus aukottomasta ja pätevistä argumentoinnista huolimatta ei onnistu muuttamaan omaa tai toisen mieltä. Vaikka henkilö ei keksisi mitään pätevää syytä kiistää kyseinen väite, ei hän siltikään välttämättä suoraan usko siihen. (Dennett 1981, 308) Tästä seuraten jokin taustalla piilevä uskomus saattaa esimerkiksi

estää käytöksen muuttumisen mielipiteestä huolimatta. Mielipiteet ja uskomukset voivat näin muotoiltuna päätyä olemaan ristiriidassa keskenään, ja uskomukset tällöin mielipiteitä suuremmin toimintaa ohjaavina erottavat, mitä varsinaisesti uskoo ja mistä on vain jotain mieltä. Tästä seuraavan tahdon heikkouden (engl. *weakness of will*) salliminen sekavoittaa uskomusten määrittämistä, jos ei tehdä tarkkaa eroa uskomusten ja mielipiteistä seuraavien arvioiden välille. (Dennett 1981, 308–309) Tämän vuoksi uskomusten määrittäminen on käytöksen tulkitsemisen kannalta yhä keskeistä, mutta mielipiteitä ei pidä kuitenkaan täysin jättää huomiotta, sillä ne toimivat usein myös käytännön päätöksiä ohjaavina.

Uskomusten ja mielipiteiden välisen yhteyden määrittäminen ja arviointi on nähdäkseni intentionaalisessa kannassa kuitenkin yhä lähtökohtaisesti Davidsonin tulkinnan mukaista hypoteettisten todennäköisyyksien arviointia (Davidson 1991, 212). Se on tästä johtuen myös altista päätöksistä johdettavan käytöksen todennäköisyyden vaihtelusta seuraavan arvioinnin haastavuudelle (Dennett 1981, 304) sekä idiosynkraattisuudesta seuraaville eroille tulkinnoissa (Dennett 1991, 49). Mielipiteen erottaminen erilliseksi mentaaliseksi ilmiöksi uskomukseen luottamisen asteesta on kuitenkin erinomainen huomio, sillä se kykenee valottamaan mahdollisten poikkeustilanteiden syitä. Mielipiteen mentaalisen tilan sopeuttaminen dispositionaaliseen analyysiin voi kuitenkin siltä kannalta tuottaa ongelmia, että missä määrin Price hyväksyisi mielipiteet mentaalisisina akteina ja tapahtumina. Pricen periaatteita seuraten on tarkasti määriteltävä ne käsitteelliset muotoilut, jotka mahdollisesti rajoittavat termien dispositionaalisen ja tapahtuvan käytön toisistaan (Price 1969, 244–245), ettei mukaan pääse livahtamaan dispositioiden kuvaamista tapahtumina. Kuitenkin koska tämä uudelleenmuotoiltu mielipiteen käsite perustuu osittain myöntymisen tapaiseen tietoiseen mielessään päättämisen toimeen, on sen oltava ainakin kyseisen käyttötarkoituksen suhteen Pricen analyysin kanssa yhteensopiva. Mielipiteiden uudelleenmuotoilun ei pitäisi stereotyyppien suhteen tuottaa mitään erityisiä lisäongelmia, sillä mielipiteiden oletetusta sisällöstä johdettavat yleiset kaavamaisuudet ovat varsin ilmeisiä. Mielipiteisiin liitettävät stereotyyppit olisi syytä kuitenkin pitää erillisinä uskomusten stereotyyppioista, ettei niiden välille muodostu liian vahvoja oletettuja yhteyksiä. Mielipiteiden tarkan määrittämisen suhteen introspektiivisellä todistusaineistolla on nähdäkseni samanlainen tarkentava rooli, kuin mitä oli aikomusten kohdalla.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOKYSYMUKSET

Edeltävän kappaleen perusteella väitän, että stereotyyppien dispositionaalisen analyysin yhteensovittaminen interpretationististen metodien jatkeeksi ei näytä aiheuttavan erityisempiä ongelmia. Dispositionaalisen analyysin avulla interpretationismi näyttäisi kykenevän entistä perusteellisemmin tunnistamaan uskomuksista erotettavissa olevat mentaaliset aktit, jolloin sen ei tarvitse turvautua pelkästään todennäköisyysarvioiden pitävyyteen. Dennett ja Davidson ovat molemmat malleissaan varsin tiukasti sitoutuneet esimerkiksi uskomusten kielellisten muotoilujen välttämättömyyteen, mistä seuraa radikaalin tulkinnan kautta määrittelemättömyyttä, johtuen spesifien kielellisten ilmaisujen tulkinnallisuudesta (Dennett 1991, 46). Dennett pyrkii perustelevaan tätä määrittelemättömyyttä vedonlyöntianalogioiden kautta ja argumentoi, että myös Davidsonin näkemysten rajauksia realismin suhteen voidaan kyseistä analogiaa myötäillen hieman löysätä ilman, että radikaalin tulkinnan menetelmä itsessään merkittäväällä tavalla muuttuvat (Dennett 1991, 49). Kuitenkin esimerkiksi Baierin analyysi mielen muuttamisen prosessista ja De Sousan myöntymisen looginen seuraavuus osoittavat, ettei tämä yhteys kielellisyyteen ole ehdoton. Kielellinen muotoilu vaaditaan vain, kun uskomukset ymmärretään niihin liitettävien muiden mentaalisten aktien spesifioimina, mutta primitiivimmätkin uskomusten muodot ovat mahdollisia. (De Sousa 1971, 54; Baier 1979, 158) Liberaali dispositionaalinen analyysi voi mukautua varsin vaivattomasti van Fraassenin, Bratmanin, De Sousan ja Baierin tekemiin uskomiin liittyvien aktien uudelleenmuotoiluun, sillä ne oli lähtökohtaisesti muutenkin pyritty erottamaan uskomuksista Pricen korostaessa uskomusten dispositionaalisuuden ehdottomuutta (Price 1969, 243).

Dispositionaalisen analyysin valossa vedonlyöntianalogian ei tarvitse nähdäkseni olla läheskään yhtä vahva, sillä dispositionaalisen analyysin kautta pystytään huomattavasti vaivattomammin tulkitsemaan myös sellaisia mielen akteja, jotka eivät ole ulkoisesti havaittavia. Nämä oletukset uskomusten ja mentaalisten tilojen suhteista voidaan myös muuntaa dispositionaalisten stereotyyppien muotoon, jolloin niiden kaavamaisuuksia voidaan verrata kaikkiin niihin käytännön havaintoihin, joita tämän stereotypian

muodostaminen on edellyttänyt. Tällöin vedonlyönnin ja toiminnan todennäköisyyksien analogisuuteen tukeutuminen ei jää ainoaksi keinoksi tulkita uskomusten ja valintojen välisiä suhteita. Tämä vaatii kuitenkin myös lähtökohtaisesti erilaista suhtautumista introspektiivisiin huomioihin todistusaineistona, mutta Pricen argumentoinnin mukaisesti introspektiivisen todistusaineiston ja toiminnan merkitysten välistä yhteyttä ei tule aliarvioida (Price 1969, 275). Introspektiivinen todistusaineisto kuitenkin selvästi vaatii sellaisen kommunikation tason, jonka muodostumisen selittämisessä interpretationismi on selvästi vahvoilla. Tämän vuoksi näenkin kantojen kykenevän täydentämään toisiaan tavalla, josta ei näyttäisi seuraavan kriittisiä ristiriitaisuuksia. Kannat täydentävät yhdistelmässäni toisiaan, enkä pyri korvaamaan kumpaakaan niistä.

Stereotypiat ovat ylipäättään äärimmäisen monikäyttöinen työkalu kaavamaisuuksien huomioinnissa, sillä Schwitzgebelin mukainen dispositionaalisten stereotyyppien määrittely tarjoaa uskomusten analysointiin muitakin keinoja, kuin mitä rajoittuu ulkoisesti havaittavaan. Jako käyttäytymis-, fenomenalisiin ja kognitiivisiin dispoitioihin tarjoaa kaikki ne uskomusten monimuotoisuuteen liittyvät erityishuomiot (Schwitzgebel 2002, 251), joita Price dispositionaalisisessa analyysissään piti uskomuksen dispositionaalisen luonteen kannalta välttämättöminä ymmärtää (Price 1969, 295). Lisäksi koska uskomuksia voidaan tarkastella näiden dispositionaalisten stereotyyppien kimppuina ja ne ovat näiden kategorioiden hybridejä (Schwitzgebel 2002, 251), kyettäisiin interpretationismin hyödyntämien käyttäytymisdispoitoiden kautta pääsemään käsiksi myös niiden fenomenaalisten ja kognitiivisten stereotyyppien kaavamaisuuksista tehtäviin tulkintoihin.

Stereotyyppien kautta toimiva malli mahdollistaa myös esimerkiksi tietämisen ja uskomisen välisen yhteyden kriittisen uudelleentarkastelun. Schwitzgebel on tätä tutkinut yhdessä Blake Myers-Shulzin kanssa artikkelissaan ”Knowing That P without Believing That P” (2013), jossa pyrittiin kyselytutkimuksen tuottaman empiirisen datan perusteella väittämään, ettei tietämisen ja uskomusten välinen yhteys välttämättä ole aivan itsestään selvä. (Myers-Schulz & Schwitzgebel 2013, 382). Tätä yhteyttä ja sen seurauksia en kuitenkaan tässä työssä pystynyt erityisemmin kriittisesti tarkastelemaan tai tuomaan esille, sillä uskomuksen käsitteessä itsessään on aivan riittävästi analysoitavaa ilman tietämiseen liittyvien yhteyksien uudelleenarviointia.

Vaikka stereotyyppien kimpujen hyödyntäminen asettaakin niiden kasaamiseen liittyviä haasteita ja raottaa tähän liittyvän yksilökohtaisuuden kautta ovea relativismille, ei tämä välttämättä ole metodin käytettävyyden kannalta kriittistä (Schwitzgebel 2002, 252).

Interpretationisminkin hyödyntämät metodit hyväksyvät tietyn määrän määrittelemättömyyttä, ja olen argumentoinut stereotyyppien mahdollisesti jopa vähentävän tätä tulkintojen idiosynkraattisuuden potentiaalia.

Nähdäkseni Dennett joutui mielipiteitä analysoidessaan turvautumaan muutamiin uskomusten määrittämiseen liittyviin funktionaalisiin argumentteihin (Dennett 1981, 305), joiden suhdetta dispositionaaliseen analyysiin ja stereotyyppien käyttöön en valitettavasti kykene tämän työn rajausten vuoksi syvällisemmin tarkastelemaan. Toistaiseksi minun on tyydyttävä vain siihen, että Schwitzgebelin mukaan funktionalismi voisi olla uudelleenmuotoiltavissa tavalla, joka on yhteensopiva hänen dispositionaalisten stereotyyppien muotoilujensa kanssa (Schwitzgebel 2002, 269). Kysymys on lähtökohtaisesti siitä, onko funktionalismi uudelleenmuotoiltavissa tavalla, josta ei seuraa uskomusten redusointia ei-mentaalisten ilmiöiden kautta toteutuviksi. Uskomusten monimuotoisuus ja reduktionismin hylkääminen on kuitenkin ollut kaikille yhdistelyssä hyödyntämilleni ajattelijoille nimenomaan käsitteen sovellettavuutta vahvistava tekijä, joten pyrin ottamaan tässä työssä etäisyyttä funktionalistisiin argumentteihin. Argumentointini tämän työn sisällä rajoittuu tämän vuoksi siihen, että Dennettin tekemiä myönnytyksiä ei välttämättä tarvitsisi tehdä, mikäli hyödynnetään uskomusten dispositionaalista analyysiä. Kuitenkin mikäli niihin myönnyttäisiinkin, niin oletetusti niiden ei pitäisi automaattisesti johtaa uskomusten redusointiin.

Lähestymistapojen yhdistäminen kieltämättä lisää välivaiheita jo entisestään varsin ruuhkaiseen ja sekavaan uskomusten määrittämisen prosessiin. Kuitenkin koska tässä yhtä lailla vain hyödynnetään uskomusten moninaisuuden tuomaa sovellettavuutta arkipsykologian työvälineenä, johon samanaikaisina käytännön toimijoina ja uskomusten määrittelijöinä mitä ilmeisemmin kykenemme. Tästä seuraten en mielestäni lisää tähän uskomusten määrittämisen prosessiin mitään sellaista, joka olisi sen käytännön toteutumiselle ylitsepääsemättömän raskasta. Tapani yhteensovitella dispositionalismia ja

interpretationismia tavalla, jossa ne paikkaavat toistensa heikkouksia ei myöskään tuo kummankaan suosimiin prosesseihin itsessään muuta uutta, kuin stereotyyppien kautta toimimisen.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tämän tutkimuksen edessä tarkastelin niin uskomuksen käsitteen historiallista kehitystä kuin myös nykyaikaisia tulkintoja ja käyttötapoja. Uskomusten tarkastelu on aikojen saatossa muuttunut huomattavasti, kun on siirrytty mentaalisten kuvien, uskomusten tunteiden tai aktien tarkastelusta dispositionaalisiin toiminnan taipumuksiin. Lisäksi tutkin, kuinka tästä dispositionaalisesta uskomuksen käsitteestä on erotettu ja uudelleenmuotoiltu muita mentaalisten toimien käsitteitä, jotka sisältävät paljon aikaisemmin uskomuksille ominaisiksi tulkittuja toimintoja.

Eripuraa ovat kuitenkin aiheuttaneet näkemykset sen suhteen, minkä perusteella näiden dispositioiden todentaminen on mahdollista. Näkemysten yhteensovittelun yhteydessä olen kuitenkin pyrkinyt osoittamaan, etteivät toisistaan poikkeavat metodit välttämättä sulje toisiaan pois, vaan uskomuksia on mahdollista pyrkiä määrittämään molempia näkemyksiä soveltaen.

Alkuperäiset ja yksinkertaiset dispositionaaliset mallit, jotka rajoittuvat pelkän ulkoisen käytöksen havainnointiin, asettavat kuitenkin liian vahvan yhteyden uskomisen, toiminnan ja totuuden välille, kuten Pricen 'toimia aivan kuin'-mallin analyysin tarkastelu toi ilmi. Sen kaltaiset mallit eivät myöskään hahmottaneet uskomusta riittävän monimuotoisena käsitteenä, sillä niiltä puuttui keinot todentaa muidenkin kuin vain ulkoisesti havaittavien tilojen ja uskomusten väliset yhteydet. Pricen analyysi osoittaa, että esimerkiksi tunnetilojen muutoksista kertovista havainnoista voidaan alkaa rakentaa siltaa uskomusten määrittämiseen. Schwitzgebel puolestaan on muotoillut uuden strategian dispositionaalisen analyysin käytännön toteuttamiseen. Stereotyyppien säännönmukaisuuksien arvioinnin kautta päästään tutkimaan käytöksestä ilmeneviä kaavamaisuuksia, mutta se kykenee näitä olettaen tehdessään hyödyntämään ulkoisesti havaittavan käytöksen lisäksi myös dispositionaalisesta analyysistä johdettavia fenomenologisia ja kognitiivisia dispositioita.

Interpretationistiset kannat ja metodit korostavat yhteyttä ulkoisesti havaittavaan käytökseen pyrkiessään löytämään siitä piirteitä ja kaavamaisuuksia, joiden perusteella

uskomukset määritetään. Ulkoisesti havaittavaan keskittyminen takaa, että määrittämiproessi aloitetaan sellaisen todistusaineiston varassa, joka on tulkitsijalle varmasti saatavilla. Tämän kautta tulkinta on mahdollista myös radikaalissa kontekstissa, joissa tulkinta ei voi perustua ennalta omaksutulle kommunikaation muodoille.

Dispositionaalinen analyysi on kuitenkin painottanut, että täysin introspektiivisetkin huomiot ovat tarkan uskomusten määrittämisen kannalta välttämättä huomioitava, koska ne sisältävät esimerkiksi toimijan aikeille relevantteja tarkennuksia. Radikaalinkin tulkinnan teorian pyrkimyksenä on kuitenkin lähtökohtaisesti mahdollistaa kommunikaation kehittyminen, jotta myös spesifimmät merkitykset kyetään lopulta ymmärtämään. Koska interpretationistien metodit perustuvat lähtökohtaisesti kaavamaisuuksista tehdyille tulkinnoille, sopii Schwitzgebelin dispositionaaliin stereotypioihin perustuva analyysi mielestäni erinomaisesti interpretationismia ja dispositionalismia yhdistelevälle teorialle.

Kaikki nämä kannat ovat myös peräänkuuluttaneet uskomusten moninaisuutta, jota olen tämän yhdistelyni kautta pyrkinyt vielä entisestään lisäämään. Vaikka tämä moninaisuus tekeekin uskomuksen käsitteestä ensisilmäykseltä sekavan ja vaikeaselkoisen, on siitä selvää käytännön hyötyä. Moninainen uskomuksen käsite kykenee käytännön kannalta soveltumaan hyvin monenlaisiin käyttötarkoituksiin, kun lähdetään tarkemmin analysoimaan muita käytökseen liittyviä mentaalisten toimien käsitteitä. Moninaisuus auttaa myös poikkeuksellisen käytöksen tulkinnassa, koska siitä seuraava oireilu voi vaihdella tilannekohtaisesti, mutta olla silti käytännön näkemyksiä vastaavaa ja ennustettavissa olevaa. Moninaisestakin uskomuksen käsitteestä on kuitenkin syytä rajata tietyt ilmenemismuodot pois, jotta se esimerkiksi myös pysyy täysin dispositionaalisena. Price oli jo osannut erottaa propositioiden mieleen tuomisen ja niihin myöntymisen tämänkaltaisiksi uskomuksista erillisiksi akteiksi, mutta van Fraassenin ja Bratmanin hyväksynnän analyysi vei tätä prosessia vielä pidemmälle. Hyväksynnän aktin tarkemman ymmärryksen avulla saadaan lisää selkeyttä uskomusten ja tilannekohtaisten paineiden välisiin yhteyksiin. Tämän kautta niin ulkoisten kuin sisäistenkin tilannekohtaisten paineiden huomioinnin avulla uskomusten määrittäminen tarkentuu. Samalla tavoin De Sousan myöntymisen analyysi helpottaa ymmärretään paremmin niitä myöntymiseen liittyviä loogisia säännöllisyyksiä, joita Price jo analyysissään hieman valotti uskomusten ja luottamuksen asteittaisuutta kuvaillessaan. Lopuksi mielipiteen erottaminen

uskomuksista erilliseksi mentaaliseksi tilaksi auttaa entisestään selventämään niitä tilanteita, joissa uskomukset ja käytöstä ohjailevat aikomukset eivät syystä tai toisesta kohtaakaan. Tällöin mielipiteiden kautta saadaan parempaa selkoa niihin tilanteisiin, joissa on pelkän Pricen analyysin puitteissa vaikea määrittää, onko kyse uskuksesta, tiedostamattomasta uskuksesta vaiko puoli-uskosta.

LÄHDELUETTELO

- Baier, Annette (1979) Mind and Change of Mind. *Midwest Studies in Philosophy* 4:1 syyskuu, 157–176
- Braithwaite, R. B. (1932–1933): The Nature of Believing. *Proceedings of the Aristotelian Society* 33, 129–146
- Bratman, Michael E. (1999): *Faces of Intention: Selected Essays on Intention and Agency*. Cambridge: Cambridge University Press
- Davidson, Donald (1984): *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford: Clarendon Press
- Davidson, Donald (1991): What Is Present to the Mind? *Philosophical Issues* 1 Consciousness, 197–213
- Dennett, Daniel C. (1981): *Brainstorms: Philosophical Essays on Mind and Psychology*. Cambridge: MIT Press.
- Dennett, Daniel C. (1989): *The Intentional Stance*. Cambridge: MIT Press
- Dennett, Daniel C. (1991): Real Patterns. *Journal of Philosophy* 88:1 tammikuu, 27–51
- Price, H. H. (1969): *Belief*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- De Sousa, Ronald B. (1971): How to Give a Piece of Your Mind: Or, the Logic of Belief and Assent. *The Review of Metaphysics* 25:1 syyskuu, 52–79
- McPherson, Thomas ja Harrison, Jonathan (1963): Symposium: Christian Virtues. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes* 37, 51–82
- Myers-Shulz, Blake ja Schwitzgebel, Eric (2013): Knowing That P without Believing That P. *Noûs* 47:2 kesäkuu, 371–384
- Schwitzgebel, Eric (2002): A Phenomenal, Dispositional Account of Belief. *Noûs* 36:2 kesäkuu, 249–275
- Schwitzgebel, Eric (2006): Belief. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (toim.) 2019 kesäkuu. Saatavilla: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/belief/>. Luettu 19.5.2021
- Skyrms, Brian (2000): *Choice and Chance: An Introduction to Inductive Logic*. Belmont: Wadsworth Thomson Learning
- van Fraassen, Bas C. (1980): *The Scientific Image*. Oxford: Clarendon Press
- Wheatley, J. M. O. (1958): Wishing and Hoping. *Analysis* 18:6 kesäkuu, 121–131